

N ■

Kultura spojuje!
Culture Connects!

**Sborník příspěvků
z konference**

Mezinárodní konference International Conference

Sociální začleňování / Social inclusion:
kreativní partnerství kultury s dalšími sektory
creative partnerships of culture with other sectors

**N ■ I ■
PO ■ S**
pro kulturu

N ■

Kultura spojuje!

Culture Connects!

Kultura spojuje! / Culture Connects!

**Sociální začleňování:
kreativní partnerství kultury s dalšími sektory**

N I S
P O S
pro kulturu

Kultura spojuje! / Culture Connects!

Sociální začleňování: kreativní partnerství kultury s dalšími sektory

Sborník příspěvků z mezinárodní konference

Praha 2.-3. 10. 2019

Vydalo Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS) v roce 2019

Fügnerovo náměstí 1866/5, 120 21 Praha 2

Redakce: Útvar koncepcí a metodiky

Překlad: Kateřina Báňová a Václav Pinkava

Grafická úprava a sazba: Martin Krupa

Fotografie z průběhu konference: Ivo Mičkal

Vydala: UNIPRESS spol. s r.o.

Náklad 300 ks

První vydání

Publikace vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky.

Tuto neprodejnou publikaci lze šířit pouze jako celek pro potřeby informace a propagace.

© Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Praha 2019

www.nipos.cz

ISBN 978-80-7068-348-4

ÚVODEM

1) Obecná témata – mezinárodní rozměr

- 10 Naše společná globální odpovědnost
- 13 Inkluze jako sprosté slovo!
- 18 Nová evropská agenda pro kulturu: příležitost pro dialog s jinými sektory
- 23 Expertní skupina OMC zaměřená na posilování přínosu kultury k sociálnímu začleňování: závěrečná zpráva a výstupy
- 27 Skupina OMC: Kreativní partnerství

2) Tematické bloky

- 36 Podíl Ministerstva kultury na strategii sociálního začleňování

Kultura a sociální oblast

- 47 Kultura a sociální začleňování: Posílení postavení prostřednictvím meziodvětvového, na lidi zaměřeného politického přístupu
- 53 Sociální začleňování: kreativní partnerství kultury s dalšími sektory z pohledu MPSV

Kultura a zdraví

- 59 Prezentace OMC: Na partnery zaměřený přístup: kultura pro zdraví a obecné blaho
- 66 Péče o zdraví a kultura – odpovědnost občana za vlastní zdraví

Kultura a vzdělávání

- 74 Expertní skupina OMC zaměřená na posilování přínosu kultury k sociálnímu začleňování: vzdělávání – začleňování – kultura
- 79 Umělecké vzdělávání v České republice

3) Příklady dobré praxe

Kultura a veřejná správa

- 86 Program rozvoje kultury města Plzně na období 2020-2030
- 90 Kultura spojuje... také ve Zlínském kraji
- 97 Largo Residências

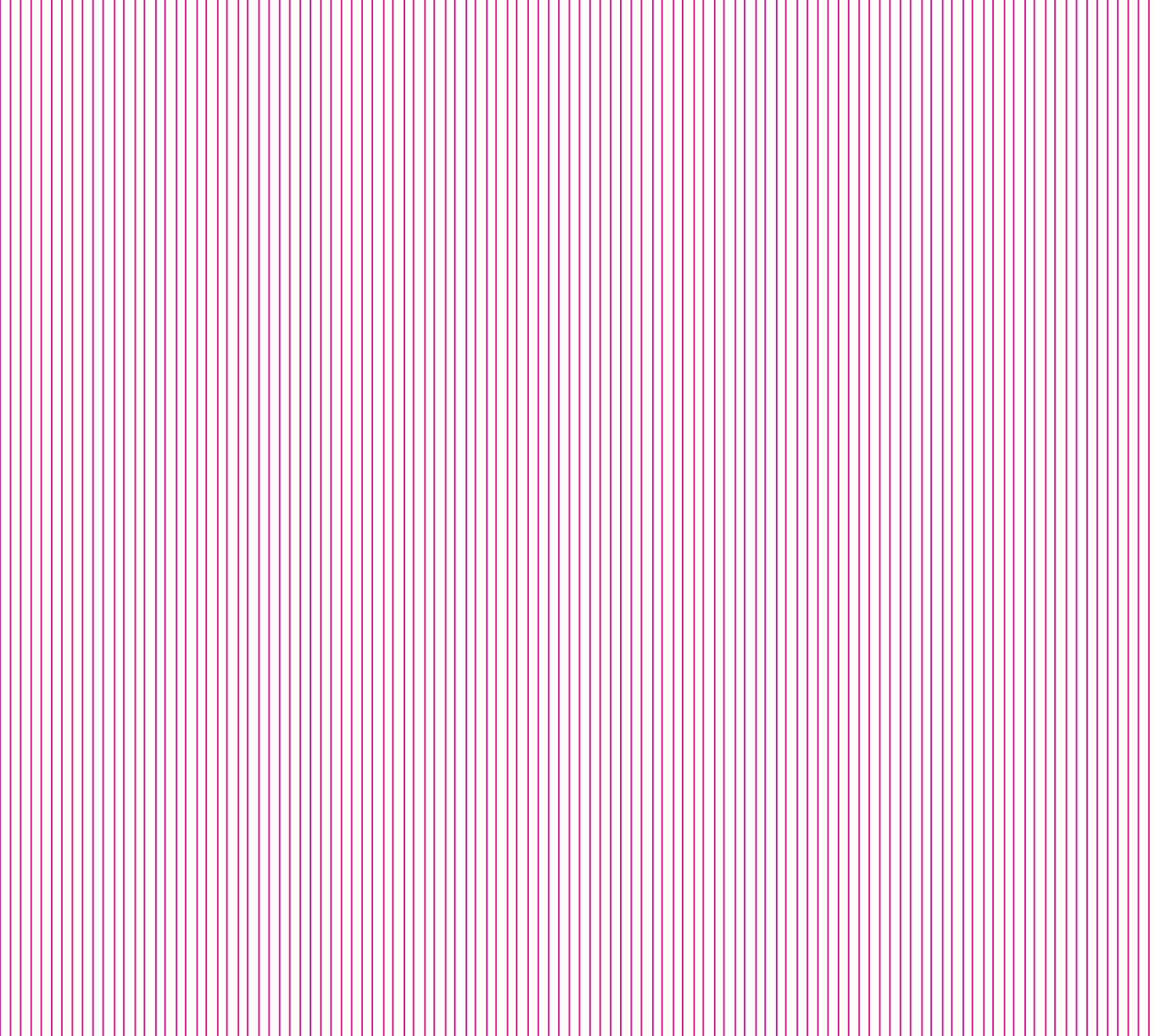
Kultura a instituce

- 102 Kreativní partnerství Česká republika
- 108 Knihovna spojuje! Knihovny a sociální začleňování
- 112 Spolupráce zástupců kultury a školství přináší výsledky
- 118 Umění a kultura jako terapie: projekt Alzheimer v MuBAM v širším kontextu

Kultura a občanská společnost

- 126 Ať praskne tahle bublina...
- 132 Spojování nerozlučného

Závěry konference

ÚVODEM

Ve dnech 2. a 3. října 2019 se v historických prostorách Ministerstva kultury konala mezinárodní konference „Kultura spojuje / Culture Connects!“ s podtitulem Sociální začleňování: kreativní partnerství kultury s dalšími sektory. Jejím pořadatelem bylo Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS), z pověření a za finančního přispění MK ČR.

Záměrem konference bylo zkoumat kulturu jako sociálně-inkluzivní nástroj, který lze využít v mnoha dalších oblastech, a rovněž hledat nové formy spolupráce mezi subjekty kulturními i mimo-kulturními v ČR. Na konferenci vystoupili zástupci Evropské komise, zahraničních i českých ministerstev (MK, MŠMT, MPSV, MZ), stejně jako zástupci samosprávy či představitelé inspirativních projektů z neziskového sektoru v Česku i zahraničí.

Konference byla rozdělena do čtyř tematických bloků. Úvodní blok akcentoval jednak ústřední téma konference – inkluzivní charakter kultury, a dále se zabýval otázkou mezinárodní spolupráce, konkrétně představením výsledků práce OMC pracovní skupiny Evropské komise pro kulturu a sociální inkluzi. Druhý blok se věnoval spolupráci kultury s dalšími sektory – sociálním, zdravotním a vzdělávacím. Byly zde představeny přístupy jednotlivých ministerstev k této problematice, a to z hlediska strategických dokumentů, dotačních programů či podporovaných projektů. Rovněž zazněly příklady z vybraných evropských zemí. Třetí blok byl rozdělen do tří paralelních panelových diskusí, z nichž každá se podrobněji věnovala jedné z výše uvedených oblastí. Na příkladech českých i zahraničních projektů byly probírány specifické

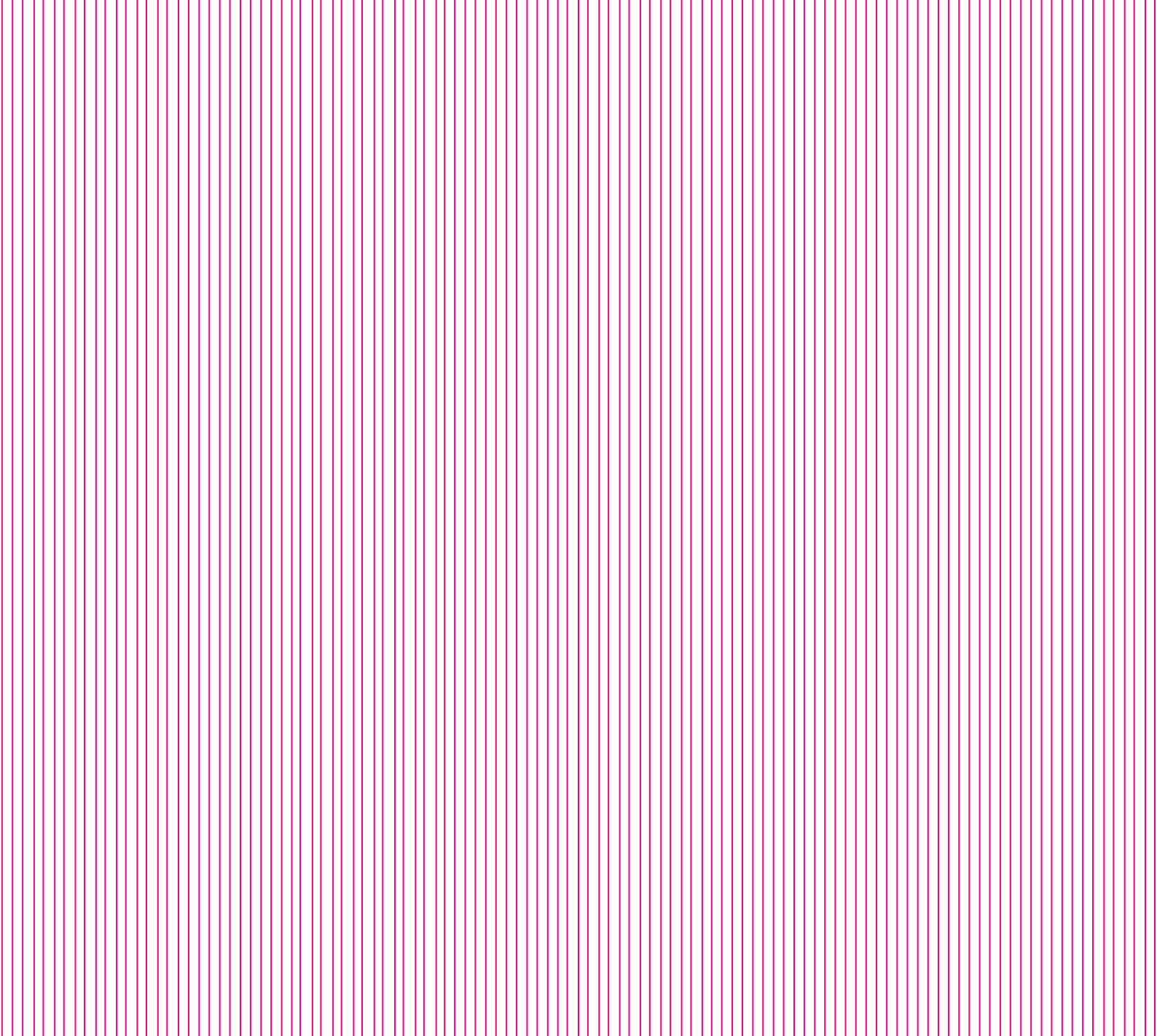
problémy jednotlivých oblastí a možnosti jejich řešení. Poslední, čtvrtý blok byl opět rozdělen do tří diskusních skupin, a to: Kultura a veřejná správa, Kultura a instituce a Kultura a občanská společnost. Důraz byl tentokrát kladen na roli partnerství v kultuře s využitím příkladů dobré praxe. V návaznosti na diskuse účastníci konference formulovali závěry, které jsou rovněž součástí tohoto sborníku.

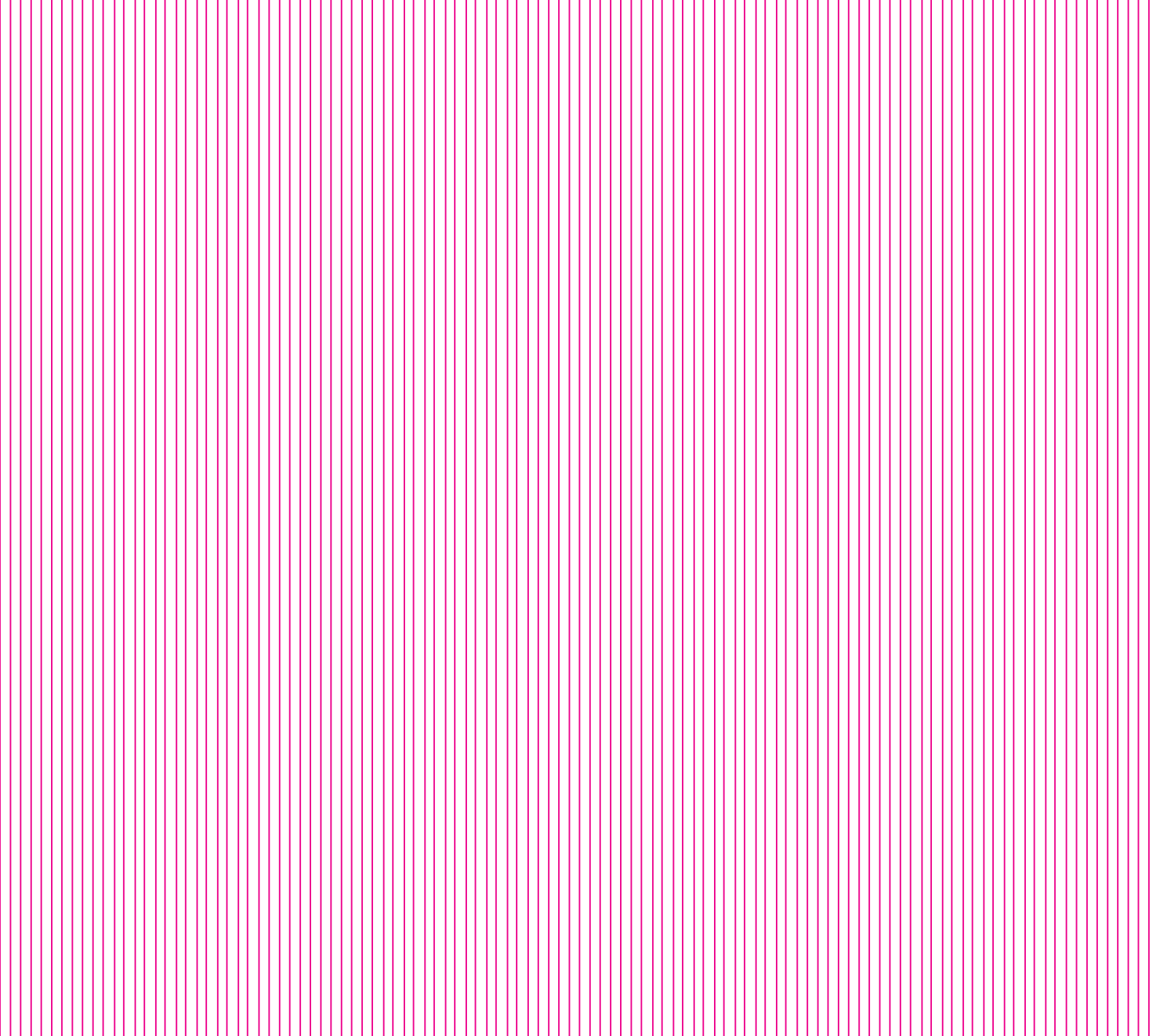
Věříme, že konference přispěla k získání nových poznatků v dané oblasti, vzájemné výměně zkušeností a navázání nových kontaktů na domácí i mezinárodní úrovni.

Akce se uskutečnila pod záštitou ministra kultury České republiky a pod záštitou MPSV.

Milé čtenářky, milí čtenáři, přeji vám inspirativní čtení.

Mgr. Lenka Lázňovská, ředitelka NIPOS

1) Obecná témata – mezinárodní rozměr

Co může kultura udělat pro sociální inkluzi?

Michal Broža

Naše společná globální odpovědnost

Jedno moudré africké přísloví praví: „Jestli chcete jít rychle, běžte sami. Pokud se ale chcete dostat daleko, jděte společně.“ Mimoděk vystihuje i hlavní motto Agendy 2030 a jejích 17 cílů udržitelného rozvoje, známých od roku 2015 pod anglickou zkratkou SDGs (Sustainable Development Goals): „Leave no one behind,“ neoponechat nikoho stranou, na nikoho nezapomenout. Ani na ty nejchudší, ani na ty nejzranitelnější.

Po desetiletí byl program globálního rozvoje nastaven na „my a oni“, tedy co my z bohatší části světa děláme pro ty z té méně rozvinuté. Pro chudé, hladovějící, lidi ze zkorumpovaných zemí atd. SDGs ale nastavují zrcadlo všem. Na světě existují hranice, ty ale vymezují státy na základě své suverenity. Rostoucí množství současných problémů i příležitostí ale na hranice nehledí. Internet nezná hranic, epidemie nemocí, konflikty, migrace nebo změna klimatu neberou na hranice států žádný ohled. Žijeme v globální vesnici a SDGs jsou naší společnou navigací.

Svět se dramaticky mění a v mnoha oblastech už teď naráží na své limity. Lidstvo vyvíjí tak silný tlak na Zemi, že může dojít k destabilizaci celého ekosystému. Vstupujeme do nové éry antropocénu. Po 12 tisících letech klimaticky klidného holocénu nás čeká nová realita, která se od té končí liší především tím, že nikoli příroda, ale člověk je hlavním hybatelem změn. Země se kvůli propojenosti, technologickému rozvoji a rostoucí naplněnosti lidem doslova zmenšuje pod nohama. Je nás stále víc, naše nároky i možnosti rostou, ale zdroje zůstávají stejné nebo se zmenšují.

Změna klimatu postupuje rychleji než naše schopnost na ni reagovat. Jestli rychle neotočíme kormidlo, vymkne se oteplování naší kontrole. Roky 2015–2019 byly nejteplejším pětiletým obdobím v historii měření. Planeta Země od průmyslové revoluce dosáhla oteplení již o 1,1 °C. Dopady změny klimatu pocítujeme dřív a s větší intenzitou, než bylo předpovídáno. Emise skle-

níkových plynů ale nadále rostou a nevykazují tendenci k poklesu. Meziroční nárůst emisí je v současnosti 2 %.

Pro zachování limitu oteplení do 2 °C do konce století se musí stávající ambice států na snižování emisí zvýšit třikrát, a pro bezpečnějších 1,5 °C dokonce pětkrát. Při současné úrovni emisí skleníkových plynů nám zbývá pouhých 8,5 let do vyčerpání tzv. uhlíkového rozpočtu pro oteplení do 1,5 °C. Jde doslova o závod s časem.

Jsme v situaci, kdy dobře víme, že je nutné něco udělat. Ale jako bychom nechtěli porozumět rozsahu transformace, kterou musíme projít. Agenda SDGs společně s Pařížskou dohodou definují ambici pro inkluzivní a prosperující svět lidí v hranicích stabilního a odolného ekosystému Země. Měli bychom udělat vše pro to, aby bylo co nejméně ze 17 cílů do roku 2030 splněno, a potom dál prohlubovat nastoupenou trajektorii udržitelnosti.¹

Musíme se do změn pustit všichni, a to co nejdříve. Všechny státy, všichni lidé – studenti, vědci, podnikatelé, politici, knihovníci, učitelé, novináři... Musíme se učit, mluvit spolu, musíme změnit vzorce svého chování. Už nestačí jenom třídit odpad. Nejlépe bude, když budeme produkovat odpadu co nejméně, a když už nějaký vznikne, vrátíme ho zase do oběhu.

Dobrá zpráva je, že nám budou pomáhat technologie a inovace. Roste výroba energie z obnovitelných zdrojů. Klimatická akce přináší do ekonomiky obrovské investice. Firmy vnímají zelenou ekonomiku jako velkou příležitost. Co nejdříve musíme zastavit investice do uhlíkové ekonomiky. Jinými slovy, musíme zastavit emise. Bude to dobré pro zdraví lidí i pro klima.

Měli bychom politikům všude na světě připomínat, že noty, podle kterých svět potřebuje hrát, máme. Jsou to zmíněné SDGs a Pařížská dohoda. Měli bychom jim také říkat, že musíme co nejméně spolupracovat. Se všemi. Namísto toho vidíme, že spolupráce mezi státy je čím dál těžší. Je to vlastně paradoxní. Svět je čím dál víc spojený, ale společnosti se uzavírají do sebe a hledají řešení izolovaně.

Když ještě jako prezident České republiky mluvil v roce 2000 v OSN v New Yorku Václav Havel, řekl, že „to nejdůležitější, o co je nutné usilovat v době globalizace, je smysl pro globální odpovědnost“. Často se mluví o tom, že bychom měli zanechat lepší planetu pro naše děti. Měli bychom to ale spíš obrátit a snažit se vychovávat a vzdělávat „lepší“ děti pro naši planetu.

¹ *How to Achieve the SDGs within Planetary Boundaries: A Report to the Club of Rome. Stockholm Resilience Report, 2018.*

Michal Broža

Vedoucí informační kanceláře Organizace spojených národů v Česku (UNIC). V OSN pracuje od roku 1995 na různých pozicích, včetně mírových operací OSN. Působil i jako konzultant Světové banky nebo výzkumný pracovník v soukromém sektoru. Je autorem a spoluautorem publikací a článků k tématům týkajících se OSN. Dlouhodobě se věnuje lektorské činnosti k prioritním tématům OSN – zejména udržitelného rozvoje, změny klimatu nebo mírových operací. Vystudoval Univerzitu Karlovu v Praze a University of Amsterdam v Nizozemsku. V Centru pro otázky životního prostředí UK se v současnosti věnuje doktorské práci na téma odolnosti systémů.

David Tišer

Inkluze jako sprosté slovo!

Rozhodl jsem se, že představím několik nejzávažnějších bariér romských, potažmo sociálně znevýhodněných dětí v českém vzdělávacím systému.

Deset let vzdělávám pedagogy, úředníky, školím pro justiční akademii a další pomáhající profese. Bohužel stále narážím na to, že tušíme, z jakého prostředí tyto děti přicházejí, ale nevíme nic o romské kultuře. A dokonce to neví ani pedagogové, kteří učí třeba v segregovaných školách. Něco vidí, nějak to popíšou. Ale skrze vlastní kulturu, skrze vlastní zážitek nebo životní zkušenost, víc se tomu nevěnují.

I proto budu v tomto článku uvádět příklady. Sám několik vlastních mám.

V první řadě je potřeba si uvědomit, jakou vzdělávací historii máme v rodině. Na školeních začínám

často otázkou: Kdo má rodiče, kteří mají vyšší vzdělání než základní? Pravidlem je, že většina má vzdělané rodiče nebo alespoň jednoho z nich, a tak je i jasné, že znají význam a důležitost vzdělávání. Ptám se na to záměrně, protože vzápětí položím další otázku: Kdo má rodiče, kteří mají pouze základní vzdělání nebo chodili do zvláštní školy? Zjištěním je, že je nás opravdu málo. A u toho je potřeba začít.

Pokud se bavíme o systematickém vzdělávání, začínáme až v době komunismu. V té době také začaly tehdejší zvláštní školy, které navštěvovaly převážně romské děti. Takže my začínáme někdy v padesátých šedesátých letech se vzděláváním romských dětí, a to ještě v tehdejších zvláštních školách. Dnes nás zvláštní školy zas tak netrápí, trápí nás jiný problém. A tím jsou takzvané segregované školy. V současné době nejsou výjimkou ani 100% „romské“ školy. V Česku je 83 zá-

kladních škol, kde Romové tvoří více než polovinu žáků, a zhruba čtvrtina Romů se vzdělává v segregovaných školách. To vyplývá z šetření, které zrealizovala agentura Nielsen Admosphere. Dnes se předpokládá, že těchto škol bude mnohem víc. I kdyby to bylo však méně, pořád je to hodně škol na tak malou národnostní menšinu. Protože Romů v České republice je kolem 200 000, ale mnoho romských dětí se vzdělává v těchto segregovaných školách. Abychom si uvědomili, proč je tento druh vzdělávání nebezpečný, uvedu příklad.

Představme si, že máme lokalitu XY, které můžeme říkat třeba sociálně vyloučená. Poblíž této lokality máme i základní školu. Z této školy se jednoho dne stane segregovaná základní škola. Tato škola je pro okolí spádovou základní školou, a tak se většina neromských rodičů rozhodne své děti z této školy odhlásit a přihlásí je na vzdálenější základní školu. Nemusí to vždy být pravidlem, ale většinou to tak je. Toto jsou zkušenosti ředitelů zmíněných škol, je to jeden příklad toho, jak se z běžné základní školy stane nepříklad sto procentně segregovaná romská škola. Co je na tomto modelu špatně? Například, že tyto děti žijí v prostředí, kde se všichni chovají velmi podobně, mají velmi podobné životní zkušenosti, i životní cíl. A tento cíl můžeme nazvat jako „přežití“, přežít dnešní den, přežít měsíc, přežít dva měsíce, přežít rok. Víím, že zobecňuji,

a samozřejmě víím, že to neplatí pro všechny. Protože výjimka potvrzuje pravidlo.

Lidé v těchto lokalitách trápí však i další existenční problémy. Často jsou zadlužení, mohou být v exekuci, čelí například diskriminaci a mnoha dalším a dalším jevům. Mnohdy to nemusí být pouhá etnicita, která lidi znevýhodňuje, může to být i adresa lokality.

A nyní se dostáváme ke grafu, který je uveden výše. Děti žijí v lokalitě XY, poté společně navštěvují nejbližší základní školu – segregovanou, a po škole zase s těmi samými dětmi tráví volný čas. Má životní zkušenost byla odlišná, chodil jsem na běžnou základní školu. Setkával jsem se téměř neustále s něčím novým. Například jsem se naučil lyžovat, protože moji spolužáci chodili lyžovat. Já to chtěl taky. Moji spolužáci chodili bruslit, ať už na in-linech, nebo na ledě, a já to chtěl taky. A není to jenom tak, že oni by ovlivňovali pouze mě, já jsem samozřejmě ovlivňoval své spolužáky. Ale tato zkušenost je k nezaplacení. My jsme menšina žijící v České republice a my potřebujeme, abychom se znali navzájem. A dále potřebujeme, abychom byli přátelé, abychom se navzájem inspirovali a abychom nežili pouze v stereotypních představách.

Na segregovaných školách je bohužel kvalita vzdělání

diametrálně odlišná od běžných základních škol. Můžeme si samozřejmě položit otázku, co je kvalitní vzdělání? Každý budeme mít trochu jinou představu o tom, jak by kvalitní vzdělání mělo vypadat. Rozhodně se mnou budete souhlasit, že je nepřijatelné, aby dítě, které absolvuje povinnou školní docházku, běžně psalo například: uš, gdyby, teť...

Tématem je „kultura spojuje“, a tak je potřeba zohlednit většinovou kulturu ve škole. Protože jsem přesvědčený, že bez toho se dál nepohneme. Jestliže těmto dětem budeme „vnucovat“ něco, co neznají ani ze svého okolí, ani ze své rodiny, a znají to jenom od několika učitelů ve škole, protože většina dětí je ze stejného prostředí, nelze se pak divit, že to děti nepřijmou. Sám vím, že mě učitelé mnohokrát opravovali, například: v romštině existuje slovo „te anel“, to znamená „přivést“ i „přinést“. Pro mě to byl v češtině velmi jemný rozdíl a řada romských dětí to vnímá stejně, a vy si můžete všimnout, že mnoho Romů v těchto lokalitách vám řekne: „Musel jsem přinést dítě do školy.“ Opravdu si to pletou.

Paní ředitelka Geryková, ředitelka Základní školy v Kopřivnici, každý rok se svými dětmi dělá test, jestli jsou děti spíše auditivní, vizuální, nebo kinestetický typ. A přišla na to (bez ohledu na etnicitu dítěte), že děti si

potřebují věci osahat, že si to potřebují vyzkoušet. Potřebují tomu porozumět, a když tomu neporozumí, tak neví, co to znamená. A tak přišla na několik aktivit, jako například že se něco „veze“ a něco se „nese“. V současné době existuje mnoho aktivit zaměřených na odbourání romského etnolektu češtiny, ale školy je většinou nevyužívají, jen pár osvícených pedagogů a osvícených ředitelů škol aktivity převezme a pracuje s nimi ve svých školách.

Zajímavé a málo známé je, že v segregovaných školách mají „vlastní jazyk“. Odborně tento jev nazýváme romským etnolektem češtiny. Existuje například i francouzský etnolekt češtiny, anglický etnolekt češtiny. S tímto jevem se na školách vůbec nepracuje. Já jsem si například všiml, že na některých segregovaných školách učitelé dokonce přejali romský etnolekt češtiny, a že už děti ani neopravují. Takže když dítě řekne „Já tomu nechápu“, tak to používá i pedagog, i kdokoliv jiný. A to podle mne není možné. Je opravdu potřeba s romským etnolektem češtiny na školách pracovat.

Proto uvedu ještě jeden názorný příklad omezené slovní zásoby, a to z malého průzkumu realizovaného na jedné kladenské základní škole. Speciální pedagogka-etopedka, která průzkum prováděla, vybrala z učebnic a čítanek pro první třídy slova, u kterých

předpokládala, že by mohla dětem činit obtíže. Celý slovníček obsahuje 100 pojmů. Nabízím pouze ochutnávku slov, kde je problematika slovní zásoby romských dětí patrná.

Musím zde upozornit například na slovo „výř“ – „v počítači zaseklý“. Protože to připomíná vir v počítači, a to je něco, co tyto děti znají z domova, a tak to i popsaly. Zatímco děti z běžné základní školy odpovídají celkem jasně.

Situace se však obrátila u slova měď. Tady romské děti zaválely: máme zde „rezavý drát“, „změkne to“, „musíme to prodat za penízky“, „to jdeš po cestě a najdeš to zkroucený na cestě“, „to znám, zaučuji se“, „vybíráme okapy do sběru“.

Zajímavé na tom je, že romské děti se nijak neliší od těch majoritních. Protože majoritní děti, když se dostaly do úzkých, tak odpovídaly úplně stejně jako romské děti „nevím“ nebo použily připodobnění, v tomto případě k železu. Opět se dostáváme k životní zkušenosti. Pokud v generaci své rodiny nemáte nikoho, kdo by rozuměl důležitosti vzdělání, tak je nesmysl, a bohužel to musím říct, takhle natvrdo jít po rodině, aby oni se snažili a oni se starali, aby oni svoje dítě „dokopali“ k tomu, aby se vzdělávalo.

Proto musí existovat programy, které děti budou bavit, budou kreativní. Jako například poslední projekt Společnosti pro kreativitu ve vzdělávání, kde se propojovali umělci a učitelé. Kreativně a zábavně tak učili fyziku například pomocí divadla nebo angličtinu pomocí tance. V neposlední řadě je potřeba se zamyslet nad naším vzdělávacím systémem a jeho druhý stupeň, a to bez ohledu na etnicitu dětí. Z mé zkušenosti druhý stupeň už skoro nikoho nebaví, k učení je musí „dokopat“ rodiče pomocí slov „musíš“ a „dělej“.

Například já jsem doma nikdy ve vztahu ke škole neslyšel nikoho říkat „musíš“; ale naopak jsem často slyšel, když chceš, tak můžeš, když nechceš, tak nemusíš.

Dokonce, když jsem se hlásil na vysokou školu, tak mi moje babička řekla, že ze mě stejně nikdy nebude prezident. Po nějaké době vyhrál Obama v Americe prezidentské volby, a tak moje babička své tvrzení přehodnotila. Teď už věří tomu, že bych se jednoho dne mohl stát prezidentem i já.

Ale v naší rodině máme teď jednu velmi důležitou věc, a tou je, že už známe a rozumíme důležitosti a významu vzdělávání. Já jsem z deseti dětí a jsem nejstarší. A všichni moji mladší sourozenci nyní nastupují na střední školy a posléze někteří půjdou na vysoké.

A v naší rodině už neuslyšíte „když chceš, tak můžeš, a když nechceš, tak nemusíš“, ale například mojí sestře řekli „ty musíš a nekončí to maturitou, půjdeš dál“, a to je strašně důležité.

Je důležité, aby společnosti nevyhovovalo to, že romské děti se učí segregovaně. Musíme vymýtit argument, že naše děti ruší neromské děti při jejich vzdělávání. Je potřeba změnit vzdělávací systém, a ne

kvůli romským dětem, ale změnu potřebujeme pro všechny děti, protože je to bude bavit a budou se navzájem obohacovat, stejně jako tomu bylo u mě. Co bude bavit naše děti, bude zákonitě bavit i jiné děti. Chtějme to změnit společně. Není možné, aby v tak malé republice, a krásné republice, jako je Česká republika, jsme měli tolik segregovaných škol.

David Tišer

Vystudoval romistiku na FF UK. Je vůbec první LGBT romský aktivista v České republice. Vedle toho také působí jako romista, pedagog a režisér. V minulosti byl jedním z členů Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. V současné době je členem Výboru pro práva sexuálních menšin Rady vlády pro lidská práva. V roce 2009 napsal scénář k hranému dokumentu „Roma boys – Příběh lásky“ na motivy skutečných událostí. Ve hře Národního divadla „Můj souse, můj nepřítel“, která pojednávala o soužití Čechů a Romů, ztvárnil jednu z hlavních rolí. Za svůj herecký výkon byl následně nominován na cenu Alfréda Radoka v kategorii Talent roku 2011. V témže roce založil první současné romské profesionální divadlo nejen pro Romy. Před šesti lety založil společnost ARA ART, která se věnuje kupříkladu populární metodě divadla utlačovaných, autorským výstavám romských umělců nebo pořádání pražských oslav Mezinárodního dne Romů. V roce 2018 se stal laureátem jubilejního 10. ročníku Ceny Muzea romské kultury. V roce 2019 získal prestižní Cenu Františka Krieglga za práva Romů, za práva bezdomovců a sociálně vyloučených, kterou každoročně uděluje Nadace Charty 77.

Ilja Kocian

Nová evropská agenda pro kulturu: příležitost pro dialog s jinými sektory

Evropská komise zveřejnila dne 25. května 2018 Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů s názvem Nová Evropská agenda pro kulturu.

Nová evropská agenda pro kulturu reaguje na výzvu evropských lídrů přispívat více prostřednictvím kultury a vzdělávání k vytvoření soudržných společností a nabízet vizi atraktivní Evropské unie. Cílem je využít plný potenciál kultury při vytváření inkluzivnější a spravedlivější Unie, která podporuje inovace, kreativitu, udržitelná pracovní místa a růst.

Evropa se po vážné finanční krizi musí vypořádat s rostoucími společenskými nerovnostmi, různorodou skladbou obyvatelstva, populismem, radikalizací a teroristickými

hrozbami. Nové technologie a digitální komunikace vedou k transformaci společností, změně životních stylů, spotřebních návyků a mocenských vztahů v řetězcích ekonomické hodnoty. Kultura může pomoci překlenout tyto neshody, jelikož je uváděna na předním místě seznamu skutečností, které by mohly vytvořit pocit společenství. Údaje Eurostatu však naznačují, že více než třetina Evropanů se vůbec neúčastní kulturních aktivit. Existuje tedy jednoznačný prostor pro zvýšení kulturní účasti s cílem umožnit Evropanům společně zažívat to, co nás spojuje, namísto toho, co nás rozděluje. Nová agenda s podporou příslušných finančních zdrojů bude využívat synergií mezi kulturou a vzděláváním a posilovat spojení mezi kulturou a jinými oblastmi. Pomůže také kulturním a kreativním odvětvím překonat výzvy a chopit se příležitosti přechodu k digitalizaci.

Členské státy mají výlučnou pravomoc v otázkách kulturní politiky, zatímco úloha Unie spočívá v povzbuzování spolupráce a podpoře a doplňování činností členských států.

Nová agenda má tři strategické cíle zahrnující společenský, hospodářský a vnější rozměr.

- / Společenský rozměr – podchycení síly kultury a kulturní rozmanitosti pro sociální soudržnost a pohodu.
- / Podpora mobility pracovníků v kulturním a kreativním odvětví a odstranění překážek pro jejich mobilitu.
- / Ochrana a propagace kulturního dědictví Evropy jako sdíleného zdroje, zvyšování povědomí o našich společných dějinách a hodnotách, a posilování pocitu společné evropské identity.

V rámci tohoto rozměru předpokládá Komise následující kroky: Podporovat výzkum kulturního prolínání; vyvíjet konkrétní akce pro sociální začleňování prostřednictvím kultury a v rámci programů Kreativní Evropa a Erasmus+; spustit projekt na podporu kulturní účasti, sociální obnovy a obnovy měst; navrhnout program mobility pro pracovníky v kulturním a kreativním odvětví v rámci programu Kreativní Evropa (i-PORTUNUS).

Hospodářský rozměr – podpora kreativity založené na kultuře v oblasti vzdělávání a inovací ve prospěch tvorby pracovních míst a růstu

- / Podpora umění, kultury a kreativního myšlení ve formálním i neformálním vzdělávání a odborné přípravě na všech úrovních a v celoživotním učení.
- / Péče o příznivé ekosystémy pro kulturní a kreativní odvětví, podpora přístupu k finančním prostředkům, inovačních kapacit, spravedlivého odměňování autorů a tvůrců a mezioborové spolupráce.
- / Propagace dovedností požadovaných v kulturních a kreativních odvětvích, včetně digitálních kompetencí, kompetencí k podnikavosti, tradičních a specializovaných dovedností.

Také v rámci tohoto rozměru předpokládá Komise celou řadu kroků a aktivit. Za mnohé by bylo možno zmínit úspěšný projekt Routes4U. Jde o společný program mezi Radou Evropy (Directorate General of Democracy) a Evropskou unií (European Commission – DG REGIO).

Cílem třicetíměsíčního projektu (2017-2020) je podpořit regionální rozvoj prostřednictvím programu Kulturní stezky Rady Evropy ve čtyřech makroregionech EU.

Vnější rozměr – posilování mezinárodních kulturních vztahů

- / Podpora kultury jakožto nástroje udržitelného společenského a hospodářského rozvoje.
- / Propagace kultury a mezikulturního dialogu v zájmu mírumilovných vztahů mezi společnostmi.
- / Posílení spolupráce v oblasti kulturního dědictví.

Ani zde nezůstává Komise nečinnou a navrhuje několik základních výchozích bodů. Mezi konkrétními projekty slibuje velké ambice a nemalý potenciál projekt Evropské domy kultury. Cílem je testovat inovativní modely spolupráce mezi EU, členskými státy EU a lokálními stakeholdery; pomáhat při navrhování a implementaci inovativních projektů v terénu a pomáhat zajistit přísun evropských hodnot v rámci mezinárodních kulturních vztahů. V současné době probíhá první fáze (evaluace projektů etc.), pilotní projekty by se měly rozběhnout pravděpodobně v březnu roku 2020.

Zatímco většina činností v nové agendě přispívá především k jednomu ze tří cílů (sociální oblast, hospodářství a mezinárodní vztahy), řada rysů je mezioborových. Dvě velké oblasti politických činností na úrovni EU – kulturní dědictví a digitalizace – budou využity ve všech třech cílech.

Ochrana a zhodnocování kulturního dědictví

Evropský rok kulturního dědictví 2018 byl zahájen velkolepě a po celé Evropě se uskutečnily tisíce akcí. Komise se zapojuje přímo a zaměřuje se na deset hlavních témat spadajících do čtyř klíčových cílů: angažovanost, udržitelnost, ochrana a inovace. Z nich pak vzejdou doporučení, zásady a soubory nástrojů pro zajištění kladného odkazu tohoto roku a podpory pro novou agendu.

Digital4Culture

Digitální revoluce umožňuje nové a inovativní podoby umělecké tvorby, širší a demokratičtější přístup ke kultuře a kulturnímu dědictví a nabízí nové formy přístupu ke kulturnímu obsahu, jeho využívání a zpeněžení. V reakci na tento vývoj Komise připravuje novou strategii EU Digital4Culture, která bude založena na návrzích týkajících se autorských práv, audiovizuální oblasti a vysílání v rámci strategie pro jednotný digitální trh a ze které vzejdou budoucí akce příštího víceletého finančního rámce Unie.

S ohledem na zásadu subsidiarity je úlohou EU poskytovat pobídky a vedení s cílem otestovat nové myšlenky a podpořit členské státy při realizaci společné agendy. V některých oblastech existuje jednoznačný prostor pro rozsáhlejší činnost prostřednictvím strate-

gického nasměrování, lepších pracovních metod a pilotních aktivit.

Spolupráce s členskými státy

Nová agenda by měla být zaváděna pomocí pracovních plánů a pracovních metod – jako je například otevřená metoda koordinace – s podporou členských států. Pro vyšší dosah Komise také navrhuje zaměřit se na konkrétní implementaci na národní, oblastní nebo místní úrovni na základě společných projektů částečně financovaných nástroji EU. Členskými státy nebo oblastním a místním úřadům, které členské státy určí, bude nabízeno vzájemné učení a technická pomoc.

Strukturovaný dialog s občanskou společností

Komise hodlá rozšířit aktuální strukturovaný dialog, zabývat se otázkami přesahujícími témata probíraná v rámci otevřené metody koordinace, více využívat příležitostí on-line spolupráce a ve vybraných případech se otevřít relevantním organizacím mimo kulturní a kreativní odvětví. Navrhne také, aby se občanská společnost aktivněji podílela na přípravě evropských kulturních fór pořádaných každé dva roky.

Kreativní Evropa a její nástupnický program budou hrát přímou úlohu v podpoře nové agendy a Komise bude pracovat na zlepšení součinnosti mezi projekty a politic-

kými aktivitami. Strategie Digital4Culture posílí soudržnost mezi kulturními, digitálními a audiovizuálními iniciativami. Komise také hodlá podpořit společenské, hospodářské a mezinárodní cíle nové agendy pomocí činností v jiných politických oblastech a další – stávající i budoucí – strategie a intervence EU doplní a podpoří kulturní politiky členských států.

Nová evropská agenda pro kulturu je klíčovou součástí reakce Komise na mandát udělený Evropskou radou v prosinci 2017. Nabízí rámec pro příští fázi spolupráce na úrovni EU pro řešení aktuálních společenských výzev s využitím transformativní síly kultury. Je navrhován nový přístup s holistickou vizí, který podporuje součinnost mezi kulturními odvětvími a s jinými politickými oblastmi. Úspěšné provedení nové agendy a akcí, jež zahrnuje, vyžaduje úzkou spolupráci s Evropským parlamentem, Radou, členskými státy i subjekty působícími v odvětví kultury, a rovněž zapojení všech těchto stran.

Politickou spolupráci na základě nové agendy podpoří v letech 2019 a 2020 program Kreativní Evropa a jiné programy EU poskytující financování pro kulturní projekty a od roku 2021 pak nástupnické programy zahrnuté do příštího víceletého finančního rámce EU.

Ilja Kocian

Vrchní rada samostatného oddělení Evropské unie na MK (dříve zde působil na oddělení památkové péče). Absolvent FF UPOL, oboru Teorie a dějiny výtvarných umění a Fakulty architektury ČVUT, doktorského studia, obor Dějiny architektury a rekonstrukce památek. Působil rovněž jako lektor.

Barbara Ferdinand

Expertní skupina OMC zaměřená na posilování přínosu kultury k sociálnímu začleňování: závěrečná zpráva a výstupy

Existuje příběh o dívce, říkáme jí Amina². Žije v holandském městě Arnhem. A žije ve čtvrti se spoustou chudoby, kriminality a sociálních problémů. Okolí je kulturně rozmanité. Amininy rodiče mají problémy vyjít s penězi a na toto téma se hodně hádají. Amina je z toho nešťastná a velmi smutná. Když chodí do školy, kvůli pochmurné atmosféře se na ulicích necítí v bezpečí.

Je však šťastná, že se u nich na škole Hugo de Groot-school něco změnilo. Přišlo to s novou ředitelkou. Dříve se na školním dvoře dokázali rodiče i poprat. Teď se to už neděje. Nová ředitelka něco takového prostě netoleruje. Stanovila pravidla, jak se ve škole chovat. A pravidla platí

jak pro děti, tak pro rodiče. Ředitelce se také podařilo zajistit hodiny hudby. A protože na tyto hodiny Amina chodí, našla způsob svého sebevyjádření. Odvádí jí to od potíží v každodenním životě. Škola jí dokonce půjčila kytaru, aby mohla cvičit doma. Cítí se opravdu hrdá, že jí škola důvěřuje, že se o nástroj dobře postará a že jí takovou odpovědnost svěřila. Dodává jí to sebevědomí. Škola pořádá i hodiny dramatického umění, které se využívají k výuce holandštiny. Na škole je totiž mnoho dětí s jazykovými problémy, některé jsou uprchlíci.

Škola Hugo de Groot využívá výukových hodin hudby a divadelního umění k sociálnímu začleňování a so-

² Kvůli ochraně soukromí není Amina skutečnou žákyní, ale postavou zkombinovanou z příběhů několika žáků.

ciální soudržnosti. Finance na tyto projekty pocházejí z magistrátu, a to jak z rozpočtu na kulturu, tak na sociální věci. Částečně pocházejí i ze sdíleného kulturně vzdělávacího programu vlády a místní samosprávy a ze soukromých zdrojů.

Naše skupina OMC shromáždila mnoho podobných dobrých příkladů, uvedla je ve zprávě a odvodila z nich obecné pokyny. OMC je skupina odborníků z členských států Evropské unie. Evropská komise může takové skupiny zřízovat, aby jí i členským státům radily ohledně politiky. Naše skupina radila při posilování přínosu kultury k sociálnímu začleňování a sociální soudržnosti.

Vládami nominovaní odborníci z 24 evropských zemí spolupracovali na zprávě dva roky. Proběhlo osm setkání, kde jsme diskutovali o obsahu a zvali odborníky na konkrétní témata, navštívili jsme kulturní projekty v Portugalsku a Řecku.

V každé evropské zemi je kontext odlišný. Přesto jsme našli společné východisko – konkrétně článek 27 Všeobecné deklarace lidských práv. Uvádí se v něm, že „Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích“.³

Naše skupina OMC je přesvědčena, že hodnotu kultury by neměli mít k dispozici jen bohatí, zdraví a ti, kdo bydlí v blízkosti kulturních institucí.

Mezi naše hlavní teze patří, že před Evropskou unií a jejími členskými státy vidíme zásadní výzvy. Evropské země se musejí vypořádat s chudobou, segregací a stárnutím společnosti. Existují rozdíly v životních podmínkách mezi městskými a venkovskými oblastmi. Rozmanitost, mezikulturní dialog, lidská práva, sociální začlenění a sociální soudržnost nejsou samozřejmostí a vyžadují naši trvalou pozornost. Cílem zprávy je ukázat, jakou roli může hrát kultura při řešení těchto výzev, a to ve spolupráci s dalšími odvětvími.

Diskutovali jsme o rozdílu mezi sociálním začleňováním a sociální soudržností. U sociálního začleňování jde o to, aby znevýhodnění občané získali stejné šance na plnohodnotné zapojení do společnosti. Sociální soudržnost je soubor charakteristik, které umožňují skupině fungovat jako celek. Jde v ní hlavně o adhezivní sílu, která udržuje skupinu pohromadě. Některé členské státy se více zaměřují na začleňování, jiné na sociální soudržnost.

Proč bychom měli pro sociální začleňování používat kulturu? Dobré příklady a výzkumy ukazují, že existuje

³ Všeobecná deklarace lidských práv, článek 27.

možnost využívat kulturu k podpoře sociálního začleňování a soudržnosti častěji. Kultura, umění a kulturní dědictví mají jedinečnou hodnotu a dotýkají se lidí způsobem, jakým to nic jiného nedokáže.

Umění je způsob, jak se vyjádřit. Zamyslete se nad tím, jaké to musí být pro člověka žijícího v chudobě. Pokud dostane příležitost hrát v divadelní hře, může si do slova zahrát jinou životní roli. Zažít jinou situaci. Zamyslete se nad tím, jaké to je spolu s druhými tvořit hudbu. Možnosti získané kulturním dědictvím jsou obecně uznávány. Patří k nim však také nehmotné dědictví. Vyprávění příběhů o tom, odkud pocházíme a co nás spojuje. Lze také otevřít rozhovor o dědictví někoho jiného, aby mu ostatní lépe porozuměli.

Jaká jsou hlavní doporučení? Zpráva obsahuje jak obecné, tak tematické pokyny.

Pro tvůrce politiky a kulturní instituce:

- / Oslovte kolegy z jiných sektorů. Spolupracujte s dalšími odvětvími, jako je zdravotnictví, vzdělávání nebo organizace pro obecné blaho. Případně s partnery v oblasti územního plánování.
- / Pracujte na tom, po čem je poptávka. Ostatní odvětví jsou o potřebách dobře informována a mají potřebnou síť. Společně můžete dosáhnout udržitelného účinku.

Tvůrci politiky

- / **Financování je zásadní.** Nejen z rozpočtu na kulturu, ale i z rozpočtů na zdravotnictví, sociální věci a územní plánování. Viděli jsme to na příkladu dříve zmíněné školy.
- / Dovolte experimentovat.
- / Klíčovým slovem je **udržitelnost**. Tvůrci politiky, vytvářejte proto dlouhodobé rámce podpory pro iniciativy zdola nahoru.
- / Pracujete se zranitelnými skupinami. To znamená odpovědnost. Nemůžete jen realizovat projekt, ukázat lidem, jak by mohl jejich život vypadat, a pak je opustit (příklad: Largo Residencias v Portugalsku).
- / **Znalosti.**
- / Svůj projekt vyhodnoťte a učte se z něho. O informace z projektu se podělte.
- / EU může podporovat vytváření sítí a výzkum (příklad: nadace Gulbenkian a co může dělat Evropská komise).

Kulturní instituce a financující organizace

- / Všimněte si své vnitřní struktury. Přenášejte rozmanitost do své vlastní organizace. Jinak bude těžké oslovit lidi, kteří jsou jiní.

Příklad: V Holandsku existuje kodex kulturní rozmanitosti. Ten byl připraven samotným kulturním sektorem. Zdůrazňuje, že rozmanitosti se dosahuje pouze věnováním pozornosti programování, všem úrovním per-

sonálu, publiku a partnerům. Všechny dotované kulturní instituce se musí tímto kodexem řídit.

Témata tematických pokynů:

- / na lidi zaměřený přístup,
- / na partnery zaměřený přístup,
- / na místo zaměřený přístup.

Na lidi zaměřený přístup se týká zplnomocňování a boje proti předsudkům a diskriminaci.

Jeden příklad z oblasti chudoby: nevládní organizace ATD Fourth World působí v několika evropských zemích. Umění, kulturu a vzdělávání zařadila do samého středu svých akcí na vymýcení chudoby. Lidem, kteří sami chudobu nezažili, organizace ukazuje, co musejí chudí v každodenním životě dělat. Totéž, co každý jiný. Dělají to však v mnohem větších omezeních. Jedním z projektů této nevládní organizace je „Role, kterou hrajeme“. Vyvrací mýty o chudobě, shromažďuje pří-

běhy, organizuje výstavy, vytváří divadelní hry, filmy a knihy.

V rámci projektu Gangster Girls vytvořila autorka Tina Leishová divadelní projekt pro mladé vězenkyně. Díky sociálním vazbám, které se během projektu mezi vězenkyněmi a umělci vyvinuly, získaly zúčastněné mladé ženy po propuštění z vězení příležitost začít znovu v nové komunitě. Pouze dvě dívky ze 16 zúčastněných recidivovaly. Další 14 se pro svůj další život rozhodlo lépe.

Na partnery zaměřený přístup znamená hledání partnerů v jiných sektorech. My jsme se zaměřili na sektor zdravotnictví a školství. Na místo zaměřený přístup si všímá začleňování do městských i venkovských oblastí. Přístup přes kulturní sektor spočívá v tom, že každý kulturní sektor má své specifické možnosti. My jsme se například zaměřili na kulturní dědictví.

Barbara Ferdinand

Barbara Ferdinand pracuje jako manažerka programu kulturní výchovy na nizozemském Ministerstvu školství, kultury a vědy. V roli vedoucí konceptí [Senior Policy Officer] se věnovala širokému spektru témat včetně kulturní rozmanitosti, kulturního dědictví a vztahy mezi uměním a dalšími sektory. Předtím pracovala v Radě pro kulturu [Council for Culture] v roli tajemnice pro divadelní umění. Vystudovala umění a kulturní studia na Erasmově univerzitě v Rotterdamu. Spolu s Kateřinou Klementovou z České republiky předsedala pracovní skupině OMC o přínosu kultury v oblasti sociálního začleňování.

Rita De Graeve

Skupina OMC: Kreativní partnerství

Expertní skupina OMC (Open Method of Coordination) pro kreativní partnerství získala svůj mandát od Rady EU prostřednictvím pracovního plánu pro kulturu na období 2011–2014. V roce 2014 skupina OMC představila „Příručku politických zásad podpory kreativních partnerství“, která identifikuje několik typů možných partnerství a postupů, včetně jejich pozitivních dopadů.

Otevřená metoda koordinace (OMC), je metodika, která zve odborníky v celé Evropě k účasti na cestě za poznáním identifikovaných témat. Stalo se tak mezi lety 2012 a 2014 a cesta skončila vydáním knihy politických zásad. Rok 2014 je již dávno pryč a na evropské úrovni lze pozorovat zajímavý vývoj. Mnoho evropských členských států má již programy na podporu kreativních partnerství.

To platí i pro Vlámsko (Belgie). Byla jsem součástí skupiny OMC a přípravného výboru této příručky. Po dokon-

čení příručky jsem začala pracovat na dlouhodobé strategii na podporu podnikání ve vlámském kulturním sektoru. Výzva k inovativnímu partnerství je jedním z hlavních pilířů této strategie. Ukazuje, jaký pákový efekt může tato příručka mít pro vaši zemi, region, město nebo obec.

Kreativní partnerství je spolupráce mezi kulturními institucemi a dalšími sektory a díky meziodvětvové spolupráci dochází k jasnému přenosu tvůrčích dovedností z kultury do jiných sektorů. Tématu se budu věnovat zodpovězením následujících otázek:

- / 1. Jak vypadá kreativní partnerství?
- / 2. Co se děje v kreativním partnerství?
- / 3. Kdo řídí kreativní partnerství?
- / 4. Kdo financuje kreativní partnerství?
- / 5. Jaké existují výzvy, jste-li v kreativním partnerství?

- / 6. Jaká doporučení lze formulovat pro všechny úrovně politiky?
- / 7. Jaké kroky lze v rámci partnerství identifikovat?
- / 8. Co dál?

1. Jak vypadá kreativní partnerství?

Příručka politických zásad identifikuje tři typy partnerství:

- / Partnerství mezi kulturou a vzděláváním
- / Partnerství mezi kulturou a zdravím
- / Partnerství mezi kulturou a firmami

Každé partnerství přináší výhody pro obě strany, poměr ale nemusí nutně být padesát na padesát. Hnací motorem partnerství mohou být procesy nebo výsledky, vždy však dochází k jasnému přenosu tvůrčích dovedností do jiného sektoru. Partnerství mohou překračovat hranice, mají interdisciplinární povahu. V rámci partnerství se velmi často organizují strukturované činnosti.

V příručce politických zásad se přidává přídatné jméno kreativní. Přídatné jméno se vztahuje k hlavnímu podnikání v odvětví kultury, tj. kreativita se týká procesu myšlení a cítění, do něhož spadá vytváření něčeho nového nebo zlepšování stávajícího procesu, smýšlení nebo produktu.

Existuje zde jasná vazba na inovace, ale když mluvíme o programech na podporu inovací v evropských členských státech, velmi často jde o inovace technologické a méně o sociální. Ve schématech tradiční ekonomiky se na typ inovací, který je typický pro kulturní sektor, většinou zapomíná. A přesto mají kreativní partnerství velký potenciál i pro tradiční ekonomiku, který ale dosud není prozkoumán.

I když příručka vznikla už před nějakou dobou, je stále aktuální pro členské státy, které by chtěly začít rozvíjet způsoby podpory kreativních partnerství díky výhodám, které přinášejí pro společnost i ekonomiku. Umožňují vzájemné „oplodňování“, mohou řešit společenské problémy a nezapomínejme, že umělcům a kulturním pracovníkům nabízejí další příjem a příležitosti.

Příručka popisuje mnoho výhod pro všechny účastníky partnerství, a to na několika úrovních. Platí to jak pro zapojené umělce a kulturní pracovníky, tak pro jednotlivce, firmy, žáky a učitele, kteří jsou součástí partnerství. Pro umělce a kulturní pracovníky se může výhoda nacházet na úrovni lepších sociálních a komunikačních dovedností, ale z partnerství může vyplynout i hlubší rozvoj podnikání v oblasti kultury. Pro jednotlivce vede k lepším sociálním, kognitivním, kreativním (a dalším) schopnostem, ale také k vyššímu se-

bevědomí a motivaci, jednotlivci se učí, jak zvládat emoce. Pro firmy může vést k novým nebo vylepšeným produktům a službám, a ke zvýšení pozornosti médií, po zapojení do partnerství rozhodně existuje lepší týmová práce a vyšší míra věrnosti. V partnerství mezi kulturou a vzděláváním existují značné výhody pro žáky i učitele. Žáci mají lepší motivaci, zlepšují se jim výsledky a mají lepší šanci na nalezení zaměstnání. Školy zaznamenávají nižší míru absencí a skutečnost, že problémy s integrací jsou řešitelné. Dochází dokonce ke zvyšování celkového sebevědomí žáků, pocitu odpovědnosti a k lepším komunikačním a kooperativním dovednostem. Povede k lepším přístupům a metodám, takže školy jsou schopny transformovat se na skutečné učící se komunity.

2. Co se děje v kreativním partnerství?

Kreativní partnerství mají jasné cíle, které však mohou být velmi rozmanité. Mohou mít za cíl například zlepšit inovace nebo nabídnout nový pohled. Mohou vytvářet kontext umožňující řešit problémy nebo mají za cíl stimulovat a projevat kreativitu. Další možností je, že se zaměřují na rozvoj odborných a osobních dovedností. Někdy se snaží odstranit bariéry mezi komunitami a odvětvími. Dalo by se však formulovat mnohem více cílů. K dosažení cíle se pak uplatňuje řada procesů a metod.

3. Kdo řídí kreativní partnerství?

V příručce jsou identifikovány tři role. Vždy existuje iniciátor, který spolupráci zahájí, pak prostředník a jako třetí vstupují další partneři. V příručce je prostředníkem organizace specializovaná na partnerství s jinými sektory. Tyto organizace jsou účelově vytvořené a mohou být veřejné nebo soukromé. K tomu, aby fungovaly, je zapotřebí podpůrné klima, a k němu navíc inovační a podnikatelský duch.

Dnes docházím k závěru, že podmínkou dobrého partnerství není zprostředkovatelská organizace specializovaná na partnerství – pokud však existuje jasná klíčová osoba, která se role zprostředkovatele ujme. Mnoho umělců a kulturních pracovníků tyto zprostředkovatelské organizace nepotřebuje, protože se zprostředkovatelské role ujímají sami. Zprostředkovatelské organizace přesto mají v rámci partnerství přidanou hodnotu a neříkám, že by se měly z ekosystému vyloučit. Právě naopak.

4. Kdo financuje kreativní partnerství?

Mnoho kreativních partnerství je financováno z veřejných zdrojů (na různých úrovních politiky od EU až po obecní úřady) i soukromě. V případě soukromého financování pocházejí zdroje ze soukromých nadací, soukromých spotřebitelů, filantropie nebo firemních

fondů společenské odpovědnosti. Může to být i kombinace soukromého a veřejného financování.

Skupina OMC si však všimla, že k financování kreativních partnerství dochází převážně na bázi projektů, což je velká nevýhoda, protože partnerství potřebují dostatek času na prozkoumání možností. Dalším problémem, který skupina odhalila, bylo a stále je, že komerční partneři nejsou připraveni za tento typ inovací platit.

5. Jaké existují výzvy, jste-li v kreativním partnerství?

Když rozjedete kreativní partnerství, měli by si jeho partneři uvědomovat, že všichni účastníci mají potřebné schopnosti k dosažení cíle. Potřebujete také dostatek času a peněz – a protože přicházíte z různých světů, máte různé návyky, a i když mluvíte stejným jazykem, význam vašich slov nemusí být vždy stejný. Ale především potřebujete hodně vzájemné důvěry. To je určitě největší výzva, se kterou se budete muset vypořádat.

6. Jaká doporučení lze formulovat pro všechny úrovně politiky?

Skupina OMC formulovala tři důležitá doporučení, která platí pro všechny úrovně politiky, od evropské po obecní:

/ Všímejte si potenciálu kreativních partnerství

a podporujte je jako strategické nástroje pro sociální i podnikatelské inovace.

- / Hledejte způsoby, jak kreativní partnerství podporovat.
- / Vytvořte příznivé prostředí.

Ačkoli se tato doporučení zdají jednoduchá, realita jednoduchá není. Poslední dvě doporučení lze ve většině režimů podpory splnit, to první je ale skutečná výzva. Pokud má určitá úroveň politiky svůj vlastní režim podpory kreativních partnerství, příliš často se nepoužívá jako strategický nástroj pro inovace v podnicích. Propast mezi kulturou a firmami je stále ještě hluboká. Na druhé straně, hodnota partnerství jako nástroje sociální inovace se používá a přijímá snadněji.

7. Jaké kroky lze v rámci partnerství identifikovat

Příručka popisuje různé kroky partnerství. Kroky popisuje pomocí příkladu spolupráce mezi zprostředkující organizací Artecomy (specializovanou na spolupráci mezi uměním a podniky) a bruselským metrem. Dohodli se, že vybraná skupina zaměstnanců vybuduje z materiálů zbylých ze stavby metra uměleckou instalaci. Artecomy zapojí umělce, který bude moci se zaměstnanci spolupracovat. Cílem partnerství je zvýšit mezi zaměstnanci povědomí bezpečnosti. Má tedy vazbu na personální oddělení firmy.

Projekt má jasnou přípravnou fázi, po níž následuje fáze realizace a následná fáze.

Přípravná fáze

Během přípravné fáze zahájí iniciátor spolupráci. Arteconomy se zapojí do diskuse s metrem a přesvědčí ho o cíli spolupráce. Po vybudování umělecké instalace budou zaměstnanci přesvědčeni o důležitosti bezpečnosti. Arteconomy vybere a najme na práci odpovídajícího umělce.

Po zahájení spolupráce je třeba zvážit a korigovat očekávání. Je nesmírně důležité, aby všichni chápali stejně, co se bude dělat, co je cílem spolupráce a kam povede. Všichni by měli táhnout stejným směrem. Jakmile se to podaří, je čas začít s vlastním projektem. Jde o fázi řízení projektu. Pokud je vše jasné, uzavřou partneři dohodu o spolupráci. Dokument OMC navrhuje zpracovat „prohlášení o poslání“. I když nevidím, že by mnoho partnerství s nějakým prohlášením o poslání či programovým prohlášením pracovalo, je to určitě užitečný nápad. V našem případě by mohlo být takovým prohlášením například „Bezpečnost především“.

Realizační fáze

Příručka politických zásad popisuje kroky během rea-

lizační fáze. To, co popisuje, jsou ale ve skutečnosti nezbytné faktory úspěšného projektu. Prvním faktorem úspěchu je, že od samého zahájení projektu musí být všichni zúčastnění partneři oprávnění a vykazatelní. Není například možné spolupracovat s partnerem, který je závislý na rozhodnutí správní rady, a ta se sejde za dva měsíce.

Druhým faktorem úspěchu je, že by partneři neměli zapomínat na budování sítě s partnery z místní a regionální politiky. To samozřejmě dává smysl pouze tehdy, má-li to pro projekt přidanou hodnotu. Jinak byste mohli ztrácet drahocenný čas.

Třetím faktorem úspěchu jsou finance: v nich by všichni partneři měli vyvíjet společné úsilí. Náš případ však v tomto ohledu není právě přesvědčivý, protože Arteconomy pošle metru fakturu. Zde se tedy jedná o typický vztah zákazníka a dodavatele. Partnerství však může být silnější.

Čtvrtým faktorem úspěchu je školení o metodách spolupráce. Toto je samozřejmě hlavní činnost společnosti Arteconomy, není to však nezbytně nutné ve všech partnerstvích. Často vidím, že vývoj metodiky je až součástí procesu partnerství.

Posledním faktorem úspěchu je zdokumentování procesu a výsledků, které později prokážou účinek a efektivitu projektu.

Mezitím byl projekt zakončen výstavou umělecké instalace v jednom velkém bruselském muzeu, na kterou byli pozváni všichni zaměstnanci. Dostali příležitost vstoupit do úplně jiného světa a zúčastnit se diskusí o důležitosti bezpečnosti.

Fáze po ukončení projektu

Po skončení projektu je čas na vyhodnocení. Organizace Arteconomy může projekt vyhodnotit sama nebo využít externího hodnotitele. Při hodnocení se vyhodnocuje celý proces. Kladou se otázky jako „Převzali všichni svou zodpovědnost?“ nebo „Fungovalo to dobře?“.

Kromě procesu se stejně hodnotí i výsledek a výstupy. Zde je možno klást otázky jako „K čemu to vedlo?“ a „Jaký to má dopad?“. V našem případě můžeme říci, že výstava byla velkým úspěchem, umělecká instalace zapůsobila na všechny zaměstnance a cestou domů si byli mnohem více vědomi důležitosti projektu.

8. Co dál?

Od roku 2014 se toho v Evropě na dané téma hodně událo. Jak již bylo zmíněno, mnoho členských států má své vlastní systémy podpory a pohled na partnerství se mění. Kreativní partnerství lze snadněji označit jako inovativní partnerství nebo mezioborovou či me-

zisektorovou spolupráci.

V příručce jsou identifikovány tři typy, ale je jasné, že možných kombinací existuje mnohem víc. Čím více partnerů z různých sektorů, tím zajímavější a silnější partnerství vznikají.

Kdo má zájem se o partnerstvích dozvědět více, může nahlédnout do velmi zajímavé výzkumné zprávy Toma Fleminga s názvem „Cultural and Creative Spillovers in Europe“ (2015), ve které vědec popisuje tzv. přelévání:

„Za přelévání považujeme proces, díky kterému má činnost v jedné oblasti následný širší dopad na místa, společnost nebo ekonomiku tím, že jeho koncepce, myšlenky, dovednosti, znalosti či různé typy kapitálu do nich „přetečou“.

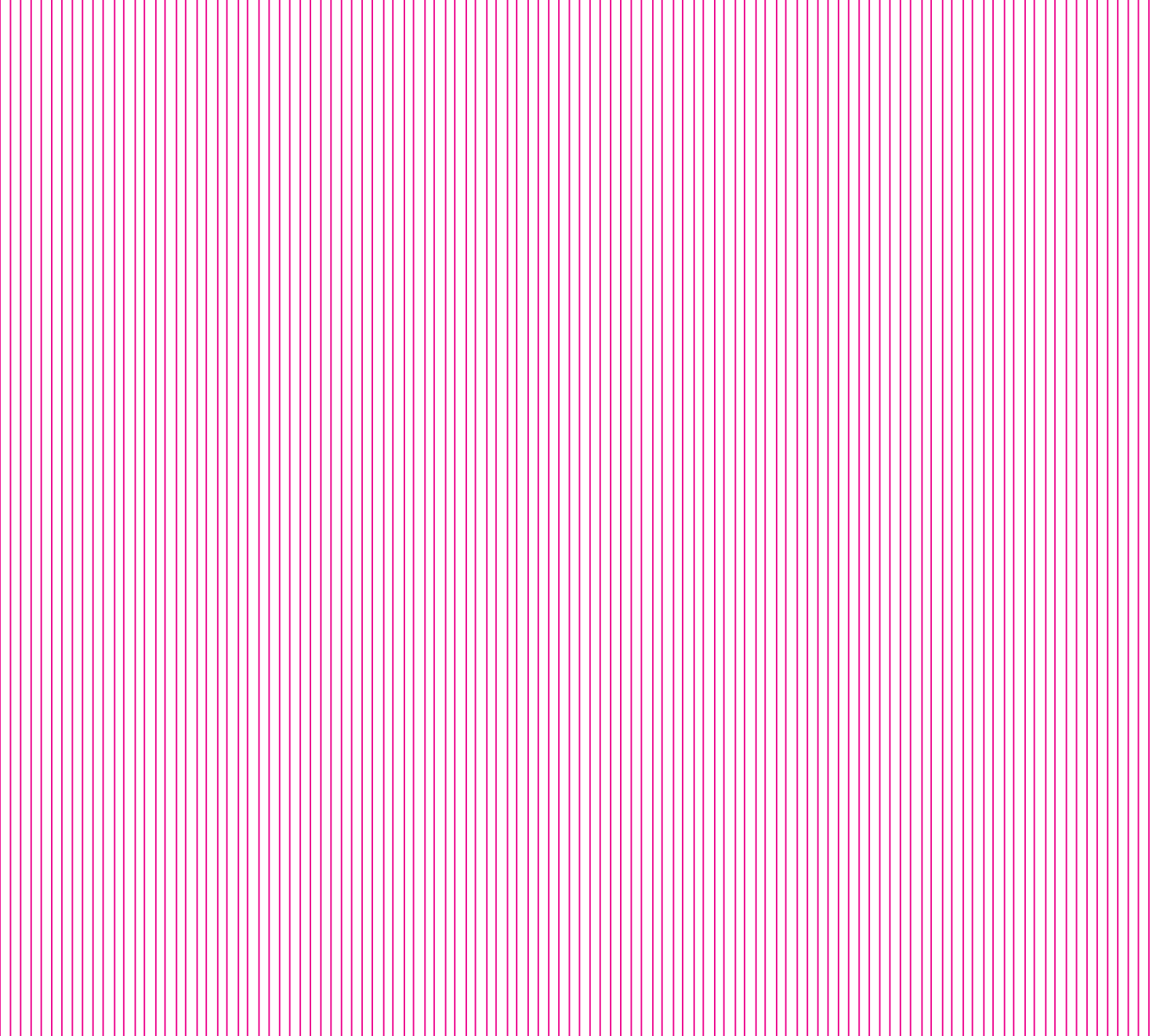
Přelévání může probíhat v různých časových rámcích, může být úmyslné nebo neúmyslné, plánované nebo neplánované, přímé či nepřímé, negativní i pozitivní.“

https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/Cultural_creative_spillovers_in_Europe_full_report.pdf

Rita De Graeve

Vedoucí poradkyně koncepcí [Senior Policy Adviser] v oblasti kultury a ekonomiky na katedře kultury, mládeže a medií (Vlámsko). Vytváří realizační opatření koncepcí na podporu podnikavosti a inovací v kulturním a kreativním sektoru ve vlámském a mezinárodním kontextu. Od roku 2004 je docentkou na Univerzitě v Antverpách v magisterském programu managementu kultury (Fakulta podnikání a ekonomie) v oboru finančního a manažerského účetnictví a výkaznictví v kulturních a kreativních sektorech. Rita de Graeve často přednáší jako host na téma podnikavosti v kulturních a kreativních sektorech podnikání. Podílela se na několika odborných skupinách otevřené metody koordinace (OMC) organizované Evropskou komisí (GŘ EAC).

2) Tematické bloky

Kateřina Kalistov

Podíl Ministerstva kultury na strategii sociálního začleňování

st A - Strategick a koncepn dokumenty a politiky

Samostatn (v gesci MK)

Jedním z klovch témat Státní kulturn politiky na období 2015-2020⁴ je téma sociálního začleňování. Okrajov se mu věnuje Priorita 1 („Podpora kulturn identity, kulturn rozmanitosti a mezikulturního dialogu“), téměř cele je mu zasvěcena Priorita 2 („Rozvoj kreativity, podpora kulturních ˇinnost a vzniku kulturních setká, poskytování veřejných kulturních sluřeb, práce s publikem, podpora přístupu ke kultuře a rozvoj participativní kultury usnadňujci sociln začlenění“). Jednotliv opatřn jsou zaměřena následujícími smřy:

/ Zmapovat kulturn kompetence obyvatel vznamn

pro jejich participaci na kulturních aktivitách a navrhnout programy na rozvoj těchto kompetencí (2.1.1).

/ Posílit výuku kulturních dovedností a znalostí o kultuře a kulturním dědictví ve školách a zařízeních mimoškolsnho vzdělávání (2.1.2).

/ Uinnji zapojit kulturn instituce do systémů vzdělávání zejména dt, mldeře a přsluřnků sociln ohrožených skupin, implementace a rozřren takto zaměřených domácích i zahraničních projektů (2.1.3).

/ Podporovat rozvoj osobnosti přstřednictvm neprofesionálního umění (2.1.4).

/ Podporovat zlepšení přístupu ke kulturnímu dědictví (2.1.6).

/ Podporovat projekty usnadňujci přístup seniorů, znevýhodněných občanů a minorit ke kulturním sluř-

⁴ Viz: <https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-69.html>

bám, včetně seberealizačních aktivit znevýhodněných osob (2.1.7).

/ Navrhnout systém celoživotního vzdělávání pro různé skupiny občanů (2.1.8).

Jedním z nových témat pro *Koncepci podpory umění 2015-2020*⁵ bylo v době jejího vzniku vnímání „Sociálních aspektů umění“⁶, které mohou efektivně posloužit v těchto oblastech:

/ „Sociální začleňování, kdy je umění považováno za důležitou součást integračních programů pro skupiny sociálně vyloučených osob. Zároveň se tato problematika dotýká i seniorů, osob s fyzickým a mentálním postižením a dlouhodobě nemocných. A pochopitelně umění napomáhá i k začlenění osob s kriminální minulostí či s vysokou náchylností k trestné činnosti. Integrační umělecké programy zahrnují spíše akce krátkodobého charakteru, které z hlediska vyhodnocení přínosu umění poskytují pouze malý vzorek a obtížně měřitelné efekty. Nicméně mezi často zmiňované dopady participace na společných kulturních akcích se řadí např. větší sebedůvěra a sebevědomí účastníků, podněcování ke kreativě a kritickému myšlení, vyšší účast v procesu

vzdělávání, identita komunity, snížení sociální izolace, omezení páchání trestných činů, zmírnění dopadu chudoby atd.“⁷

/ „Umění a vzdělávání. Tato oblast je v kulturní politice velice důležitá, neboť vzdělávání je jednou z klíčových sociálně začleňovacích aktivit a umožňuje mladým lidem objevovat nové zájmy a sebe sama. Přítomnost umění ve vzdělávání mladých lidí (a s ní spojený rovný přístup k rozvíjení kreativity a talentu) by měla být v dnešní době samozřejmostí. V posledních dvaceti letech se v zahraničí (Velká Británie, USA) rozšířilo zkoumání toho, jakou roli má umění ve vzdělávání a jak na žáky působí. Bylo zjištěno, že účast mladých lidí na uměleckých projektech a programech ve vzdělávání posiluje kognitivní schopnosti a myšlení, které je možné uplatnit v jakýchkoli činnostech, a zlepšuje osobnostní sociální charakteristiky, jako například schopnost fungovat ve společnosti, komunikovat a jednat s lidmi, spolupracovat, řešit problémy apod.“⁸

/ „Komunita a umělecké aktivity. Ve vztahu umění k rozvoji komunit jsou často popisovány přínosy umění na základě participačních uměleckých programů. Hodnocení těchto programů obvykle doka-

⁵ Viz: <https://www.mkcr.cz/koncepce-podpory-umeni-v-ceske-republice-na-leta-2015-az-2020-1279.html>

⁶ *Koncepce podpory umění 2015-2020*, kap. 2.4.1.2 Sociální aspekty umění.

⁷ *Koncepce podpory umění 2015-2020*, s. 18.

⁸ *Koncepce podpory umění 2015-2020*, s. 19.

zuje, že projekty nabízejí bezpečné místo pro setkání a vzájemné seznámení jednotlivců z různých sociálních skupin. V rámci komunity tak dochází k posilování identity a vztahu jedince s konkrétním místem. Mezi přínosy patří např. rozvoj komunitní identity a sousedské soudržnosti, rozvoj místní podnikavosti a iniciativ, zlepšení veřejné vybavenosti, vůle participovat na rozhodování. Studiu sociálních dopadů je věnována stále větší pozornost především v souvislosti se snahou upřednostnit tyto dopady před dopady čistě ekonomickými.⁹

Z hlediska péče o hmotné i nehmotné kulturní dědictví se tématu začleňování okrajově věnuje i *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu 2016–2020*¹⁰, z hlediska podpory přímého zpřístupňování kulturního dědictví a mezigeneračního sdílení se jej dotýká i *Koncepce rozvoje muzejnictví v ČR 2015–2020*¹¹.

Společné dokumenty jiných resortů, v jejichž rámci jsou MK svěřeny některé úkoly

Ministerstvo kultury se velmi významně podílí na plnění strategických cílů *Koncepce podpory mládeže 2014–2020*¹² (v gesci MŠMT). Z hlediska sociálního začleňování a vzájemné meziresortní spolupráce je na místě jmenovat tyto cíle:

- / SC 1: Usnadňovat rovný přístup dětí a mládeže k právům,
- / SC 2: Usnadňovat rovný přístup dětí a mládeže k informacím,
- / SC 3: Vytvářet příznivé a udržitelné podmínky pro účast dětí a mládeže v zájmovém a neformálním vzdělávání,
- / SC 8: Podporovat aktivní zapojení dětí a mládeže do rozhodovacích procesů a do ovlivňování společenského a demokratického života,
- / SC 10: Usnadňovat začlenění dětí a mládeže s omezenými příležitostmi,
- / SC 13: Nabízet dětem a mládeži rozmanité cesty ke kultuře, umění a tradicím.

⁹ Tamtéž. V poslední době rozšířenou metodou na měření sociálních dopadů neziskových projektů je metoda *Social Return on Investment (SROI)*, tzv. sociální návratnost investice. Jde o kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod hodnocení investice (či dotace) do veřejně prospěšné služby. Tato analýza poskytuje finanční ukazatele hodnocení a zároveň se díky kvalitativnímu přístupu charakterizuje jako komplexní analýza, která neziskovým projektům lépe vyhovuje, na rozdíl od klasické *Cost Benefit* analýzy (CBA, analýza nákladů a výnosů).

¹⁰ Viz: <https://www.mkcr.cz/koncepce-ucinnejsi-pece-o-tradicni-lidovou-kulturu-v-ceske-republiky-na-leta-2016-az-2020-1108.html>

¹¹ Viz: <https://www.mkcr.cz/koncepce-rozvoje-muzejnictvi-v-ceske-republike-1594.html>

¹² Viz: <http://www.msmt.cz/file/33599/>

MK se také podílí na „Soutěži obcí přátelských rodině a seniorům“ vyhlašované MPSV, která podporuje a oceňuje prarodinné/proseniorské aktivity a opatření, která mají preventivní a podpůrný charakter, přispívají k bezproblémovému fungování rodin a komunity, posilují její stabilitu a soudržnost, zkvalitňují rodinné i sousedské vztahy, přispívají k harmonizaci pracovního a soukromého života, předcházejí ohrožení rodin a posilují jejich stabilitu a soudržnost, předcházejí sociálnímu vyloučení a podporují aktivní, smysluplný a důstojný život seniorů v jejich vlastním sociálním prostředí a rozvoj pečovatelských kompetencí u všech generací.

Také v rámci Analýzy kvality života seniorů v ČR¹³ se objevují doporučení týkající se kvality života a významného vlivu kultury a naplňování sociálních a kulturních potřeb jedince pro dosažení pocitu „životní pohody“ (v angličtině hojně používaný termín „wellbeing“).

Ministerstvo kultury se podílelo na přípravě Národního plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením 2015–2020¹⁴, a nyní je zodpovědné za plnění některých jeho cílů, a to v rámci „Přístupu ke kul-

turnímu dědictví a účasti na kulturním životě“. Jedná se zejména o Cíle „Pokračovat ve zpřístupňování památek, divadel, muzeí, kin, knihoven apod., včetně zpřístupnění využívání jejich služeb“¹⁵ a „Podporovat tvůrčí a umělecký potenciál osob se zdravotním postižením prostřednictvím dotací“¹⁶.

Hlavním cílem Národního plánu v této oblasti je v co nejširší míře podporovat odstraňování fyzických i administrativních bariér bránících intenzivnějšímu přístupu osob se zdravotním postižením ke kulturním statkům a službám, a současně umožnit těmto osobám důstojnou seberealizaci, popř. i pracovní zapojení v kulturní oblasti. Kulturní politika zohledňuje potřeby osob se zdravotním postižením a nahlíží na účast těchto osob na kulturním životě jako na významný prostředek jejich začleňování se do pospolitosti celé společnosti, a do jisté míry i překonávání jejich postižení, čímž je akcentována i terapeutická a rehabilitační funkce kultury související s jejími kreativními efekty. Mimo to nelze samozřejmě pominout ani umělecký přínos umělců a umělekyně se zdravotním postižením pro celou společnost.

Ministerstvo kultury se i v minulosti podílelo na tvorbě

¹³ Viz: https://www.mpsv.cz/files/clanky/32821/Kvalita_zivota_senioru_-_finalni_verze.pdf

¹⁴ Viz: https://www.vlada.cz/assets/ppov/vzpo/dokumenty/Narodni-plan-OZP-2015-2020_2.pdf

¹⁵ Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením 2015–2020, s. 60.

¹⁶ Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením 2015–2020, s. 62.

strategií věnujících se problematice sociálního začleňování, jako např. Národní strategie ochrany práv dětí, Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí 2013–2017, Národní strategie prevence násilí na dětech 2008–2018 a další.

Část B – Programy a projekty MK, které predikují začlenění a nabízejí vlastní cestu v tématech, která jsou sice v gesci jiného resortu, avšak týkají se výlučně některého segmentu kultury

a/ příspěvkové organizace

Ministerstvo kultury je zřizovatelem vlastních příspěvkových organizací, které působí v oblasti sociálního začleňování, a to:

- / Muzeum romské kultury¹⁷
- / Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana¹⁸

b/ dotační programy

V oblasti týkající se sociálního začleňování poskytuje Ministerstvo kultury následující dotační programy:

- / Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin (ORNK),
- / Podpora integrace příslušníků romské menšiny (ORNK),
- / Podpora kulturních aktivit napomáhajících inte-

- graci cizinců žijících v ČR (ORNK) – nový program,
- / Podpora kulturních aktivit osob se zdravotním postižením a seniorů (ORNK),
- / Podpora rozvoje zájmových kulturních – mimouměleckých aktivit (ORNK),
- / Program podpory rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin (OMA),
- / Knihovna 21. století – K21 (podpora práce s národnostními menšinami a integrace cizinců, podpora všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro občany se zdravotním postižením, kulturní, výchovná a vzdělávací činnost – OULK),
- / Veřejné informační služby knihoven – VISK (mj. podpora mimoškolního vzdělávání knihovníků – OULK),
- / Podpora výchovně vzdělávacích aktivit v muzejnictví (OMG).

Charakteristika dotační řady Podpora kulturních aktivit osob se zdravotním postižením a seniorů

Dotační řada podporuje zvláště projekty s regionálním nebo celostátním dopadem, kulturní aktivity zaměřené na realizaci Národního plánu podpory rovných příležitostí. Jde např. o následující aktivity:

- / využití terapeutické funkce kultury ke kompenzaci znevýhodnění zdravotním postižením,

¹⁷ Viz: <https://www.rommuz.cz/>

¹⁸ Viz: <https://www.ktn.cz/intro>

- / arteterapeutické programy pro zdravotně postižené občany a seniory,
- / prezentace umělecké tvorby jako cesta k ovlivňování veřejnosti (např. celostátní výtvarná soutěž Modrý slon, Quichotova šedesátka v Brně jako multižánrový integrační festival, výtvarné studio Masarykovy univerzity, festival Patříme k sobě prezentující tvorbu zdravotně postižených dětí, Tyfloart – přehlídka aktivity nevidomých a slabozrakých na Pražském hradě, Mental power Prague Film Festival jako největší prezentace filmů s touto tematikou v ČR),
- / tvorba zdravotně postižených profesionálních umělců (např. jediný soubor neslyšících herců divadlo Neslyším),
- / umělecká tvorba profesionálních i neprofesionálních umělců pro zdravotně postižené a seniory (např. cirkus Paciento v psychiatrických léčebnách, projekty Loutky v nemocnicích),
- / zájmové a vzdělávací aktivity pro zdravotně postižené ve volném čase (např. „Muzikohrátky“ pro osoby s autismem, neobyčejná setkání s uměním pro lidi s handicapem v galerii v Ostravě, seniorské kluby a vzdělávací programy pro seniory v knihovnách),
- / kulturní aktivity zdravotně postižených (např. hudební soubor Jedličkova ústavu The Tap Tap, Daneťáček – pěvecký sbor dětí s handicapem, soubor pantomimy neslyšících),

- / usnadnění přístupu ke kultuře odstraňováním informačních bariér (např. projekt Mluvící kniha, filmy pro nevidomé, tlumočení divadelních představení, podpora haptických výstav a expozicí v muzeích),
- / odstraňování architektonických bariér v kulturních zařízeních – podpora bezbariérových přístupů.

Charakteristika dotační řady zaměřené na integraci cizinců

Dotační řada je určena na podporu činnosti kulturních zařízení s výjimkou státních kulturních institucí s podmínkou, že projekty musí být realizovány ve spolupráci s některým centrem na podporu integrace nebo např. spolkem, jehož hlavní činností je práce s cizinci. Má tři tematické řady:

- / integrace a její význam (dokumentační a publikační činnost, přednášky a dílny, setkávací aktivity),
- / zprostředkování české kultury cizincům (tematické večery, tematické poznávací akce, vytváření cizojazyčných průvodců a informačních letáků),
- / zprostředkování informací o cizích kulturách Čechům.

c/ samostatné projekty jednotlivých odborů

Podpora rozvoje edukační činnosti v muzeích stojí v rámci Ministerstva kultury aktuálně na třech hlavních pilířích. Prvním pilířem je poskytování finančních prostředků v rámci programu „Podpora výchovně vzdělávacích aktivit v muzejnictví“. Ten je vyhlašován každoročně

na základě Programového prohlášení vlády České republiky z roku 2014, ve kterém byly stanoveny resortní priority Ministerstva kultury pro prosazení účinnějšího modelu rozvoje kreativity dětí prostřednictvím uměleckých aktivit a kulturních zážitků. Program je rozdělen na dva tematické okruhy:

- / 1) edukační aktivity v rámci stálých muzejních expozic ze sbírek evidovaných v Centrální evidenci sbírek muzejní povahy Ministerstva kultury (CES),
- / 2) edukační aktivity v oblasti muzejnictví podporující rozvoj školních vzdělávacích programů, celoživotní vzdělávání na vysokých školách a vydávání metodických a odborných materiálů pro podporu výchovy a vzdělávacích aktivit v rámci edukace v oblasti kultury.

Druhým pilířem je spolupráce s MŠMT na projektu pokusného ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“, který je realizován jeho příspěvkovou organizací Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (dále jen „NPMK“). V rámci tohoto projektu, který v září 2019 vstupuje již do své třetí etapy, je ověřován rozsah a dopad využívání programů paměťových institucí v gesci Ministerstva kultury pomocí zážitkové pedagogiky a oživené historie za účelem zkvalitnění školní výuky.

Třetím pilířem je Komise náměstka ministra pro edukaci v kultuře, která vznikla v roce 2017 a v níž zasedají zástupci MK, MŠMT, NPMK a vysokých škol. Jejím hlavním výstupem byl úspěšný návrh zařazení profese

„edukátor v kultuře“ do Katalogu prací a správních činností a podpořila rovněž vysokoškolské studijní programy v oblasti edukací v kultuře.

d/ projekty příspěvkových organizací MK

Česká filharmonie

Páteří programové skladby edukativních programů ČF jsou pořady pro mateřské, základní a střední školy v Rudolfinu a tamtéž i oblíbené víkendové akce pro celé rodiny. A protože i dospělí si zaslouží svoji dávku vědomostí o hudbě, mezi edukativní pořady patří i večerní Zkouška orchestru s Markem Ebenem v roli moderátora. Připočteme-li ještě koncert ke Dni studentstva a ke Dni hudby, získáme opravdu pestrou paletu příležitostí pro všechny, kdo mají „uši otevřené“. Jsou to např. Rudolfinek pro děti z mateřských škol, cyklus workshopů pro žáky 1. stupně ZŠ – Čtyři živly, Dopoledne s filharmoniky, komentované koncerty Čtyři kroky do Nového světa pro žáky 2. stupně ZŠ a další. V sezoně 2019/2020 ČF pořádá 18 vzdělávacích programů pro školy, ale také vzdělávací programy pro učitele mateřských škol, pedagogy a asistenty dětí ve věku 3-8 let a cyklus workshopů a koncertů pro děti s rodiči a programy pro dospívající/dospělé posluchače.

https://www.ceskafilharmonie.cz/media/2586/cf_edu_kat_we_b_cf19.pdf

Institut umění – Divadelní ústav

Institut umění – Divadelní ústav spravuje od roku 2010 portál *Mezikulturní dialog* <https://www.mezikulturnidialog.cz/>, přinášející informace o dění v oblasti národnostních menšin, integrace cizinců a inkluzivního vzdělávání. Najdete zde pozvánky na kulturní akce představující zejména různé národnosti identity stejně jako pozvánky na semináře, přednášky a jazykové kurzy určené pro migranty, cizince nebo širokou veřejnost. Dále si na rozcestníku můžete přečíst články o aktuálních tématech spojených s mezikulturním dialogem, rozhovory se zajímavými lidmi, informace o vyhlášených grantových řízeních nebo nabídky práce v organizacích zaměřujících se na národnostní menšiny, lidská práva apod.

Pražský filharmonický sbor

Pražský filharmonický sbor organizuje *Akademii sborového zpěvu* již od sezony 2012–2013. Roční až dvouleté studium je určeno studentům zpěvu středních a vysokých škol od 16 do 26 let. V průběhu studia se členové Akademie zapojí do úzké spolupráce s Pražským filharmonickým sborem, získají zkušenosti a dovednosti při práci se sborovým partem na stěžejním sborovém repertoáru a vystupují na vybraných koncertech doma i v zahraničí. Někteří z akademiků posléze také úspěšně zvládli konkurs do některé

z hlasových skupin a byli přijati mezi stálé členy Pražského filharmonického sboru.

Národní knihovna

Národní knihovna vydala metodickou příručku *Rovný přístup Knihovny* a skupiny ohrožené sociálním vyloučením. Tento metodický materiál je zaměřen na práci knihoven se sociálně vyloučenými a sociálním vyloučením ohroženými skupinami uživatelů (Praha, 2018).

<https://ipk.nkp.cz/legislativa/normy-standardy-doporuceni/Rovny-pristupyvylouceninaweb.pdf>

Národní památkový ústav

NPÚ pořádá vzdělávací kurzy pro památkáře v nejšířím slova smyslu, tedy pro profesionální pracovníky památkové péče nebo pro ty, kteří se památkovou péčí jakkoli zabývají, pořádá kurzy z kategorie celoživotního vzdělávání. Jsou to např.:

- / Dvouletý rekvalifikační kurs památkové péče akreditovaný MŠMT. Vychází z potřeb památkářské praxe a poskytuje účastníkům ucelený přehled o všech činnostech souvisejících s péčí o památky – od základní charakteristiky přes právní ochranu až k problematice péče o jednotlivé druhy památek a základní technologické postupy při opravě, obnově a restaurování památek a jejich prezentaci.

- / Tříletý kurs určený mistrům řemeslníkům, správcům a vlastníkům historických domů.
- / Poznávání památek pro žáky, studenty, rodiny s dětmi a návštěvníky se specifickými potřebami – programy, které pomáhají různým cílovým skupinám formou hry a zážitků objevovat hodnoty kulturního dědictví.
- / Podpora pedagogům, jak o památkách učit – NPÚ připravuje metodické materiály, jednodenní i vícedenní kurzy, semináře a workshopy. Cílem je učitele inspirovat a podnítit je k výuce v historickém prostředí a k rozvíjení vztahu žáků ke kulturnímu dědictví.
- / Projekt (ne)tušené souvislosti pro nejširší laickou i odbornou veřejnost se zájmem o historické stavební materiály a postupy jejich zachrany. Vzdělávací a experimentální projekt zahrnující zejména komentované technologické prohlídky autentických památek a letní školy na téma obnovy, restaurování a zkoumání historických omítek.

Náprstkovo muzeum

V rámci muzejní pedagogiky pořádají muzea a galerie edukační programy zahrnující lektorované vzdělávací programy pro všechny stupně škol, aktivity pro rodiny, přednášky pro veřejnost a další aktivity. Jsou to např. příměstské tábory pro děti pořádané Národním muzeem – Prázdniny v Náprstkově muzeu. V letošním roce

byl tento tábor zaměřen na poznávání starověkého Egypta.

e/ projekty ve společné gesci s jinými resorty

MK spolupracuje s MV na realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců. Gesční odbor (Odbor regionální a národnostní kultury) podpořil v roce 2018 pět projektů realizovaných příspěvkovými organizacemi MK. Mezi nimi byl Portál Mezikulturní dialog realizovaný IDU, Rozšíření fondu knihoven o dokumenty vhodné pro cizince a jejich integraci (Národní knihovna ČR, která realizovala rovněž Kurs mezikulturních kompetencí pro knihovníky).

S MŠMT spolupracuje na projektu Vzdělávací program paměťových institucí do škol (hlavní gestor Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského), který je ve fázi druhého pokusného ověřování ve školním roce 2018/2019. Cílem je ověřit vliv zážitkové pedagogiky na zvýšení kvality školní výuky a hloubkově zmapovat zájem základních škol zařazených do pokusného ověřování. Jde zejména o společenskovední a přírodovědná témata s důrazem na podporu znalosti žáků z oblasti dějepisu.

Kateřina Kalistová

Od roku 2014 působí jako náměstkyně pro řízení sekce živého umění Ministerstva kultury ČR. Vystudovala Právnickou fakultu UK v Praze. V letech 2001 až 2005 byla ředitelkou Nadace Lvíče, která se zabývala podporou a ochranou dětí a nezletilé mládeže. V letech 2002 až 2005 působila jako tajemnice prezidenta festivalu na Mezinárodním filmovém festivalu pro děti a mládež ve Zlíně. V roce 2005 pracovala na Ministerstvu práce a sociálních věcí. V letech 2008 až 2009 byla výkonnou ředitelkou Nadačního fondu Impuls. V letech 2009-2014 byla předsedkyní Rady pro rozhlasové a televizní vysílání. Zajímá se o rovné příležitosti, ochranu základních lidských práv a svobod a mezikulturní dialog.

Kultura a sociální oblast

Georgina Portelli

Kultura a sociální začleňování: Posílení postavení prostřednictvím meziodvětvového, na lidi zaměřeného politického přístupu

U sociálního začleňování nejde o stigmatizaci těch, kteří potřebují být začleněni, ale spíše o výzvu a změnu vnímání vyloučení ve prospěch všech. Vzhledem ke své jedinečné hodnotě může hrát kultura klíčovou roli při zvyšování obecného blaha bouráním bariér, zvyšováním pocitu sounáležitosti, omezováním izolace a posilováním sociální soudržnosti. Kultura sama o sobě není prostředkem účinného sociálního začleňování a neměla by být tímto způsobem přehnaně používána jako nástroj. Ve spolupráci s dalšími odvětvími souvisejícími se sociálním blahobytem však může kultura pomoci zajistit robustní, na lidi zaměřený politický přístup, který bude řešit kombinované demografické výzvy, nesnáze chudoby, nerovnosti a marginalizace, kterým EU a její členské státy v současnosti čelí.

Odborníci členských států na podporu přínosu kultury k sociálnímu začleňování v pracovní skupině OMC (Open Method of Coordination) vymezují otázku kultury a sociálního začleňování určením klíčových výzev, které členské státy považují za největší výzvu sociálního začleňování, a zkoumají způsoby politiky, které povzbuzují a podporují kulturní instituce v práci v rámci partnerství s jinými sektory (zdravotnictví, sociální péče, vězeňská služba atd.). Výsledná zpráva obsahuje doporučení pro tvůrce politiky či pravidel a pro kulturní instituce, a upozorňuje na řadu dobrých příkladů z praxe, které mohou posloužit k lepší informovanosti při tvorbě takové politiky.

Na základě předpokladu, že pro Evropskou unii, její hodnotový systém a její členské státy existují v sociál-

ním začlenění a soudržnosti, právech, rozmanitosti a mezikulturním dialogu významné výzvy, odborníci ze skupiny OMC zmapovali současný evropský kontext, aby identifikovali výzvy, které se promítají do více oblastí. Zpracování proběhlo srovnávací analýzou klíčových horizontálních otázek získaných pomocí dotazníku o politických aspektech kultury pro sociální začleňování a dostupných údajů z Eurostatu. Jako na hlavní výzvy sociálního začleňování v členských státech upozornila analýza v celkovém pohledu na chudobu a nerovnost, migraci a polarizaci, stárnutí a zdraví spolu s rozdíly mezi venkovským a městským kontextem.

Přístupy zaměřené na lidi: kultura dělaná pro lidi ohrožené vyloučením, s nimi a jimi

I když umění a kultura přinášejí výhody i v jiných oblastech¹⁹, v boji proti sociálnímu vyloučení hrají zásadní roli. Na úrovni zlepšení osobní situace a sociální integrace působí pozitivně jak pasivní, tak aktivní zapojení, aktivní zapojení však vykazuje lepší výsledky.²⁰ Zapojení jednotlivců a skupin do umění ovlivňuje společnost vytvářením veřejného blaha.²¹ Výzkum ukazuje, že na úrovni obce přispívá umění k rozvoji společnosti, která pak omezuje sociální nerovnosti

a zvyšuje sociální kapitál a sociální soudržnost rozvíjením sítí a porozumění. Zpráva skupiny OMC si uvědomuje úlohu, kterou umění a kultura hraje při podpoře konstruktivního dodávání smyslu a při posilování kompetencí představujících různá poslání kulturních identit v rámci národních kosmopolitních společností, při zlepšování osobní, ale i obecné situace lidí, kteří se musí vypořádat s chudobou, bezdomovectvím nebo jinými znevýhodněními, včetně sebevyloučení. Jak dokládají i výsledky dotazníku, někdy je třeba se zaměřit na různorodé skupiny. Svým zastřešujícím cílem posílit jednotlivce se mohou strategie k tomu používané pohybovat od posílení postavení až po řešení postojů a předsudků v okolní společnosti. V tomto ohledu se skupina OMC rozhodla prozkoumat na lidi zaměřený přístup, kterým je boj proti sociálnímu vyloučení, a to prostřednictvím kultury dělané pro osoby ohrožené vyloučením, s nimi a jimi, přičemž se zaměřuje na posílení jejich postavení a potřebu bojovat proti předsudkům a diskriminaci.

Pokyny

V souvislosti s hodnocením na lidi zaměřeného přístupu k řešení sociálního vyloučení prostřednictvím

¹⁹ Matarasso, Francois (1997). *Use or Ornament? The social impact of participation in the arts*. Online: <https://arestlessart.files.wordpress.com/2015/09/1997-use-or-ornament.pdf>

²⁰ Bennoune, Karima/United Nations (2018). *Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights*.

²¹ Guetzkow, Joshua (2002). *How the Arts Impact Communities: An introduction to the literature on arts impact studies*. Online: <https://www.princeton.edu/~art-spol/workpap/WP20%20-%20Guetzkow.pdf>

kultury dělané pro lidi ohrožené vyloučením, s nimi a jimi, stanovila skupina OMC řadu pokynů pro tvůrce politiky (na místní, státní i evropské úrovni), které mohou k uplatňování tohoto přístupu přispět.

V tomto ohledu by tvůrci politiky měli:

- / 1. uznat právo a zajistit možnost uměleckého vyjádření pro všechny, a to identifikací dosud přetrvávajících překážek,
- / 2. podporovat dlouhodobé financování a více se zaměřit na programy než na projekty.

Účastníci v oblasti kultury by měli:

- / 1. budovat kontinuitu a možnosti, aby cílové skupiny zůstaly ve spojení s uměleckými projekty i po jejich dokončení,
- / 2. zvážit poradenské programy na pomoc vytváření sítí mezi umělci a zaměstnanci kulturních institucí z nedostatečně zastoupených skupin.

Zpráva dále uvádí řadu doporučení pro tvůrce politiky na všech úrovních. Mezi ně patří mimo jiné potřeba uznat právo na umělecké vyjádření a zajistit k němu příležitost pro všechny, a to identifikováním dosud přetrvávajících překážek, posílením mezioborové spolupráce mezi jednotlivými ministerstvy a podporou dlouhodobějšího financování. Zpráva rovněž navrhuje, aby byla

v některých případech zvážena možnost kvót. To může být způsob, jak podporovat výbory propagující umělce z nedostatečně zastoupených skupin. Zpráva rovněž poskytuje doporučení kulturním institucím, zejména pokud jde o rozšíření dosahu na politické a profesní subjekty mimo oblast kultury na místní i regionální úrovni, poradenské programy, budování kontinuity a možnosti pokračujících vazeb mezi cílovými skupinami a uměleckými projekty, stejně jako o podporu stabilnější zaměstnanosti.

Nejlepší praxe

Zde skupina zkoumá příklady v praxi osvědčených postupů v členských státech – na obou těchto pilířích. Od širších projektů zaměřených na posilování, jako je rakouská iniciativa InterACT, která využívá metod známých jako Forum Theatre, Image Theatre a Legislative Theatre i výzkumu v rámci divadelních her ke zlepšení osobní, ale i obecné situace chudých nebo nezaměstnaných, až po více specifické projekty zabývající se konkrétními odvětvími, jako je rumunský Festival rozmanitých umění pro vězně, Dana Cenusă (Svobodní díky kultuře) nebo Hijabi Monologen (Monology hidžábu) v Nizozemsku – produkce Stage Z od Rajae el Mouhandiz, která měla premiéru v roce 2014 v rotterdamském divadle Zuidplein a v níž ženy, které nosí hidžáb, sdílely své příběhy s publikem. Identifikovány jsou i osvědčené postupy

z projektů zaměřených na boj proti předsudkům a diskriminaci, a to jak v národních programech, jako je český dlouhodobý projekt Hate Free Culture, který zahrnuje nejen spolupráci s místními partnery a institucemi, ale pracuje i se školami, místní policií atd., a má partnerství s Českou televizí (ČT), tak i v kampaních nevládních organizací, jako je The Roles We Play: Recognising the Contribution of People in Poverty od nevládní organizace ATD Fourth World, která řeší mýty o chudobě udržované médií a politiky, a to prostřednictvím sbírky příběhů a tvorbou výstav, her, filmů a jedné knihy. Mezi projekty zaměřujícími se na usnadnění inkluzivního přístupu k památkovým objektům formou partnerství s jinými sektory je úspěšným příkladem „studentský památkový pas“, který zavedla společnost Heritage Malta, organizace, která je odpovědná za maltské kulturní památky. Pas dostávají všichni žáci a studenti navštěvující základní a střední školy, je distribuován prostřednictvím školského systému a poskytuje bezplatný neomezený přístup pro jednoho žáka či studenta a dva doprovázející dospělě do muzeí a památek. Podobné schéma bylo nyní ve spolupráci s místními radnicemi zavedeno také pro lidi starší 60 let.

Při urychlování inkluzivních a udržitelných iniciativ mohou být nápomocné také iniciativy systému „Hlavní město kultury“, kde je jedním z relevantních příkladů

Marseilles ECOC 2013. Hotel du Nord nabízí služby kombinující národní dědictví a pohostinnost, přičemž uplatňuje inovativní model FairBnB, což je spravedlivější verze AirBnB. Cílem bylo vytvořit autonomní a demokratickou platformu pro evropské dědictví založenou na zásadách Faroské úmluvy. Hotel du Nord propojuje kulturní instituce, parky, umělce, řemeslníky a místní výrobce a aktivně zapojuje místní obyvatele. Dosahuje se tak odpovědnější a udržitelnější formy cestovního ruchu.

Národní strategie

Finské schéma „Procento pro umění“ používané ve stavebních projektech rozšiřuje model financování služeb pro veřejné blaho založených na umění tak, aby byly trvalou součástí struktur sociálního zabezpečení, zdravotní péče a sledování stavu veřejného blaha. Ve snaze o větší sociální soudržnost má ústřední význam spolupráce různých ministerstev s cílem plodně propojit kulturu s ostatními sektory, aby se kultura a umění staly trvalou součástí služeb pro veřejné blaho. Španělský národní akční plán sociálního začleňování vytvořený Ministerstvem zdravotnictví, sociálních služeb a rovnosti výslovně odkazuje na kulturu jako na prvek, který je nutno lidem v ohrožených situacích zajistit. Na kulturu se navíc dívá jako na nástroj sociálního začleňování zranitelných skupin – napří-

klad posílení významu účasti vězňů na kulturních programech prostřednictvím podpory třetího sektoru.

Národní strategická politika maltské vlády pro snižování chudoby a pro sociální začleňování (2014–2024)²² konkrétně uvádí kulturu spolu se sociálními službami, zdravím a životním prostředím, příjmy a sociálními dávkami, vzděláváním a zaměstnáním jako významné nástroje, jimiž lze řešit problémy chudoby. Strategie se zaměřuje na obyvatelstvo Malty obecně, ale zejména na čtyři cílové skupiny populace: děti, seniory, nezaměstnané a chudé pracující. Je podporována strukturou meziresortních výborů pro srovnávání, sledování a hodnocení pokroku směrem ke snižování chudoby a sociálnímu začleňování. Klíčovými ministerstvy pokrývajícími šest dimenzí, na nichž stojí vize a strategické směřování národní politiky, jsou Ministerstvo školství a zaměstnanosti, Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo spravedlnosti, kultury a místní samosprávy. Příspěvek oblasti kultury je zde považován za životně důležitý a je realizován prostřednictvím Create 2020 Strategy (2015)²³. Strategie realizovala řadu kroků formou opatření a projektů podporujících začleňování a větší soudržnost. Ty sahají od iniciativ zaměřených na širší přístup a uplatňovaných odvětvím pro dědictví v rámci

Arts Council Malta přes programy financování, které podporují konkrétní umělecké projekty nebo programy pro zranitelné skupiny, program kreativních komunit až po otevření nového komunitního národního muzea. Odpovídajícím způsobem se v současné době rovněž aktualizuje národní kulturní politika.

Závěr

Zpráva důrazně upozorňuje, že existuje zjevná potřeba vyvinout jasnější integrační přístup k obecným národním politikám a zdůraznit potenciál kultury při řešení klíčových společenských výzev. Celkovým cílem by mělo být vytvoření průřezového programu „kultura pro sociální začleňování“, který se stane klíčovým referenčním bodem pro všechny ostatní oblasti politiky. Kultura proto musí být stabilním a rovnocenným partnerem ostatních odvětví, aby byl umožněn na lidi zaměřený přístup, který účinně zmírní problém sociálního vyloučení.

²² <https://family.gov.mt/en/Documents/Poverty%20Booklet.pdf>

²³ [https://www.artscouncilmalta.org/files/uploads/misc/English-Create2020 web.pdf](https://www.artscouncilmalta.org/files/uploads/misc/English-Create2020%20web.pdf)

Georgina Portelli

Specialistka v konceptuální tvorbě, jazykovém vyjádření a mnohojazyčnosti. Má rozsáhlé pracovní zkušenosti ve vzdělávání, komunikaci a koncepčním rozvoji, stejně jako v kulturním a kreativním sektoru na pozici výzkumnice, redaktorky či poradkyně.

Jako nezávislá kurátorka se zajímá zejm. o interaktivní umění, paměť a vyjednávání osobních hranic, radikální vymezování a politiky vytěsňování a odsunu. Její současná práce zahrnuje studium diaspory a paměti, roli kultury sociálního začleňování, sponzorství umění a vytváření kreativních partnerství mezi uměním a dalšími disciplínami.

Georgina aktuálně zaujímá pozici předsedající Kreativního svěřeneckého fondu [Creativity Trust Fund] a je členkou představenstva nadace Fondazzjoni Kreattività. Je též členkou představenstva Maltského mezinárodního soudobého uměleckého prostoru [Malta International Contemporary Art Space] (MICAS). Georgina Portelli má titul PhD. (Psych) z University of London.

Jan Vrbický

Sociální začleňování: kreativní partnerství kultury s dalšími sektory z pohledu MPSV

Vážené dámy, vážení pánové, dovoluji mi především poděkovat za pozvání vystoupit na této konferenci. Z pozice zástupce ředitele odboru MPSV ČR, který se zabývá i sociálním začleňováním, mohu jen potvrdit, že věnovat se tomuto tématu je nejen prospěšné, ale doopravdy nutné a stále více žádoucí. Kultura může být někdy vnímána jako druhotné téma, jako něco navíc, čím se můžeme zabývat, až vyřešíme důležitější věci, jako je financování a infrastruktura různých veřejných systémů a politik. Faktem ale je, že kultura je dennodenní součástí našich životů a základním pojivem mezi lidmi, komunitami a celou společností.

Právě především z hlediska sociálního začleňování hraje kultura klíčovou roli. Na jedné straně si můžeme představit běžného člověka, pracujícího a celkem za-

pojeného do společenského života. I takový uvítá další možnosti kvalitního trávení volného času, nové podněty a nové mezilidské vztahy či rozvoj těch stávajících.

Na druhé straně – a to je pro mě v tomto kontextu to nejdůležitější – kultura a kvalitní trávení času může mít klíčovou roli pro nemalé množství lidí s různými druhy znevýhodnění; lidí, kteří již a priori čelí sociálnímu vyloučení, osamělosti, nedostatku podnětů a sociálních vazeb, což může vést nejen k nižší kvalitě jejich života, ale i k patologickým jevům, jako je vyšší kriminalita, diskriminace či zneužívání.

Prosazování a podpora sociálního začleňování, tedy předcházení či omezování sociálního vyloučení různých zranitelných skupin osob, má v moderním pojetí

přístupu k řešení problémů těchto skupin osob svoji nezastupitelnou úlohu.

V současné době zpracovává resort práce a sociálních věcí zastřešující strategický dokument pro oblast sociálního začleňování, který je předkládán ke schválení vládě ČR, a to materiál „Strategie sociálního začleňování 2021-2030“. Problematika „Strategie 2021-2030“ zasahuje do gesce téměř všech resortů, s jejichž pomocí byl materiál vytvářen. K obecným úkolům sociálního začleňování patří zejména zabezpečení rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám. Jedním ze základních cílů v oblasti sociálního začleňování při prosazování rovných příležitostí je zajištění rovného přístupu osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených a osob s různým typem znevýhodnění v přístupu ke společenským zdrojům. Je potřebné zvýšit občanskou informovanost osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených z hlediska základních kompetencí a právního povědomí a podpořit snižování nerovností osob s různým typem znevýhodnění ve společnosti, např. osob se zdravotním postižením, migrantů, menšin. S tím souvisí i nezbytnost snižování bariérovosti veřejného prostoru – z hlediska fyzických či smyslových bariér, i z hlediska stereotypizace některých skupin či osob, zejména seniorů a seniorek, osob se zdravotním postiže-

ním a rodin s dětmi. Potřebná je i podpora genderové rovnosti, především v oblasti trhu práce, rovného odměňování, domácího a genderově podmíněného násilí žen a mužů, a rodinné a sociální politiky.

Indikátory, které vycházejí z „objektivních“ parametrů příjmové distribuce nebo materiální deprivace, ukazují, že ČR je v kontextu EU státem s podprůměrným nebo maximálně průměrným rozsahem chudoby a sociálního vyloučení. I přesto dochází v řadě aspektů, zejména v těch, které souvisejí se „subjektivním“ vnímáním sociálních nerovností a vlastního postavení ve společnosti, k prohlubování disparit mezi sociálními skupinami. Snižuje se obecná důvěra ve společnost a její instituce a minimalizuje se participace v politických procesech (vyjádřená např. volební účastí). S diskriminací se setkává vysoký podíl příslušníků menšin, což ukazuje na postoj významné části společnosti, které nejsou dlouhodobě slučitelné se sociální soudržností. S vysokou latencí dochází i k případům násilí z nenávisi zaměřené vůči příslušníkům menšin nebo znevýhodněných skupin, např. osobám bez domova. Sociální reprodukce těchto postojů probíhá z velké části nezávisle na snižování nebo zvyšování „objektivní“ úrovně materiálního zajištění, i když k němu může přispívat nejistota udržení si aktuální životní úrovně. Veřejné politiky se tradičně zaměřovaly

především na „objektivní“ dimenze chudoby a sociálního vyloučení (např. systémy pojistných a nepojistných sociálních dávek). V posledních letech však dochází k rozšíření pozornosti také na „subjektivní“ dimenze. Společnost je soudržná díky funkčním rodinám a participujícím komunitám, důstojné práci, dostupné kvalitní zdravotní a sociální péči, rovnému přístupu ke kultuře a efektivnímu vzdělávacímu systému, který umožňuje každému dosáhnout individuálního maxima vzdělání a podporuje rozvoj přenositelných kompetencí. Podkladem politik musí být nejen výsledky kvalitního vědeckého poznání, ale i participace, tedy zapojení veřejnosti, a to s dostatkem kvalitních a srozumitelných informací. Politická zásada subsidiarity, tedy rozhodování na nejnižší možné úrovni, zároveň musí respektovat postoje různých společenských skupin. Rozhodnutí prosazená silou jsou v dlouhodobé perspektivě neudržitelná. Zapojení všech aktérů do rozhodování stabilizuje vládnutí na všech úrovních, i na těch nejnižších. Stále zřetelněji se rovněž ukazuje souvislost mezi mírou demokratické participace a reprezentace na straně jedné a sociálními nerovnostmi či strukturálními sociálními nerovnostmi na straně druhé. Sociálně slabší participují méně přičemž význam tohoto faktoru roste. Veřejná správa na všech úrovních se musí naučit rozproudit a moderovat průběžnou veřejnou debatu. Měla by připravit a vytvořit prostor, kde různí aktéři

mohou společně participovat na strategickém plánování a řízení, diskutovat o využití území, hledat shodu a kompromis. Tuto diskusi musí vést k praktickým výsledkům, a nakonec s ohledem na veřejný zájem rozhodnout, neboť právě veřejná správa ponese za uskutečňování dohodnutých záměrů největší díl odpovědnosti. Souběžně s účinnou participací a zapojováním všech aktérů je nutné podporovat rozvoj místních komunit na různé úrovni (obcí, městských čtvrtí či celého regionu). Předpokladem pro fungování odolné komunity je rovné postavení jejích členů, pocit sounáležitosti, informovanost a schopnost zvládat neúspěch. Participace je „měkkou“ dovedností, které se lze naučit, proto je žádoucí její zahrnutí do systému vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých. Záměrem je snižovat sociální napětí s důrazem na subjektivní dimenzi – zejména v regionech s narušenou vnitřní integritou území s dlouhodobými vážnými socioekonomickými problémy.

V této souvislosti bych rád zmínil, že i oblast národnostních menšin je řešena v rámci sociálního začleňování, a to především z hlediska možného znevýhodnění nebo ohrožení jedince či rodiny. MPSV se přitom nezaměřuje na sledování etnicity, nýbrž na sledování problematiky osob sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených.

V kontextu pokračujících rozsáhlých demografických změn lze dále zmínit seniorskou populaci. Již během příštích pár let bude v České republice každý pátý člověk starší 65 let. Po ukončení profesního života mnoho starších lidí čelí sociální izolaci, která může mít neblahý vliv na jejich zdravotní stav, psychický i fyzický, ale i na jejich bezpečnost. Aktuálně mohu zmínit například nechvalně proslulé prodejní akce či šíření poplašných zpráv či tzv. hoaxů. V obou případech je jednou z motivací lidí touha zaplnit prázdný prostor a zapojit se do sociálního života a vazeb. Kultura a dostatečná nabídka aktivit jsou pak ideálními způsoby, jak starší lidi udržovat aktivní, jak se mohou dále vzdělávat, získávat nové podněty, nové koníčky a také jak mohou oni nazpět přispívat komunitě a celé společnosti.

Totéž platí pro další skupiny osob s nějakým druhem znevýhodnění, které zvyšuje riziko sociální izolace – osoby s psychickým či tělesným postižením, ženy na mateřské, ženy a muže na rodičovské dovolené, osoby s minoritní sexuální orientací či s menšinovým náboženským vyznáním.

Vážení přítomní, v souvislosti s právy dítěte bych velmi rád zmínil úryvek komentáře Výboru OSN pro práva dítěte č. 17 k Úmluvě o právech dítěte ve věci práva dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a od-

dechové činnosti, kulturním životě a umělecké činnosti: „Prostřednictvím kulturního života a umělecké činnosti děti a jejich komunity vyjadřují svou konkrétní identitu, význam, který přisuzují své existenci, a při střetech s vnějšími silami ovlivňujícími jejich život si budují svůj světonázor. Kultura vychází z komunity jako celku. Žádné dítě by nemělo mít zamezen přístup k jejímu vytváření nebo k jejím přínosům. Kulturní život vychází ze života v rámci kultury a komunity, nejedná se o záležitost přicházející z vyšších míst...“.

Jak jsem již zmínil, klíčovou roli v oblasti sociálního začleňování hraje právě větší spolupráce, setkávání se a networking mezi různými zainteresovanými aktéry, především mezi státem a nestátním sektorem; státem na úrovni národní, krajské i komunální; nestátním sektorem zastoupeným soukromými i komerčními společnostmi, neziskovými organizacemi, akademickou sférou i zájmovými sdruženími, jako jsou odbory či zaměstnavatelské svazy a asociace.

Proto velmi vítám tuto konferenci a jakoukoli další aktivitu, kde si všichni můžeme vyměnit svoje zkušenosti, myšlenky a příklady dobré praxe z České republiky i ze zahraničí, stejně jako překážky, kterým čelíme. Ještě jednou velice děkuji za pozvání a přeji inspirativní a příjemný čas.

Základní dokumenty MPSV ČR v oblasti sociálního začleňování:

- / Strategie sociálního začleňování 2014–2020
- / Strategie sociálního začleňování 2021–2030 (v přípravě)
- / Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020
- / Koncepce rodinné politiky
- / Koncepce sociálního bydlení ČR 2015–2025
- / Národní akční plán podporující aktivní stárnutí

Jan Vrbický

Vystudoval VŠ obor sociální práce a sociální politika. V současné době je vedoucím oddělení koncepce sociálních služeb na Ministerstvu práce a sociálních věcí. Ve svém zaměření se věnuje problematice zdravotní péče v sociálních službách, ochraně lidských práv a svobod v sociálních službách a kvalitě sociálních služeb. Podílí se také na reformě psychiatrické péče a jako zástupce Ministerstva práce a sociálních věcí spolupracuje s Ministerstvem zdravotnictví. V minulosti pracoval jako sociální pracovník a vedoucí pracovník v preventivních sociálních službách a navazujících programech. Vedl pracovní skupinu komunitního plánování v Hradci Králové, kde působil jako vedoucí dávek sociální péče a koordinátor sociální práce.

Kultura a zdraví

Monica Corcoran

Prezentace OMC: Na partnery zaměřený přístup: kultura pro zdraví a obecné blaho

Na co jsme se zaměřili

Naše skupina OMC považovala zdraví a pohodu za jeden z nejdůležitějších aspektů sociálního začleňování, který je třeba v našem pracovním programu zkoumat, protože právě ty jsme považovali za nedílný faktor vytváření společnosti podporující začleňování a spolu s oblastmi, jako je vzdělávání, za jedno ze základních lidských práv z pohledu rovnosti a začlenění. Chtěli jsme prozkoumat a lépe porozumět dopadu umění a kultury na lidské zdraví a pohodu, a podtrhnout užitečnou a příkladnou praxi prováděnou v členských státech.

Zároveň jsme si uvědomovali vzájemně propojenou povahu jednotlivých aspektů sociálního vyloučení,

kde problémy jako chudoba nebo to, kde člověk žije a odkud pochází, může negativně ovlivnit zdraví nebo pohodu jednotlivce nebo celé obce. Když jsme o tomto tématu uvažovali, vnímali jsme, že myšlenka partnerství napříč několika odvětvími byla rozhodující pro úspěch politiky a iniciativ pracujících s uměním a kulturou a usilujících o skutečnou změnu, a zaměřili jsme se na úspěšné modely této myšlenky.

Jak jsme byli informováni

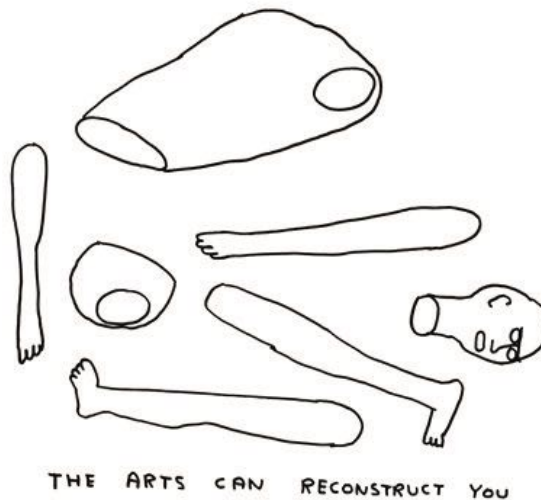
Kromě sdílení praxe z různých členských států prostřednictvím nástrojů pro zjišťování stavu politiky, případových studií a skupinového dialogu, byli pozváni odborníci, kteří poskytli významné důkazy na podporu tvrzení, že umění a kultura může mít na zdraví

a pohodu významný dopad.

- / Umění nám může pomáhat udržet si zdraví, napomáhat našemu uzdravování a podporovat delší a lépe prožitý život.
- / Umění může pomoci čelit hlavním výzvám oblasti zdravotnictví a sociální péče: stárnutí, dlouhodobé nemoci, osamělost a duševní zdraví.
- / Umění může pomoci ve zdravotnictví a sociální péči ušetřit peníze.

Dr. Kat Taylorová, vedoucí klinická psychologka v britských National Health Service's Children's Services, představila svou vlastní aplikovanou výzkumnou práci²⁴, stejně jako rozsáhlý přehled mezinárodního výzkumu, který byl v tomto oboru proveden zejména ve Skandinávii, Velké Británii, USA a Austrálii. Jednou obzvláště zajímavou iniciativou, na kterou poukázala, bylo dotazování parlamentní skupiny ze všech politických stran na umění, zdraví a pohodu,²⁵ které proběhlo ve Velké Británii a šlo o rozsáhlé cvičení na shromažďování důkazů, jehož třemi hlavními klíčovými sděleními byla:

- / Umění nám může pomáhat udržet si zdraví, napomáhat našemu uzdravování a podporovat delší a lépe prožitý život.

- / Umění může pomoci čelit hlavním výzvám oblasti zdravotnictví a sociální péče: stárnutí, dlouhodobé nemoci, osamělost a duševní zdraví.
- / Umění může pomoci ve zdravotnictví a sociální péči ušetřit peníze.

Profesorka Emer Smythová z irského Institutu pro ekonomický a sociální výzkum představila analýzu účasti dětí v kultuře²⁶ získanou ze studie Growing up in Ireland (Vyrůstají v Irsku) – rozsáhlého longitudinálního

²⁴ Taylor, Katherine (2018). *Art Thou Well? Towards Creative Devolution of Mental Health in Greater Manchester*.

²⁵ Zpráva z dotazování parlamentní skupiny ze všech politických stran na otázky umění, zdraví a pohody (2017) *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing*.

²⁶ Smyth, Emer (2016) *Arts and Cultural Participation amongst Children and Young People: Insights from the Growing Up in Ireland Study*. The Arts Council and ESRI.

výzkumného projektu, který se zabýval vývojem irských dětí od kojeneckého věku až po konec dospívání (existuje záměr pokračovat v této studii dál do dospělosti a s novými skupinami jednotlivců). Ve studii bylo zjištěno, že kulturní aktivity jsou spojeny s řadou pozitivních výsledků dětí, a to jak z hlediska jejich kognitivního vývoje, tak z hlediska sociálně-psychické pohody. Nedávná další analýza mladých lidí ve věku 17 let tento trend potvrzuje a ukazuje, že mezi těmi, kdo se zabývají strukturovanými kulturními aktivitami, se projevuje větší spokojenost se životem a vyšší soběstačnost.

Zjištění

Existuje převládající názor, že pro sociální vliv umění a kultury není dostatek důkazů – my jsme ale zjistili, že tomu tak v oblasti umění, zdraví a pohody není, ve skutečnosti zde existuje významný mezinárodní soubor důkazů i akademický výzkum.

Zjistili jsme, že kultura a umění jsou stále více uznávány jako významná síla v preventivní zdravotní péči, terapeutických alternativách a v oblasti obecného blaha. Vnímali jsme, že je to zvláště relevantní vzhledem ke stárnoucí evropské populaci, která v konečném důsledku vyvolá větší poptávku po sociální podpoře, zdravotní péči a službách dlouhodobé péče.

I když bylo povzbudivé vidět, že řada členských států uznává potenciál kultury jako významného přispěvatele k obecnému blahu, méně důkazů existuje o integrovaném přístupu ke kultuře, zdraví a sociálnímu začleňování politickým nebo z politiky vycházejícím způsobem. V tomto ohledu vykazují nejvíce vizionářské politiky skandinávské země.

Například vzájemná provázanost veřejného zdraví s dalšími společenskými faktory a potřeba zaměřit se na preventivní a komunitní zdravotní péči je legislativně vyjádřena v norském zákoně o veřejném zdraví z roku 2012, který obhajuje mezisektorový a mezivládní přístup k propagaci zdraví a otázkám zdravotní péče, zejména pokud se protínají se službami sociální péče a sociálního rozvoje.

Finsko učinilo další krok ve svém úsilí zakotvit umění a kulturu v systému zdravotní a sociální péče. Umění a kultura byly klíčovým projektem Akčního plánu vlády pro roky 2016–2018 s konkrétní akcí v podobě rozšíření modelu „Procento pro umění“ již uplatňovaného v investiční výstavbě a jeho použití také při zadávání veřejných zakázek v sociální a kulturní oblasti na služby v oblasti veřejného blaha a zahrnující umění a kulturu. Na tuto akci byly přiděleny významné zdroje (2 miliony EUR).

Finská vláda navíc investovala do výzkumu a vývoje v této oblasti svým financováním multioborového koordinačního a komunikačního centra Taikusydan pro činnosti a výzkum v oblasti umění, kultury a pohody, jehož cílem je učinit z umění a kultury trvalou součást služeb v oblasti obecného blaha v zemi.

Praxe

V oblasti umění a kultury pro zdraví a obecné blaho existuje celá řada činností, např. umění v prostředí zdravotní péče, participativní umělecké programy, umění na předpis, arteterapie nebo umění ve zdravotnickém vzdělávání, což vše podtrhuje složitost vymezení této oblasti.

Našli jsme vhodnou definici britské Národní aliance pro umění, zdraví a veřejné blaho, která je užitečná při popisování široké škály a potenciálu činností v této oblasti:

„Existuje mnoho způsobů, jak tuto práci popsat (umění ve zdraví, umění pro zdraví, umění a zdraví atd.), ale v podstatě jde o účinek, jaký může mít aktivní zapojení na zdraví a pohodu jednotlivců a blaha obcí.“

V příkladech projektů a iniciativ předložených členskými státy byla úspěšná praxe patrná zejména ve třech oblastech:

- / práce se staršími lidmi a osobami trpícími Alzheimerovou chorobou
- / práce s lidmi s duševním onemocněním a dlouhodobými zdravotními problémy
- / práce s dětmi v nemocničním prostředí

Na poslední oblast praxe se zaměřím na základě zajímavé, státem financované umělecké iniciativy v Irsku.

Případová studie: Umělecká a kulturní práce s dětmi v nemocnicích

Two Suitcases (Dva kufry) – filmový projekt organizace Helium

Arts o životě s chronickým onemocněním

Helium Arts je specializovaná umělecká organizace pracující s dětmi v nemocnicích a zdravotnických zaří-

zeních v Irsku. Tato organizace zaměřená na transformaci zkušeností se zdravotní péčí jak u dětí, tak u těch, kdo se o ně starají, prostřednictvím umění, představitvosti a hry, inspirovala umělce a zdravotnické pracovníky z pohledu dopadu práce na život a zkušenosti nemocných dětí.

Od svého založení v roce 2009 oslovila v Irsku tato umělecká organizace pracující s dětmi a mládeží od raných let až po dosažení dospělosti přes 3000 nemocných dětí. Spolupracuje s dětmi v různých uměleckých formách, využívá loutky, výtvarné umění, hudbu, tvorbu filmů, animaci a psaní příběhů – přitom neustále roste, učí se a navazuje na předchozí práci a metody.

Ve své práci je vysoce strategická. V současné strategii usiluje o to, aby do roku 2021 průběžně pracovala s 2000 z celkového počtu 12 000 dětí s chronickým onemocněním žijících v Irsku. Kromě toho provedla spolu s institucemi terciálního sektoru (Trinity College Dublin, University College Dublin) výzkum k prohloubení porozumění potřebám dětí, s nimiž pracuje. Nezávislé hodnocení práce organizace Helium Arts zjistilo, že díky účasti na její činnosti jsou mladí lidé:

- / šťastnější a díky účasti se méně nudí,
- / stávají se sebevědomějšími,
- / zažívají rozptýlení ze své nemoci.

Přestože organizace Helium Arts začínala zcela v malém, stala se klíčovým propagátorem a příkladem pro rozvoj systému budoucí zdravotní péče, který do podpory dětí žijících s nemocemi integruje uměleckou praxi. Je pozoruhodné, že při přestavbě jedné z největších státních dětských nemocnic v Irsku byla vytvořena specializovaná pracovní pozice pro rozvoj umění a že tato pozice byla obsazena ještě před zahájením vlastního stavebního projektu.

<http://helium.ie/>

Identifikované faktory úspěchu v rámci kultury pro zdraví a obecné blaho

Bez ohledu na mnoho příkladů dobré praxe v této široké oblasti je práce v oboru považována za neudržitelnou bez dobrých pracovních partnerství, dlouhodobého závazku a přidělování přiměřených zdrojů, nemluvíme-li přímo o podmíněnosti těmito faktory. Tato skupina OMC se domnívá, že vlády členských států mají v tomto ohledu významné příležitosti ukázat vizi a své vůdčí postavení přijetím mezioborového přístupu ke kultuře, zdraví, obecnému blahu a sociální soudržnosti, a to na vládní, ministerské i institucionální úrovni, stejně tak jako na úrovni služeb.

Skupina OMC považuje vytvoření a udržování dlouhodobých strategických partnerství za nejdůležitější podpůrný faktor pro zajištění úspěšných výsledků práce

v této oblasti. Mezi další faktory úspěchu patří:

- / projevování vůdčího postavení a angažovanosti – na vládní, ministerské a institucionální úrovni,
- / zajištění mezioborové spolupráce,
- / jasně definované iniciativy jednotlivých aktérů s přesně vymezenými rolami,
- / úroveň odborných znalostí a zkušeností zúčastněných stran,
- / silné výzkumné vazby s akademickou obcí pro posílení statutu a získávání spolehlivých důkazů,
- / dostatek času a prostoru pro vyhodnocování práce a jejího dopadu.

Doporučení

Kromě obecných doporučení skupiny OMC, která jsou uplatnitelná v této oblasti stejně jako ve všech ostatních, jsme vydali několik konkrétních doporučení pro oblast kultury pro zdraví a obecné blaho. Vzhledem k tomu, že se naše práce časově shodovala se zveřejněním zprávy Dr. Kat Taylorové, došli jsme k závěru, že bude užitečné přidat také některá praktická doporučení, která definovala na základě svého výzkumného projektu v Manchesteru, protože se domníváme, že mohou být přenositelná i mezi členskými státy.

Doporučení pro tvůrce politiky:

- / Přijměte mezioborový přístup ke kultuře, zdraví,

obecnému blahu a sociální soudržnosti a na vnitrostátní úrovni podporujte mezisektorovou koordinaci s jednotlivými ministerstvy.

- / Investujte vyčleněné zdroje do testování mezioborového či meziresortního přístupu k využití umění a kultury v programech veřejného zdraví.
- / Podporujte a stimulujte investice z jiných sektorů (filantropie, soukromý sektor) do praxe této oblasti.

Doporučení kulturním institucím a organizacím:

- / Kulturní instituce by měly mít plány na oslovení lidí vně těchto institucí, včetně těch, kteří působí ve zdravotnických zařízeních.

Další doporučení z nedávné studie dr. Kat Taylorové²⁷, která skupině OMC přednesla odbornou prezentaci:

- / Zpřístupňujte postupně umění na předpis.
- / Rozvíjejte role jednotlivců tak, aby přebírali odpovědnost za čím dál větší uznání a využívání umění ve zdravotnických službách.
- / Doporučte minimální týdenní zapojení do kultury.
- / Posilujte každodenní porozumění vlivu, který umění má.
- / Zaměstnejte rezidentní umělce, aby do zdravotní péče vložili kreativní hodnoty.
- / Vypracujte kritéria, jak má vypadat dobrá praxe.

²⁷ <https://www.wcmt.org.uk/about-us/news-events/report-art-thou-well-global-insights-how-creativity-can-benefit-mental-health>

- / Povzbuzujte výzkumné pracovníky, aby se připojili k mezinárodní síti výzkumníků v oblasti umění a zdraví <https://www.artshealthecrn.com>.
- / Poskytněte uměleckým organizacím podporu při provádění vysoce kvalitního výzkumu, srovnatelnou s výzkumnými odděleními.
- / Používejte dostupné sady nástrojů, např. „lékárníčku kulturní první pomoci“ vyvinutou ve Whitworth Art Gallery.
- / Napříč odvětvími investujte do kvalitního vzdělávání.

- / Pracujte na odstraňování stigma a propagujte pozitivnější zprávy o spojení mezi uměním a duševním zdravím.
- / Zvyšujte bezpečnost pacientů tím, že namísto léků budete pro duševní zdraví nabízet umělecké intervence.

Identifikujte prvního nositele kulturního posunu, třeba hudbu pro demenci.

Monica Corcoran

Monica Corcoran je manažerkou strategického rozvoje v irské Radě pro umění [Arts Council of Ireland], po předchozím tamním šestiletém působení jako vedoucí pro místní umění. Od dokončení studií v roce 1990, kdy získala na University of London titul BA (Hons) v oboru dramatiky a divadla, pracovala v managementu a rozvoji umění. Jako první dostala na starosti oblast umění v okresním zastupitelství Kindale County a byla zodpovědná za rozvoj umění v Národní radě mládeže v Irsku [National Youth Council of Ireland], kde ustavila Národní program pro umění mládeže [National Youth Arts Programme]. Pracovala také jako konzultantka na volné noze pro rozvoj umění a vedla průzkumy v oblasti kulturní politiky. Má profesní diplomy z University College Dublin v oblastech rozvoje místního umění a oficiálních statistik pro vyhodnocení politiky [Official Statistics for Policy Evaluation]. Nedávno zastávala vedoucí roli v rozvoji politiky rovnosti, lidských práv a rozmanitosti & strategie v rámci Rady pro umění.

Alena Šteflová

Péče o zdraví a kultura – odpovědnost občana za vlastní zdraví

Na vztah zdraví a kultury je možné pohlížet několika způsoby. Jednak jako na péči o vlastní zdraví jako součást kulturnosti občana. Dále jako na odpovědnost zdravotníků za kultivaci zdraví občanů/pacientů.

Definice zdraví dle Světové zdravotnické organizace (WHO) zdůrazňuje, že zdraví není jen nepřítomnost nemoci, ale celkový stav fyzické, psychické a sociální pohody (wellbeing).

V tomto smyslu můžeme říci, že člověk kulturní je člověk, který dbá o své zdraví, tedy o svou fyzickou, psychickou a sociální pohodu.

V ČR je populace stále poměrně vysoce ovlivňována negativní zátěží zdravotně rizikového chování. Primární pre-

vence nemocí a podpora zdravého životního stylu, které mají na zdravotní stav populace největší vliv, jsou přitom spíše podceňovanou komponentou zdravotní politiky. Odhady naznačují, že omezení rizikového chování (konzumace tabáku a alkoholu, strava a obezita) na zdravou úroveň by v České republice mohlo vést k prodloužení střední délky života o téměř 3,5 roku.

V ČR není ve zdravotních politikách dostatečně využíván ekonomický benefit jako argumentace pro nastavení efektivních opatření. ČR má míru úmrtí na preventabilní onemocnění vyšší (285 na 100 000 obyvatel), než je průměr EU28 (216 na 100 000 obyvatel).

Podpora zdravějšího životního stylu by nejen zlepšila zdravotní výsledky, ale také snížila nerovnosti v oblasti zdraví,

neboť rizikové faktory chování korelují se sociálněekonomickými charakteristikami.

Doporučení ke změně

Změna přístupu k vlastnímu zdraví:

- / nastavení nástrojů pro motivaci veřejnosti a jednotlivců k vyšší odpovědnosti o své zdraví, aktivní zapojení občanů,
- / zvyšování zdravotní gramotnosti a její sledování, role komunit/municipalit.

Nastavení nástrojů pro motivaci poskytovatelů zdravotní péče – v lůžkových i ambulantních zařízeních.

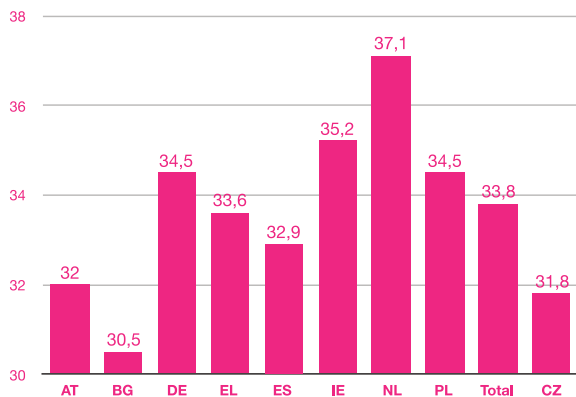
Zdravotní gramotnost – je dnes vnímána jako důležitý nástroj ke změně.

Zdravotní gramotnost označuje znalosti lidí, jejich motivace a kompetence získat, porozumět, vyhodnotit a aplikovat zdravotně relevantní informace tak, aby byli v každodenním životě schopni posoudit a rozhodovat se, pokud jde o zdravotní péči, prevenci nemocí a podporu zdraví v zájmu udržení či zlepšení kvality života v průběhu životního cyklu. Klíčovou pro zdravotní gramotnost je tedy schopnost orientovat se v záplavě často si vzájemně protirečících informací, návodů a doporučení, jimiž je především mediální prostor každodenně zaplavován, posoudit kredibilitu informačních zdrojů a adekvátně se rozhodovat.

Se stavem zdravotní gramotnosti v ČR nemůžeme být spokojeni. Máme k dispozici údaje z mezinárodního výzkumu, který se realizoval v několika zemích EU, včetně České republiky. Výzkum proběhl na počátku druhé dekády tohoto století v osmi zemích a v roce 2015 se k šetření přidala i ČR. Z dat reprezentativního šetření české populace vyplývá naše zaostávání jak za nejlepšími zeměmi Evropské unie, jako je např. Nizozemsko, tak za průměrem zemí sledovaných v prvním šetření. Téměř 60 % obyvatel ČR starších 15 let vykazuje omezenou zdravotní gramotnost, což kontrastuje s údaji o průměru osmi zemí EU, kde tato úroveň je nižší než 48 %. Česká republika zaostává nejen v úrovni celkové zdravotní gramotnosti, ale i v rovině jednotlivých složek zdravotní gramotnosti, tj. v oblasti zdravotní péče, prevence nemocí, a především ve sféře podpory zdraví. Zvláště znepokojivé je dramatické klesání úrovně zdravotní gramotnosti s věkem: tato souvislost je nejsilnější v mezinárodním srovnání.

Komplexní model zdravotní gramotnosti ilustrovaný následující tabulkou umožnil hodnocení zdravotní gramotnosti ve třech dimenzích: (a) zdravotní péče, (b) prevence nemocí a (c) podpory zdraví a ve čtyřech fázích: (α) schopnosti získat informace, (β) schopnosti porozumět informacím, (γ) schopnosti vyhodnotit informace a (δ) schopnosti aplikovat získané informace. Tabulka byla převedena do podoby škál a byly získány tři dílčí ukazatele zdravotní gramotnosti a jeden sou-

hrnný. Srovnání České republiky s dalšími osmi zeměmi v úrovni celkové zdravotní gramotnosti na škále 0-50 dokládá následující graf. Česká republika zaujímá předposlední místo, horší výsledky vykazuje pouze Bulharsko.

Celková zdravotní gramotnost

Nízká úroveň zdravotní gramotnosti představuje velkou výzvu. Je prokázáno, že úroveň zdravotní gramotnosti podstatnou měrou ovlivňuje celkové náklady – např. nadměrným a neopodstatněným čerpáním zdravotní péče. Například počet návštěv u praktických lékařů u nás patří mezi zeměmi EU k největším. Ve srovnání s řadou evropských zemí je několikanásobný.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že rakouská veřejnost má podobné mezery ve zdravotní gramotnosti jako

česká. V současné době MZ akcentuje téma zdravotní gramotnosti ve všech strategických plánech připravovaných resortem. Zásadní důležitost při zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti by měl hrát Národní zdravotnický informační portál Ministerstva zdravotnictví jako důvěryhodný a garantovaný zdroj informací pro laickou i odbornou veřejnost. Informační zdroj tohoto typu v ČR zatím postrádáme, ale na jeho ustavení se již pracuje ve spolupráci se zeměmi v tomto směru pokročilejšími (Rakousko, Dánsko, Austrálie).

Strategický rámec Zdraví 2030

Oblast zdravotní péče je nedílnou součástí základních strategických vládních dokumentů. Příprava Strategického rámce rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030 (dále jen „Strategický rámec Zdraví 2030“) tak plynuje navazuje na Strategický rámec Česká republika 2030 přijatý vládou ČR,²⁸ který svým rozhodnutím také určil základní zastřešující cíl pro oblast zdravotnictví „Zdraví všech skupin obyvatel se zlepšuje“.

Strategický rámec Zdraví 2030 je koncepčním zastřešujícím materiálem s meziresortním přesahem, který udává směr rozvoje péče o zdraví občanů České republiky v příštím desetiletí. Vychází také z dříve formulovaných strategických materiálů, jako jsou Národní strategie ochrany

²⁸ Usnesení vlády ČR č. 292/2017 ze dne 19. dubna 2017.

a podpory zdraví a prevence nemocí „Zdraví 2020“ s příslušnými akčními plány; Národní strategie elektronického zdravotnictví a Strategie reformy psychiatrické péče.

Strategický rámec Zdraví 2030 soustřeďuje specifické cíle Strategického rámce Česká republika 2030 do 3 strategických cílů:

- / 1) zlepšení zdravotního stavu populace,
- / 2) optimalizace zdravotnického systému,
- / 3) podpora vědy a výzkumu.

Tyto cíle pak rozpracovává do specifických programových priorit navržených MZ pro období 2021–2027, které jsou uvedeny v následující tabulce na str. 70.

Programové priority ESIF navržené Ministerstvem zdravotnictví pro období 2021–2027

Stanovené priority jsou formulovány na základě provedené analýzy a s ohledem na aktuální potřeby a slabá místa poskytování zdravotních služeb – i s vyzvou pro změnu postojů české populace v odpovědnosti za vlastní zdraví. Strategický rámec Zdraví 2030 je doplněn o rozsáhlou analytickou studii zpracovanou Ústavem zdravotnických informací a statistik ČR (ÚZIS). Na strategický dokument navazují implementační plány, které uvedené priority rozebírají podobněji a uvádějí také způsob jejich implementace – tč. pro-

bíhá jejich rozpracování. Dokument Strategický rámec Zdraví 2030 je po interním a meziresortním připomínkovém řízení připravován pro postoupení Vládě ČR.

Z pohledu zvyšování odpovědnosti občanů za vlastní zdraví je pro MZ důležitý specifický cíl rozpracování implementačního plánu 1.2 a sekundární prevence nemocí. Jeho dílčí cíle se soustředí na:

Oblast posilování zdravotní gramotnosti a odpovědnosti občanů za vlastní zdraví, podpora zdraví a primární prevence

- / 1.2.1 ovlivnění behaviorálních faktorů zdraví
- / 1.2.2 prevence vzniku a šíření infekčních onemocnění, včetně podpory očkování a snižování antimikrobiální rezistence
- / 1.2.3 posílení zdraví v oblasti environmentálních rizik
- / 1.2.4 snižování nerovností ve zdraví, programy podpory zdraví se zaměřením na determinanty zdraví a zdravého životního stylu na regionální, municipální a komunitní úrovni
- / 1.2.5 Vytvoření Národního programu zvyšování úrovně zdravotní gramotnosti

Oblast posilování role poskytovatelů péče a posilování partnerství pro zdraví v primární prevenci

- / 1.2.6 Vybudování a rozvoj center prevence ve

Programové priority ESIF navržené Ministerstvem zdravotnictví pro období 2021–2027

Programové priority ESIF pro období 2021–2027	Možné související investiční a neinvestiční priority
Reforma primární péče	Urgentní příjmy a jejich návaznost na další segmenty akutní péče (traumacentra apod.) Sdružené praxe
Integrace zdravotní a sociální péče (pokračování v reformě psychiatrické péče, péče o stárnoucí a handicapované)	Deinstitucionalizace a destigmatizace v péči o duševní zdraví Zajištění a infrastruktura zdravotně sociální péče
Personální stabilizace resortu zdravotnictví	Posílení systémových a vzdělávacích nástrojů pro udržitelný rozvoj zdravotní péče
Věda a výzkum	Inovativní preventivní, prediktivní, diagnostické a terapeutické postupy; Translační medicína; kontinuální zvyšování kvality péče
Prevence a zvyšování zdravotní gramotnosti, zvyšování motivace občanů k zájmu o vlastní zdraví	Podpora center prevence, realizace programů zvyšujících zdravotní gramotnost
Digitalizace zdravotnictví	Využití nástrojů digitálního zdravotnictví pro zvýšení efektivity systému zdravotnictví a komunikace s veřejností Telemedicína
Optimalizace a udržitelnost systému úhrad ve zdravotnictví	

zdravotnických zařízení

- / 1.2.7 Vybudování Národního zdravotnického informačního portálu

Oblast sekundární prevence a screeningové programy

Jaká motivace ke zdravému životnímu stylu nejvíce zabírá?

- / Zdraví je podmínkou či určujícím faktorem ekonomického a sociálního rozvoje.
- / Prosperita státu je odvislá od zdraví společnosti, podobně to funguje na úrovni kraje či města a jde až k rodině – k tomu, aby rodič zabezpečil rodinu, musí být zdravý.
- / Zatím neumíme investovat do vlastního zdraví, musíme se naučit osobní odpovědnosti.
- / Zdravotní péče nezmůže vše bez participace občana, neměl by se chovat pasivně.

Alena Šteflová

Náměstkyně ministra zdravotnictví ČR, lékařka, od r. 2003 - 2017 v pozici ředitelky národní kanceláře WHO v ČR. Vystudovala 3. lékařskou fakultu UK, obor Preventivní lékařství. Působila zde rovněž jako externí lektorka Ústavu preventivního lékařství. Je asistentkou Ústavu veřejného zdravotnictví a medicínského práva na 1. lékařské fakultě UK, kde působí také na Ústavu všeobecného lékařství. V roce 2012 získala na Slovenské zdravotnické univerzitě titul Master of Public Health. V r. 2013 ji bylo uděleno čestné členství ve Společnosti všeobecného lékařství za příspěvek k rozvoji primární péče v ČR. V roce 2015 byla zvolena do výboru předsednictva ČLS JEP a v roce 2017 ji bylo uděleno čestné členství v této společnosti. Je spoluzakladatelkou Ústavu pro zdravotní gramotnost. Zodpovídala za koordinaci příprav a formulaci Národního programu zdraví a jeho střednědobé a dlouhodobé strategie. Od r. 2014 se z pozice zástupce WHO v ČR podílela se na formulaci Zdraví 2020 - Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí, včetně s ní souvisejících akčních plánů. Má zkušenosti ze zahraničních výzkumných pobytů v Evropě a ve Spojených Státech (Universita v Iowě) a je autorka a spoluautorka řady článků zaměřených především na oblast podpory zdraví, veřejné zdravotnictví a dále na politiku a strategie WHO a jejich implementaci v ČR.

/ To, k čemu se potřebujeme vychovávat, je zdravotní gramotnost. Lidé musí naslouchat, nechat se vychovávat od odborníků, vyhledávat si informace z ověřených zdrojů.

/ Připravuje se zdravotnický portál MZ s dostupnými, srozumitelnými, ověřenými a garantovanými informacemi.

/ K péči o vlastní zdraví je nutné motivovat i děti od útlého věku – úloha rodiny, školy – učit děti péči o své tělo, správné stravovací a pohybové návyky.

Péče o zdraví a kultura

Člověk kulturní je člověk, který dbá o své zdraví, tedy o svou fyzickou, psychickou a sociální pohodu - a není tedy jen konzumentem kultury.

Kultura a vzdělávání

Deborah Husic

Expertní skupina OMC zaměřená na posilování přínosu kultury k sociálnímu začleňování: vzdělávání – začleňování – kultura

Pracovala jsem na Ministerstvu kultury Chorvatské republiky a v té době jsem byla jeho zástupkyní ve skupině OMC pro sociální začleňování. Podílela jsem se na tvorbě kapitoly o vzdělávání a sociálním začleňování. Ústřední myšlenkou kapitoly bylo propojení umění, kultury a začleňování pod společným zastřešením. Zabýváme-li se vzděláváním v kulturním kontextu, musíme brát v potaz obrovskou škálu různých existujících definic kreativity. Vzhledem k jejich počtu to není snadné rozhodování.

Rozhodli jsme se vycházet z definice Dr. Ellise Paula Torranceho, který říká, že kreativita je „proces citlivosti

na problémy, nedostatky, mezery ve znalostech, chybějící prvky, disharmonie apod., identifikace nesnází; hledání řešení, odhadování nebo rozhodování a sdělování výsledků“.²⁹

Důvodem, proč jsme se rozhodli držet jeho definice, je, že Dr. Torrance v ní poukazuje na důležitost sociálního aspektu a zmiňuje i citlivost na problémy – na problémy druhých lidí i problémy vlastní. Pro to, co psychologie nazývá soucitem a sebe-slitováním, máme v oblasti kultury termín empatie. V průběhu procesů integrace zůstávají jednotlivci dál na okraji společnosti, zatímco během inkluzivních procesů se

²⁹ Torrance, E. Paul. *Scientific Views of Creativity and Factors Affecting Its Growth*. See https://www.cc.gatech.edu/classes/AY2013/cs7601_spring/papers/Torrance-Viewsofcreativity.pdf

se společností více propojují. A propojení musejí být více s jejím středem.

V práci jsme zohledňovali všechny formy vzdělávání:

- / Formální vzdělávání, neformální vzdělávání a informální učení

Kulturní sektor má největší dopad skrze neformální vzdělávání, protože je přitažlivější pro mladší generace. Než čekat, až mladé generace získají zájem a začnou navštěvovat instituce s tvůrčím obsahem, je lepší, když budeme přemýšlet, jak se k nim dostat nebo jak vytvořit lepší programy.

Samozřejmě musíme brát v úvahu i procesy celoživotního vzdělávání. Vzdělávání nikdy nekončí a tento nástroj může být velmi užitečný pro procesy trvalého vzdělávání v kontextu sociálního začleňování a soudržnosti.

Můžeme také vidět dopad na rozvoj nových schopností získávaných prostřednictvím vzdělávání.

Takových klíčových schopností je osm:

- / 1. Komunikace v mateřském jazyce: schopnost ústně i písemně vyjadřovat a interpretovat pojmy, myšlenky, pocity, fakta a názory.
- / 2. Komunikace v cizím jazyce: stejná jako v předcho-

zím bodě, ale obsahující navíc zprostředkovatelské dovednosti (tj. shrnutí, parafrázování, přetlumočení nebo přeložení) a porozumění kulturním rozdílům.

- / 3. Matematické, vědecké a technické schopnosti: zvládnutí numerické gramotnosti, pochopení přírodního světa a schopnost aplikovat znalosti a technologie na vnímané lidské potřeby (medicína, doprava, komunikace).
- / 4. Digitální schopnosti: sebevědomé a kritické využívání informačních a komunikačních technologií pro práci, volný čas a komunikaci.
- / 5. Naučit se učit: schopnost efektivně zvládat své vlastní učení, a to jak individuálně, tak ve skupinách.
- / 6. Společenské a občanské dovednosti: schopnost se efektivně a konstruktivně podílet na společenském a pracovním životě, a aktivně a demokraticky se zapojovat, zejména ve stále rozmanitější společnosti.
- / 7. Smysl pro iniciativu a podnikání: schopnost kreativity, inovacemi a podstoupením rizika proměňovat myšlenky v činy, jakož i schopnost plánovat a řídit projekty.
- / 8. Kulturní povědomí a projevy: schopnost ocenit tvůrčí význam myšlenek, zážitků a emocí v různých médiích, jako je hudba, literatura, výtvarné umění a performativní umění.

Všechny tyto aspekty se mohou vzájemně prostupovat.

Skupina si na základě příkladů z praxe v členských státech uvědomila, že je třeba vyřešit některé problémy.

K řešení:

- / V oblasti vzdělávání (zejména školní osnovy): v některých členských státech jsou umělecké a kulturní předměty značně potlačené.
- / Nedostatek vyškolených pracovníků (odborníků, facilitátorů, pedagogů) pro provádění programů ve vzdělávacím kontextu a na druhé straně nedostatek kvalifikovaných pedagogických odborníků ve společnosti.

Neformální vzdělávání

Pokud chceme dosáhnout změny nebo mít nějaký dopad, je třeba posílit neformální vzdělávání. Je to způsob, na který bychom se měli zaměřit, protože má jeden z největších vlivů na všechny členy společnosti. Kulturní sektor v zemích, kde ministerstva kultury, vzdělávání a vědy nejsou sloučena do jedné instituce, je třeba ke zvýšení procenta sociálního začlenění a soudržnosti ve společnosti využít potenciálu neformálního uměleckého a tvůrčího vzdělávání.

Informální učení

Informální učení má, jak se všichni shodneme, jeden z největších vlivů na život občanů. Jsou to všechny každodenní situace, které jsou pro procesy soudržnosti vý-

jimečné. Děti jsou vůči rozmanitosti mnohem tolerantnější a otevřenější, ale v té chvíli vstupují do procesu dospělí se svými předsudky ze „skutečného světa“.

Otevřeme společnost, abychom lépe porozuměli síle informálního učení a jeho vlivu na mladé občany.

V těchto procesech je třeba brát v úvahu: fyzické a psychické schopnosti, názory, gender, věk, třídu, pohlaví, sexuální orientaci, obraz, náboženství, etnický původ a rasu. Vše je přitom propojené a provázané, v systému analýzy dopadu nedostatečného sociálního začlenění neexistuje žádná oddělená oblast.

Mezi propojené ekosystémy dnes patří začlenění, rozmanitost, rovnoprávnost, dostupnost a sociální spravedlnost. Všechny tyto pojmy jsou samy o sobě obrovskými pilíři se složitostmi v rámci svých systémů.

Ve své práci jsme poukázali také na čtyři pilíře vzdělávání definované organizací UNESCO.

Celoživotní vzdělávání je založeno na čtyřech pilířích: učit se poznávat, učit se jednat, učit se žít s druhými a učit se být.

- / **Učit se poznávat** kombinováním dostatečně širokých všeobecných znalostí s možností hloubkové práce

v malém počtu předmětů. To znamená i naučit se učit, aby bylo možné těžit z příležitostí, které poskytuje vzdělávání po celý život.

/ Učit se jednat nejen k získání profesní dovednosti, ale i obecněji, schopnost řešit různé situace a pracovat v týmech. Znamená to také učit se jednat v kontextu různých sociálních a pracovních zkušeností mladých lidí, které mohou být v důsledku místní či národní situace neformální, nebo naopak formální ve formě kursů a střídání studia a práce.

/ Učit se žít s druhými rozvíjením porozumění ostatním lidem a uvědomováním si vzájemné závislosti – pracovat na společných projektech a učit se zvládat konflikty v duchu úcty k hodnotám pluralismu, vzájemného porozumění a míru.

/ Učit se být, aby člověk lépe rozvíjel svou osobnost a byl schopen jednat s čím dál větší autonomií, úsudkem a osobní odpovědností. V této souvislosti nesmí vzdělávání přehlížet žádný aspekt potenciálu člověka: paměť, uvažování, smysl pro estetiku, fyzické schopnosti ani komunikační dovednosti.

V naší práci jsme kladli důraz na třetí pilíř – učit se žít s druhými.

Skupina během práce zjistila, že v celé Evropě neprobíhá dostatečný vědecký výzkum v oblastech, které by mohly objasnit, proč vyžadují procesy začleňování ur-

čitý čas a jaké směry by měly být zvoleny k vytváření úspěšných a kontinuálních projektů začleňování.

Výzkum

/ Přístup k uměleckému a kulturnímu vzdělávání podporuje potřebné vytváření spojení mezi kulturním a vzdělávacím sektorem s cílem snížit nerovnosti a vytvořit soudržnější společnost.

Předškolní věk = mateřské školy, předškolní vzdělávání

Jak ukázaly nedávné akční plány a směrnice Evropské komise, zahájení vzdělávacích procesů v oblasti začleňování a soudržnosti ve věku šesti let je možná už trochu pozdě.

Vzdělávání budoucích aktivních občanů je nutné zahájit v předškolním období v mateřských školách či jiných formách předškolního vzdělávání.

Nezapomeňte!

/ Umění a kultura jsou prostředkem k tomu, abychom se naučili myslet a žít společně, a také prostředkem transformace.

/ Klíčem je povědomí odborníků působících ve vzdělávání.

V kapitole o vzdělávání jsme uvedli tři příklady dobré praxe: první z nich je projekt Bookstart zaměřený na děti do tří let a jejich rodiče. Jeho cílem je stimulovat jazykový vývoj nejmenších dětí a jejich zájem o čtení. Silnou stránkou projektu je, že bude probíhat ve spolupráci s Centrem péče o děti, předškolními zařízeními a knihovnami.

Kulturní bazar (Slovinsko)

Kulturně-umělecký veletrh vítá děti, mládež a dospělé – každého, kdo má zájem o slovinskou kulturu a chce vědět něco o její tvorbě, setkat se s umělci, kulturními pracovníky a pedagogy. Struktura veletrhu funguje výborně, protože návštěvníci si mohou vybrat, jaký program pro svou instituci chtějí: divadelní hry, workshopy či nejrůznější další formáty.

Deborah Husic

Mediální umělkyně, projektová vedoucí a kurátorka v čele Radiona.org/Zagreb Makerspace. Věnuje se hybridnímu umění, kreativě, sociálním inovacím a vzdělávacímu rozvoji prostřednictvím pracovních skupin v rámci konceptu STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics / věda, technika, inženýrství, umění, matematika). Podílela se na mnoha mezinárodních festivalech, výstavách, muzejních projektech a konferencích v oblasti intermediálního umění, inovací a kultury tvorby. Pravidelně vede workshopy o kreativní elektronice, eTextilu a designérském způsobu uvažování určené dětem, mládeži i dospělým. Deborah Husic působila jako státní úřednice 14 let na Ministerstvu kultury Chorvatské republiky, s profesním zaměřením na kulturní politiku, digitální kulturu, mezinárodní vztahy a záležitosti EU, včetně účasti na čtyřech skupinách OMC (kreativní vzdělávání, mezikulturní dialog, migrační krize, sociální začlenění). Web: bodypixelstudio.com // textiletronics.org // radiona.org // body-pixel.com

LATRA: Tvůrci v terénu

LATRA je inovační studio se specializací na kruhový design a ekologické inženýrství pro humanitární sektor. V reakci na evropskou uprchlickou krizi vytvořila LATRA v uprchlickém táboře na řeckém ostrově Lesbos tvůrčí prostor, kde přímo v terénu realizuje inovační open-source projekty a prostřednictvím vzdělávání tvůrců se zasazuje o spravedlivý rozvoj uprchlíků. LATRA má projekty v Jihoafrické republice, Velké Británii, Švédsku a Řecku, a je členem celosvětové skupiny UNICEF Design Pool.

Děkuji všem, a zejména svým kolegům ve skupinách OMC. Díky práci naší skupiny byly na další tři roky založeny dvě nové skupiny s tématy: sociální soudržnost a rovnost pohlaví.

Barbora Šobáňová

Umělecké vzdělávání v České republice

Umění je obecně chápáno jako důležitá součást lidského života. Výzkumy je prokázáno, že například hudbu vnímáme již v prenatálním období. V období, kdy dítě vstupuje do školy, jsou spolu s psychickým a sociálním vývojem rozvíjeny i oblasti umělecké. V mladším školním věku se uskutečňuje mnoho psychosomatických a fyziologických změn, které následně ovlivňují průběh života člověka. Jedná se o období, kdy je v dětském projevu dominantní tvořivost, rozvoj fantazie a imaginace. Další vývojová etapa, období pubescence (dospívání), se vyznačuje náhlými nerovnoměrnými změnami tělesnými i psychickými, což ovlivňuje také sociální vazby a duševní činnost. V duševním životě pubescenta se tyto změny výrazně projevují v uměleckém vnímání, zájmech i postojích. Vnímání je v předchozím období často neroz-

členěné a difúzní, během dospívání však dochází k jemnější diferenciaci a pronikavější analýze.³⁰ Období, kdy dítě prochází povinnou školní docházkou, je tedy velmi dynamické a zároveň velmi důležité pro utváření celkové zralé lidské osobnosti. Podle Zdeňka Heluse, který se zabýval dítětem v osobnostním pojetí, musí být pohled na dítě jako osobnost nutně pohledem vývojovým, který se orientuje na vznik toho, čím je osobnost definována. „Dítě je osobností v dynamice jejího konstituování, vznikání.“³¹ Upozorňuje na pozitivní kvality dětství, které vnímá jako zvláštní hodnotu celého lidského života. Nejedná se přitom o nedostatečnost, ale spíše o specifickou vývojovou vybavenost. Je tedy nezbytné vést dítě k rozvíjení jeho osobnostních kvalit a zaměřit se také na specifické kvality osobnosti dítěte. Helus podotýká, že to, co v prů-

běhu dětství ustupuje či je korigováno nebo potlačováno, je významným vnitřním předpokladem pro osobnostně rozvojovou orientaci dítěte. Vyzdvihuje význam umění v rozvoji osobnosti každého jedince již na počátku jeho vývoje. Podle něj dítě potřebuje hluboké a přesvědčivé prožitky pěti typů: prožitky dobra, prožitky krásy, prožitky pravdy, prožitky řádu a prožitky setkávání člověka s člověkem. Domnívá se, že umění má výjimečnou schopnost probouzet a obnovovat vnímavost vůči těmto prožitkům.

Axiologická hlediska často klasifikují umění jako prostředek relaxace, což je ale jen elementární kritérium. Umění obecně je významné jak pro rozvoj jedince v dnešní době, tak také pro vývoj lidstva z historického hlediska. Dokáže hovořit jazykem, který je především dětem někdy srozumitelnější než běžná slova, přináší radost a umí reagovat na naše emoce specifickým způsobem.

Významní čeští pedagogové František Sedlák a Hana Váňová³² se zabývají pojmem estetické city. Uvádějí, že estetické city v sobě mají vždy něco přetvářejícího. Jejich prostřednictvím se mohou přebudovávat specifické vztahy jedince ke skutečnosti. Nenahlíží na ně jako na izolované a subjektivní obsahy vědomí. Vnímají

je jako neoddělitelnou součást poznávací činnosti a životních postojů člověka. Umělecké city pokládají za velmi hluboké a dynamické. Vysvětlují také, že výsledkem zevšeobecnění jsou „emoce rozumu“, které jsou součástí poznávacího a hodnotícího procesu.

K všeobecnému vzdělávání proto nezbytně patří umělecko-výchovné předměty. Například pedagog a bývalý ministr školství Petr Piňha k tématu zařazení uměleckých předmětů do všeobecného vzdělávání uvádí: „Z hlediska růstu osobnosti hrají umělecké předměty speciální roli. Měly ji vždy, ale dnes, kdy stoupá počet psychologicky nevyrovnaných dětí, její význam stoupá. ... Umělecké předměty jsou častými, někdy i jedinými předměty, při nichž se děti zcela otevřeně vyjadřují o sobě a svém okolí. ... Nejdůležitějším přínosem je však již zmíněná dimenze krásna, schopnost vnímat krásu, hledat ji a vytvářet.“³³

České vzdělávací kurikulum pro základní vzdělávání jasně vymezuje důležitost vzdělávání v oblasti kultury, kdy například určuje a garantuje výuku uměleckých předmětů, které žákům přináší vědomosti, dovednosti a hodnoty, se kterými by se jiným způsobem nemohli seznámit. Česká republika nejde cestou krácení hodinové dotace pro jednotlivé umělecké předměty

tak, jak je tomu například v okolních státech. Uvědomuje si důležitost hodnot, které tvoří naši kulturu po staletí a citlivým způsobem se jí snaží předávat mladé generaci například právě prostřednictvím uměleckých předmětů. Do všeobecného vzdělávání jsou tradičně zařazovány umělecké předměty výtvarná a hudební výchova. Jejich obsah určuje Rámcový vzdělávací program pro určitou danou věkovou skupinu. Obsah Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV)³⁴ určuje rámec obsahu výuky povinné školní docházky dětí ve věku zpravidla 6–15 let. RVP ZV pracuje s pojmem klíčové kompetence, které charakterizuje jako „souhrn vědomostí, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“.³⁵ Hudební výchova a výtvarná výchova jsou součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura, kterou specifikuje RVP ZV. Vzdělávací oblast lze rozšířit o doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova, který je možno na úrovni školního vzdělávacího programu realizovat formou samostatného vyučovacího předmětu, projektu, kursu apod. Cíle této oblasti se zaměřují na hodnotu umění jako takového, například: ...chápaní umění a kultury v jejich vzájemné provázanosti jako neoddelitelné součásti lidské existence, k učení se prostřednictvím

vlastní tvorby opírající se o subjektivně jedinečné vnímání, cítění, prožívání a představy, k rozvíjení tvůrčího potenciálu, kultivování projevů a potřeb a k utváření hierarchie hodnot.“³⁶ Celá oblast disponuje společnou týdenní hodinovou dotací, kterou si dále každá konkrétní škola dělí mezi předměty hudební výchova a výtvarná výchova, případně dramatická výchova dle svého uvážení. Z dalších doplňujících oborů, které se řadí mezi umělecké předměty, to jsou také filmová a audiovizuální výchova a taneční a pohybová výchova. Školy v České republice se zpravidla drží modelu, kdy je v každém ročníku (1.–9. třída) vyučována hudební výchova 1 hodinu týdně a výtvarná výchova 1–2 hodiny týdně. Škola si na základě RVP ZV sestavuje svůj vlastní školní vzdělávací program, ve kterém musí dodržet cíle a požadavky uvedené ve státním kurikulu. Jedním z cílů v uvedené vzdělávací oblasti je také to, že vzdělávání v těchto předmětech vede žáka k spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, pochopení a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech, k tolerantnímu přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti a minulosti i kulturním projevům a potřebám různorodých skupin, národů a národností.

Umělecké vzdělávání má v českých zemích dlouhou tradici. Jeho struktura, široká síť, provázanost a státní podpora uměleckého vzdělávání nemá do dnes v evropském ani světovém měřítku obdobu. Česká republika vždy podporovala vzdělávání v oblasti umění a kultury, což dokazuje širokou a unikátní sítí základních uměleckých škol (ZUŠ), které se věnují rozvoji zejména talentovaných žáků a studentů. Pro základní umělecké školy byl vypracován Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání (RVP ZUV)³⁷, který vstoupil v platnost dne 1. 9. 2010 a podle něhož byly základní umělecké školy povinny zahájit vzdělávání nejpozději od 1. 9. 2012. Základní umělecké vzdělávání je podpořeno také legislativně samostatnou vyhláškou č. 71/2005 Sb., o základním uměleckém vzdělávání, která byla v letošním roce (2019) novelizována mj. v souladu s RVP ZUV.

Smyslem základního uměleckého vzdělávání je zejména poskytnutí základů vzdělání v uměleckých oborech – hudebním, tanečním, výtvarném a literárně-dramatickém. Neposkytuje stupeň vzdělání, ale základy vzdělání v uměleckých oborech a člení se na přípravné ročníky, 1. a 2. stupeň, studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin a studium pro dospělé. Vzdělávání v přípravném studiu zahrnuje poznávání, ověřování

a rozvíjení předpokladů žáků a jejich zájmu o umělecké vzdělávání. Žáci jsou vedeni k elementárním návykům a dovednostem, které jsou důležité pro jejich další umělecký vývoj. Vzdělávání na 1. stupni základního studia je sedmileté a je zaměřeno na rozvíjení individuálních dispozic žáků. Progresivní vzdělávání připravuje žáky především na neprofesionální umělecké aktivity, ale i na vzdělávání na středních školách uměleckého či pedagogického zaměření a na konzervatořích. Vzdělávání na 2. stupni základního studia je čtyřleté a klade důraz na praktické uplatňování získaných dovedností a hlubší rozvoj zájmů žáků. Umožňuje jejich osobnostní růst v rámci aktivní umělecké činnosti a inspiruje k dalšímu studiu. Studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin poskytuje žákům s vynikajícími vzdělávacími výsledky rozsáhlejší, hlubší a obsahově náročnější studium, které je připravuje ke studiu ve středních, vyšších odborných i vysokých školách s uměleckým nebo pedagogickým zaměřením, a případně je směřuje k výběru povolání. Studium pro dospělé umožňuje zájemcům o tento typ studia další rozvoj v uměleckých oblastech v metodicky fundovaném prostředí v souladu s koncepcí celoživotního vzdělávání. RVP ZUV obsahuje také pojetí, zásady a podmínky vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Cíle a obsahy vzdělávání obou stupňů na sebe navazují a vytvářejí základ pro rozvoj klíčových kompetencí, ale také pro úspěšný vstup do dalšího uměleckého vzdělávání na středních školách uměleckého zaměření a konzervatořích, popřípadě pro studium na vysokých školách s uměleckým nebo pedagogickým zaměřením.

Literatura:

HELUS, Zdeněk. Dítě v osobnostním pojetí. Praha: Portál, 2009. s. 107. ISBN 978-80-7367-628-5.

PIŤHA, Petr. Umělecké vzdělávání jako integrující prvek výchovy a vzniku osobnosti. Umělecké vzdělávání a role kulturních institucí: Diskusní fórum. Praha 2223. 11. 2011. Sborník příspěvků. Praha: NIPOS, 2011. s. 9597. ISBN 978-80-7068-012-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický, Praha. 2010. ISBN 978-80-87000-37-3.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, MŠMT, Praha. 2007.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. Hudební psychologie pro učitele. 2. přepracované a doplněné vydání, první v nakladatelství Karolinum. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

Barbora Šobáňová

Ministerský rada v Oddělení pro základní a základní umělecké vzdělávání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dříve působila jako pedagog na základní škole, lektor na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, ústřední metodik pro vzdělávání v Národním ústavu pro další vzdělávání.

3) Příklady dobré praxe

Kultura a veřejná správa

Květuše Sokolová

Program rozvoje kultury města Plzně na období 2020-2030

Statutární město Plzeň od roku 2001, kdy přijalo svou první kulturní strategii, systematicky podporuje různorodé kulturní aktivity a kreativní partnerství na území města i v blízkém okolí. Plzeň, pokládána kdysi za ryze industriální město, je v současnosti vnímána jako kulturní metropole. Podíl na této proměně má i projekt Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015, který znamenal vznik nových kulturních subjektů i projektů a spojení řady lokálních kulturních aktérů.

V Plzni existuje ojedinělá, již přes 21 let trvající tradice systémové dotační podpory kultury ve městě. Dotační systém v oblasti kultury – od jednoletých po víceleté dotace – umožňuje podporu kulturní diverzity ve městě, včetně podpory projektů kreativního partnerství s dalšími sektory (např. hudební a taneční večery

pro handicapované, kulturní projekty pro neslyšící či nevidomé, pro děti s autismem, podpora sociálního divadla...) a akce pro menšiny (Babylon na plotně Živá ulice, Arabfest, Můj život s..., Miro suno ad.).

Příkladů spolupráce kulturních institucí, neziskového sektoru a oblasti vzdělávání je mnoho, např. velmi úspěšným projektem pro mladé diváky je projekt Kouzelná flétnička pro děti, který realizovalo Divadlo J. K. Tyla v Plzni ve spolupráci s Městským obvodem Plzeň 1. Tříkrokový vzdělávací cyklus s cílem vychovávat mladé publikum nejprve začal speciálním pořadem Hledá se Papagena, kdy za doprovodu členů opery nejmenší děti navštívily historickou budovu Velkého divadla, nechaly se nalíčit a poté se učily rozeznávat operní hlasy a klanět se publiku. V druhé fázi projektu

Hrajeme si na Kouzelnou flétnu na oplátku navštívili umělci děti ve školce s interaktivním programem. Poslední částí cyklu byla návštěva opravdového představení Papageno v kouzelném lese na Malé scéně Nového divadla. Projektu se zúčastnilo přes 500 dětí a divadlo nyní připravuje pokračování.

Zajímavé partnerství vzniklo i uvnitř úřadu, a to mezi Odborem kultury a Odborem sociálních služeb Magistrátu města Plzně, v rámci kterého se snaží realizovat pravidelné bezplatné taneční večery pro seniory s doprovodným programem. Důvodem iniciativy odboru sociálních služeb je fakt, že ze strany seniorů vznikla velká poptávka po tanečních aktivitách tohoto typu a zároveň žádný ze stávajících kulturních subjektů nenabízel cyklus tematicky laděných tanečních večerů pro dříve narozené. Další zajímavou službou, kterou

mj. nabízí odbor sociálních služeb, je Senior expres – speciální taxi, které od roku 2014 za symbolickou cenu dopravuje seniory a handicapované i na kulturní akce.

Vzhledem k již zmíněné finanční podpoře oblasti kultury v Plzni je možné uvést řadu projektů kreativního partnerství podporovaných subjektů, já si však dovoluji uvést dva vlastní příklady – úspěšného stávajícího projektu i již ukončeného, tj. příklad aktivit odboru kultury.

Příkladem dobré praxe spojení veřejné správy (odboru kultury), kulturních i vzdělávacích organizací (městské i krajské zřizované a založené organizace), neziskového sektoru, místních umělců i občanské společnosti je akce Průvod Vendelín – zahájení kulturní sezóny, kterou již po dobu šesti let realizuje Odbor kultury Magistrátu města Plzně ve spolupráci s Divadlem J. K. Tyla, p. o.

Centrem města procházejí stovky umělců a občanů v průvodu nazvaném Vendelín, který je pojmenován po významné divadelní osobnosti a řediteli zdejšího divadla Vendelínu Budilovi (1847–1928). Následuje program v centru na náměstí, kde se nejen na pódiu představuje lokální kulturní scéna, ale v přilehlých stáncích probíhají prezentace jednotlivých subjektů, workshopy, výtvarné dílny, výstavy loutek, výuka animace, drobná představení aj. Projekt, který je posta-

ven na dobrovolné a libovolné účasti subjektů, se již stal součástí většiny organizací, které si na akci připravují program a počítají s tím, že první zářijovou středu se sejdou na centrálním náměstí spolu s ostatními kolegy. Pravidelně se akce účastní i vedení města, které otevírá spolu s Vendelínem (vždy ho symbolizuje herec zdejšího divadla) novou kulturní sezónu. Finančně se na projektu podílejí Odbor kultury MMP a Divadlo J. K. Tyla. Od jara vždy probíhají společné schůzky všech zainteresovaných subjektů a připravuje se konkrétní program. Komunikace s veřejností je realizována nejen na webu města a kulturních institucí, v tisku a na sociálních sítích, pravidelné zpravodajství o akci zajišťuje i regionální TV ZAK. Po akci se vyhodnocuje celý projekt i na základě podnětů z řad veřejnosti a Odbor kultury se snaží neustále pracovat na zlepšení celého projektu.

Dovolím si na závěr také zmínit jeden ukončený projekt *Naše-vaše kultura*, který realizoval i finančně podporoval Odbor kultury MMP ve spolupráci s Centrem na podporu integrace cizinců v Plzni v letech 2011–2013, jako reakci na vzrůstající počet cizinců, resp. cizinců-umělců ve městě a jejich přání představit umění své země i své vlastní široké veřejnosti. Projekt byl zahájen již v roce 2010 diskusí s migranty, zejména s Ženským klubem migrantek – hlavním iniciátorem, a pokračoval několika drobnými akcemi až po vznik celodenní akce *Naše-vaše kultura*, která se skládala z dopoledního bloku pro odborníky a následného bohatého programu (od koncertů, výstav, workshopů po gastronomii, filmové projekce, včetně filmu o cizích umělcích žijících v Plzni) pro širokou veřejnost a hlavní národnostní menšiny zastoupené v Plzni. Bohužel vzhledem k slábnoucímu zájmu o další spolu-

práci a značné míře izolovanosti některých skupin cizinců byl tento projekt, ač hojně navštěvován plzeňskou veřejností, ukončen. Odbor kultury s některými umělci z Naší-vaší kultury spolupracuje i nadále, např. do již zmíněné akce Průvod Vendelín zapojil plzeňské ukrajinské hudební trio.

autor fotografií: Pavel Křivánek, Divadlo J. K. Tyla

Květuše Sokolová

Absolventka oboru Kulturologie a Slavistika na FF UK a jednoletého studia jihoslovanských kultur pro cizince na Filozofické fakultě Univerzity Zagreb. Má dlouholetou praxi v privátní kultuře (management, produkce a marketing velkých festivalů, kulturních a společenských akcí), v hudebním vydavatelství, neziskovém sektoru a cestovním ruchu. Od roku 2002 pracuje na Odboru kultury Magistrátu města Plzně, od září 2012 na pozici vedoucí odboru kultury. Je členkou odborných komisí a porot.

Romana Habartová

Kultura spojuje... také ve Zlínském kraji

Kultura je součástí společnosti a význam kultury si musíme stále připomínat v kontextu celkové existence společnosti. Kultura nás stále a všude obklopuje.

Kultura má jedinečnou vlastnost. Ve srovnání s jinými resorty se umí vracet do minulosti a také umí předznamenávat budoucnost.

Kultura má přesah do mnoha dalších oblastí.

- / Má blízko ke školství, neboť také vzdělává, vychovává, inspiruje a povzbuzuje...
- / Dotýká se sociální oblasti například tím, že kultivuje mezilidské vztahy a sblížuje...
- / Slouží jako nástroj sociální integrace a územní soudržnosti...
- / Dopad kultury do dopravy je zřetelný ve vztahu ke zlepšení infrastruktury ve vazbách na konkrétní vyhledávanou památku...
- / Ekonomický dopad cestovního ruchu

- / Nelze opomenout zdravotnictví, kde etika mezi lékaři či vztahy lékař-pacient hraje svou nezanedbatelnou roli.
- / Podrobovat rozboru blahodárný a uzdravující dopad kultury do duchovní oblasti a psychiky člověka je snad zbytečné. Snad to všichni cítíme jako přirozené a dané.

Zlínský kraj se dlouhodobě snaží být úřadem otevřeným, pomáhajícím a srozumitelným. Všechna tato kritéria jsou vnímána jako důležitá ve všech oblastech veřejné správy, v oblasti kultury však přirozeně nejvíce.

Zlínský kraj se proto snaží o adresnou pomoc a otevřenou spolupráci jak na poli současné kultury, tradic a řemesel, tak při obnově památkového fondu. Ve svém příspěvku bych ráda ve zkratce představila kulturní potenciál našeho kraje a vybrané počiny a aktivity této oblasti.

Kultura a veřejná správa

Činnost kultury ve veřejné správě se odvíjí ve dvou základních rovinách. Jednak je to její role v samostatné působnosti, kdy je kraj zřizovatelem paměťových institucí (P.O. v oblasti kultury – muzea, galerie, knihovny, hvězdárny). Tato oblast zahrnuje vědecké, odborné, popularizační a programové záležitosti, které s kulturou bezprostředně souvisejí, práci se sbírkovým a knihovním fondem, ale tvoří ji také provozní záležitosti, které jsou pro rozvoj kulturních aktivit v organizacích zázemím, tedy podmínkou. V samostatné působnosti má Zlínský kraj ve své gesci filharmonii jako o.p.s. Do samostatné působnosti patří několik dotačních titulů, prostřednictvím kterých Zlínský kraj podporuje současnou živou kulturu v regionu (místní kulturu – spolkovou činnost, ale také velké filmové festivaly, divadla, fenomény UNESCO apod.) a dotační podporu kulturních památek a památek tzv. místního významu.

Zlínský kraj ve spolupráci s obcemi a farnostmi otevřel veřejnosti brány kostelů v projektu Otevřené brány, kde dává příležitost k zaměstnání především sociálně znevýhodněným skupinám obyvatelstva.

Druhou rovinu práce v kultuře tvoří přenesená působnost – práce se správním řádem a zákonem o státní památkové péči. Zlínský kraj představuje ve svém pa-

mátkovém fondu významný soubor urbanistických, architektonických, kulturně-historických, uměleckých a estetických hodnot, jehož význam a potřeba ochrany jsou vyjádřeny existencí památkových rezervací, památkových zón, ochranných pásem, zařazením Areálu zámku Kroměříž s Květnou a Podzámeckou zahradou do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO i soustavným společenským zájmem o uchování těchto hodnot.

Otevřené brány

Projekt realizovaný od roku 2008 stojí na spolupráci měst, obcí, farností, evangelické církve, Arcibiskupství olomouckého a Zlínského kraje. Stal se přirozenou součástí turistického života zlínského regionu.

Projekt Otevřené brány zajímavě představuje sakrální památky ve všech rovinách, jejich poznáváním poukazuje na jejich hodnotu v historickém, duchovním, architektonickém a uměleckém směru.

V kostelích průvodci zajišťují bezplatnou službu od května do konce září ve vazbě na zvolený režim s farnostmi.

Průvodci jsou z řad sociálně znevýhodněných skupin – senioři, matky na RD, handicapovaní apod.

rok:	počet zařazených kostelů	počet návštěvníků	počet průvodců
2009:	9	40 000 (odhad)	neevidováno
2010:	18	76 000 (odhad)	102
2011:	21	92 243	145
2012:	20	80 859	neevidováno
2013:	22	119 446	126
2014:	25	133 163	144
2015:	26	140 676	154
2016:	28	240 647	166
2017:	29	217 213	161
2018:	28	211 000	162

Otevřené brány – program byl v roce 2019 schválen na tříleté období 2019–2021

Finanční alokace v roce 2019:	450.000 Kč
Finanční alokace v roce 2019:	450.000 Kč
Finanční alokace v roce 2019:	450.000 Kč
Celková alokace na program:	1.350.000 Kč

Prohlídky se konají v období od 1. 5. do 30. 9.

Ocenění a uznání ZK

Ocenění PRO AMICIS MUSAE / Ocenění Knihovna ZK a Knihovnick ZK / Titul Mistr tradiční rukodělné výroby ZK / Uznání Lidová stavba roku Zlínského kraje

Všechny uvedené projekty přispívají k prezentaci různých kulturních oblastí. Vytvářejí prostor k zamyšlení, motivaci, inspiracím, plodné diskusi a následování. Není nejdůležitější, kdo ocenění získal, ale to, že v dnešním informačně zahlceném světě dostaly tyto tradiční hodnoty svůj prostor, a mnohdy i nový rozměr: řemesla oslovují nové tvůrce „tovaryše“, chátrající památka dostala nový plášť i rozumné využití (spolky, soubory, lokální muzea, senioři...).

PRO AMICIS MUSAE „Přátelům múz“

- / Ocenění udělované osobnostem z různých profesních oblastí, kteří svou zájmovou aktivitou mimořádně přispívají k rozvoji kultury našeho regionu.
- / Ocenění je spojeno s předáním výtvarného symbolu, čestného uznání a finanční odměny ve výši 50.000 Kč.

OCENĚNÍ NEJLEPŠÍCH KNIHOVEN A KNIHOVNÍKŮ ZLÍNSKÉHO KRAJE

- / Ocenění za práci veřejných knihoven ve Zlínském kraji, jejich přínos k rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb i jejich mimořádné počiny.
- / Ocenění za dlouhodobou či vynikající práci knihovníků a jejich mimořádné nebo výjimečné činnosti v oblasti knihovnictví, přínos a nadstandardní aktivity spojené s řízením a modernizací knihoven.

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE

- / Titul udělován výrobcům činným v oborech tradiční rukodělné výroby, které jsou zásadním způsobem ohroženy nebo kterým hrozí zánik.
- / Je udělován max. 3 osobám s trvalým pobytem na území Zlínského kraje, které dokonale ovládají dovednosti, postupy a technologie tradiční rukodělné výroby, předávají své znalosti budoucím generacím a prezentují své výrobky na veřejnosti od roku 2012.

LIDOVÁ STAVBA ROKU

- / Uznání se uděluje za příkladnou obnovu lidové architektury ve Zlínském kraji jako významný přínos pro zachování kulturního dědictví. Cílem je podpořit vlastníky ochotné přičinit se o záchranu a využití památek lidového stavitelství na území kraje.

Edukační činnost – spolupráce se školami, zařízeními pro seniory

Přednáškové programy pro základní a střední školy:

- / Tematické bloky prezentující základní principy památkové péče
- / Základní kategorizace památek, způsob jejich ochrany, příklady památkových hodnot konkrétního regionu
- / Přítomní na svém známém prostředí získávají poznatky, které pomáhají získat nový pohled na prostředí, v němž žijí

- / Uvědomění si lokálních specifik a hodnot
- / Posilování lokálního patriotizmu
- / Budování regionální a národní hrdosti
- / Spoluzodpovědnosti

V rámci celoživotního vzdělávání realizujeme přednášky pro seniory v oblasti památkové péče:

- / Prezentujeme základní principy památkové péče, představujeme významné i neznámé památky regionu, včetně jejich „příběhů“.

Zájemce seznamujeme s výsledky stavebně-historických průzkumů, s archivními i narativními prameny. Přidanou hodnotou těchto setkání je zpětná vazba, diskuse. Její výsledky v mnoha případech vedly k rozšíření poznání historie místa, památek či osobností.

Edukační činnost – spolupráce s obcemi, se školami, zařízeními pro seniory, širokou veřejností

Přednáškové programy pro všechny typy škol (MŠ, ZŠ, SŠ, akademie 3. věku, speciální školy, knihovny, domovy pro seniory, širokou veřejnost), např.:

- / Lokální (vesnická) muzea a jejich význam
- / Tradiční lidový oděv a jeho význam k uchovávání a povznesení vlastní identity a lokální, regionální a národní hrdosti

Dotační politika

Zlínský kraj prostřednictvím Fondu Zlínského kraje – sekce KULTURA podporuje již od vzniku krajů občanskou společnost působící jak ve Zlínském kraji, tak mimo něj.

- / KUL01 – Program na podporu kulturních aktivit a akcí
- / KUL03 – Program na podporu stavební obnovy a restaurování kulturních památek a památek místního významu
- / Program audiovize

Příklady dobré praxe podpory regionálních akcí:

- / Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky, z. s. – Dny umění nevidomých na Moravě ve Zlínském kraji
- / Naděje, z. s. – Týden s Nadějí
- / Kamarádi Uherský Brod z. s. – FAJR – Festival Ohně a Meče (benefiční akce)
- / Poradenské centrum pro sluchově postižené Kroměříž, o. p. s.
- / Neslýchaně zábavný večer
- / Otrokovická beseda – Cyklus dechových hudeb

Odbor kultury a památkové péče Zlínského kraje každoročně připravuje metodické dny (pro neziskový sektor a občanskou společnost, pro pracovníky v oblasti muzeí, galerií i knihoven), které jsou pro účastníky zdarma; pomáhá prezentovat místní kapely, umělce či

Fond Zlínského kraje

Program na podporu kulturních aktivit a akcí

Rok:	Alokace: (v tis. Kč):	Počet: žádostí:	Požadováno (v tis. Kč):	Schváleno
2001:	400:	23:	161	94
2002:	1.000:	15:	5.421	1.306
2003:	2.000:	187:	8.705	2.178
2004:	3.000:	202:	9.431	3.216
2005:	3.200:	257:	11.453	3.448
2006:	3.200:	262:	12.066	3.299
2007:	3.988:	281:	12.328	4.090
2008:	4.000:	315:	17.276	4.144
2009:	4.000:	278:	14.666	4.335
2010:	2.500:	248:	12.034	2.681
2011:	1.650:	271:	12.061	1.846
2012:	1.650:	187:	8.791	1.155
2013:	2.000:	241:	9.300	2.043
2014:	2.000:	227:	8.093	2.032
2015:	3.000:	211:	9.700	3.0
2016:	3.500:	210:	9.080	3.530
2017:	3.200:	186:	10.360	3.200
2018:	5.000:	160:	12.500	5.000
2019:	5.000:	166:	7.960	5.000
celkem:	54.288:	3.937:	191.386.000	52.600

výrobce tradiční rukodělné výroby (např. Den kraje, různé festivaly atd.).

Příklady dobré praxe v rámci podpory obnovy památek

Péče o odkaz minulosti vychází nejen ze zákonné povinnosti obcí, krajů, státu, ale je v základě morální povinností každého z nás.

Památkový fond Zlínského kraje tvoří nejen hrady a zámky, ale také drobné stavby: valašské roubenky, vinné sklepy, selská stavení, kříže u cesty, kapličky, měšťanské domy...

Musím zmínit památky místního významu, které nesou kulturně-historické hodnoty, stejně jako kulturní památky evidované státem. Nejsou ale z různých důvodů zapsány ve státem vedeném seznamu. Přesto nezaměnitelně identifikují konkrétní lokalitu či obec.

Uznání Lidová stavba roku

Zlínský kraj již od roku 2008 uděluje uznání Lidová stavba roku Zlínského kraje za příkladnou obnovu objektů lidové architektury. Vzniku tohoto ocenění předcházela úvaha, že obnovu historického stavebního fondu na vesnicích bychom měli vnímat především jako komplexní záležitost různých zainteresovaných stran. Součástí navržených pravidel projektu je také fi-

nanční odměna vlastníkovi stavby, která má být jak motivační pobídkou, tak i částečnou úhradou nákladů spojených s touto stavební obnovou.

2008	Vinohradnická stavba, Veletiny-Stará Hora, obec Veletiny
2009	Usedlost čp. 6 v obci Komňa, obec Komňa
2010	Soubor staveb usedlosti zv. „ŠENK“ čp. 18 OrságůBitalovských v Karolince, město Karolinka
2011	Vinohradnická stavba, Veletiny-Stará Hora, obec Veletiny
2012	Fojtská usedlost – Mikuláštkovo fojstství čp. 60 v Jasenné
2013	Uznání nebylo uděleno
2014	Venkovská usedlost čp. 37 ve Zlámanci, obec Zlámánek
2015	Domek čp. 256, ul. Říčanská, město Vizovice
2016	Usedlost čp. 115 ve Vlachovicích, obec Vlachovice, okres Zlín
2017	Trchalíkova usedlost čp. 210, obec Šumice
2018	Dům čp. 77, včetně stodoly, v Bystřici pod Lopeníkem

Paměťové instituce ZK: muzea, galerie, knihovna, hvězdárny

Pravidelně připravují akce, programy a kurzy pro děti, veřejnost, seniory a sociálně znevýhodněné skupiny. Krajská knihovna Františka Bartoše pořádá čtení a přednášky pro Klub seniorů, spolupracuje se Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých ČR, rozšířila nabídku zdravotně znevýhodněným občanům zavedením služby Rozvoz knih do domu a zpřístupněním další kamerové lupy pro slabozraké uživatele. ZK systematicky pracuje na bezbariérových úpravách všech svých objektů.

Ediční činnost – významné ediční počiny PO – publicita

Paměťové organizace s ohledem na zřizovací listiny pomáhají městům a obcím v rozvoji kulturního života v daném okolí. Vedle pravidelných výstav, přednášek pro veřejnost, edukační činnosti, jednotlivé organizace vydávají nebo se aktivně podílejí na vydávání knih, sborníků či odborných periodik.

Významné ediční počiny ve Zlínském kraji v roce 2018/2019

- / Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně: Zlínsko na cestě od Rakouska-Uherska k samostatnému Československu
- / Klub H+Z Zlín: Karel chodí po zemi

Významné ediční počiny Zlínského kraje, odboru kultury a památkové péče v roce 2018/2019

- / Spolek přátel hradu Lukova a Zlínský kraj, odbor kultury a památkové péče – Hrady Zlínského kraje

- / Zlínský kraj – odbor kultury a památkové péče připravuje: Zlínský kraj v lidové písni – I. (okres Uherské Hradiště = 78 obcí – v knize bude mít každá obec nejméně 1 píseň – celkem bude uvedeno 250 písní, včetně 70 min. CD).

Zlínský kraj je mimořádně svou autenticitou, bohatstvím kulturního dědictví od Velké Moravy k dnešku, s obrovským potenciálem současného živého umění... Právě autenticita, kulturní vzorce chování a jejich odraz v nabídce, kreativita a prezentace hodnot každého konkrétního místa kraje, vztah k návštěvníkovi, vytvářená originální osobitá atmosféra jako přirozený projev lokální komunity vytváří nepřenositelné, ale inspirativní kulturní tradice a hodnoty...

Romana Habartová

Vedoucí Odboru kultury a památkové péče Zlínského kraje. Absolventka etnologie na FF MU Brno. Má za sebou třicetiletou praxi v pozici kurátora sbírek a vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea v Uh. Hradišti. Po celý život se věnuje dobrovolnictví v oblasti kultury (management, produkce, marketing festivalů, kulturních a společenských akcí), v neziskovém sektoru a cestovním ruchu se zaměřením také na tradiční gastronomii. Je členkou odborných komisí a porot u nás i v zahraničí, autorkou tematických pořadů na mezinárodních festivalech, odborně se podílí na organizaci, dramaturgii řady festivalů a festivít. Ve svém profesním zaměření se specializuje na obyčejové tradice, lidový oděv, výtvarnou kulturu, tradiční rukodělnou výrobu a nositele rukodělných hodnot, v zájmové oblasti se věnuje folklornímu hnutí na Moravě, návrhářství rekonstrukcí tradičního oděvu, dětskému folkloru, taneční a hudební folkloristice a práci s lidmi.

Marta Silva

Largo Residências

Poslání a vize

Posláním projektu Largo Residências je přispívat k místnímu rozvoji prostřednictvím kulturních aktivit, sociálních podniků coby hnacího motoru umělecké tvorby, dynamizace a zapojení a integrace místní komunity. Je založen na kontinuitě a růstu, který současně umožňuje zaručit jeho vlastní udržitelnost a ve svých oblastech činnosti a intervence dosáhnout uznání jako národní a mezinárodní instituce.

Naše nabídka

Naším hlavním cílem je propagovat kulturu, tvořivost a znalosti, což jsou určující faktory úspěchu a udržitelnosti procesů sociální a městské regenerace, a k tomu navíc vytvářet podmínky pro výzkum, tvorbu a zrání práce umělců, kteří chtějí na daném místě pobývat. To máme na paměti spolu s hlavní myšlenkou projektu, kte-

rou je poskytnout budovu připravenou k tvorbě a umístění děl různých umělců ze svébytných uměleckých oblastí, a přijímat i výzkumné projekty a akademická díla z oborů tak rozmanitých, jako je antropologie, sociologie, psychologie nebo architektura.

Ve svém scénáři máme zajištěny potřebné technické i finanční zdroje, stejně tak jako specializované znalosti umožňující řádné provádění a monitorování každého projektu. Všechny navrhované umělecké projevy by měly ve své inspiraci a zaměření zahrnovat alespoň jeden z následujících aspektů: fyzické nebo lidské dědictví dané geografické oblasti.

Aby bylo možné tyto myšlenky realizovat, projekt byl od samého začátku koncipován jako ekonomický ekosystém založený na třech sociálních podnicích: ubyto-

vání, kavárna a obchod, které jsou součástí této jediné budovy, kde vedle sebe žijí umělci – ať už rezidenti, nebo ne – a návštěvníci. Tak dochází k jedinečným zážitkům a smysluplným vzájemným výměnám ve formátu umožňujícím zajistit udržitelnost projektu jako celku: sociální podniky živí kulturní a sociální aktivity družstva!

Zrození

Projekt LARGO Residências se zrodil v roce 2011 z přesvědčení a vůle asociace SOU spolu s obyvatelstvem podporovat rozvoj a účast na kulturních aktivitách v lisabonské čtvrti Intendente. Výchozím bodem bylo oslovení místních obyvatel uměním projevujícím průnik s danou oblastí. Ve stejném roce pracovní skupina programu BIP/ZIP (oblasti v sousedství pro prioritní intervenci) už v počátečních fázích rozpoznala v tomto návrhu potenciální roli, kterou může sehrát v procesu sociálně-městské regenerace na ose Anjos – Intendente – Mouraria. V roce 2012 založila asociace SOU kulturní družstvo SOU LARGO a vznikl nový projekt „LARGO Residências“.

Naše cesta

Jakmile se družstvo usadilo v Largo do Intendente, nejprve se snažilo seznámit s oblastí, v níž založilo svůj domov, z pohledu její nedávné historie a současných

obyvatel. Začalo s tvůrčí prací na ulicích, a to procesem, který se vyvíjel postupně a v těsném spojení s místní komunitou, takže věděl, jak naslouchat a řešit problémy, znal názory a touhy a prostřednictvím jedinečných okamžiků konverzace a sdílení vytvářel vazby na bázi důvěry. Splněním původního poslání ale projekt LARGO Residências nevyklidil pole. Naopak, právě na základě propojení s komunitou se začaly objevovat nápady na další umělecké a sociální projekty družstva.

Uznání

Largo Residências byl vyzdvihnut jako příklad dobré praxe spojující kulturní sektor a sociální začleňování. Projekt družstva Largo je považován za předvoj modelu ekonomické udržitelnosti, protože jeho realizace zachovává soulad s rozličnými aspekty sociální udržitelnosti. Z tohoto důvodu byl také uveden v „Příručce pro politiku podpory kreativních partnerství“, kterou vydala Evropská unie.

Díky zviditelnění na místní i mezinárodní scéně vytvořil projekt Largo řadu místních a mezinárodních partnerství, která rovněž pomohla prosazovat inkluzivnější rozvojovou politiku, včetně práva na bydlení, nesppekulativního rozvoje měst, sociální ekonomiky a odpovědného cestovního ruchu. Napojení na síť:

/ <https://rekreators.eu/re:Kreators> a

making-europe.eu/PlatemakingEurope pomohlo projektu Largo účastnit se mezinárodních politických diskusí, a moci tak ovlivnit i témata Evropské unie: <https://dezwijger.nl/invitation-we-make-europe/UrbanAgendadiscussion>.

Cíle udržitelného rozvoje

Largo Residências se zabývá některými z cílů udržitelného rozvoje a přispívá zejména ke snižování nerovností (SDG10) a k rozvoji udržitelných měst a obcí (SDG11), obhajuje dostupné bydlení a usiluje o změnu Intendente na inkluzivní, bezpečnou, pružnou a udržitelnou čtvrť.

Dilemata

Kultura je nepochybně motorem místního rozvoje a sociální soudržnosti podporující ekonomický rozvoj území. Přidaná hodnota, kterou na konkrétních územích vytváří, však není snadno měřitelná, což má často negativní dopad na udržitelnost projektu. Souvisí to s úpravami čtvrtí pro vyšší střední třídu a se spekulacemi s nemovitostmi.

Jak můžeme vytvořit mechanismy obrany a udržitelnosti kulturních struktur, které pracují pro společné dobro, a jak posoudit jejich dopady?

Projekt Lagro v číslech...

Struktura družstva

- / 8 spolupracujících
- / 16 zaměstnanců
- / Začlenění 5 osob v situaci sociální zranitelnosti do týmu
- / 3 sociální podniky
- / 7 let zkušeností coby hybná síla místního rozvoje
- / Více než 70 partnerských fyzických a právnických osob
- / Účast na více než 30 národních i mezinárodních konferencích

Sociálně-kulturní a umělecké projekty

- / Více než 1000 zúčastněných umělců
- / Více než 700 účastníků sociálně kulturních projektů z místní obce
- / 30 000 návštěvníků každého festivalu Bairro Intendente em Festa
- / Přibližně 500 konkrétních uměleckých aktivit a 10 dlouhodobých aktivit

Marta Silva

Marta Silva, absolventka tanečních a vzdělávacích věd, vždy úzce spolupracovala s oblastí kultury, coby tanečnice, učitelka a producentka, s různými druhy publika a institucemi v různých společenských kontextech. Za posledních deset let prohloubila svou práci kulturního manažera směrem k sociální intervenci. Založila a je ředitelkou kulturního družstva LARGO Rezidências, které sídlí v Intendente (Lisabon).

Kultura a instituce

Katarína Kalivodová

Kreativní partnerství Česká republika

Kreativita je jednou z klíčových dovedností v stále více se globalizující, zrychlující a digitalizující se společnosti. Charakter informace jako základního kamene našeho vzdělávacího systému se změnil. Více než memorování a „uskładňování“ je důležitější umět informace kategorizovat, chápat v kontextu a mezioborových souvislostech a v neposlední řadě vyhodnocovat jejich pravdivost. K takovým (a mnoha dalším) procesům je nutný předpoklad kreativního myšlení, které by se mělo získávat už na základních školách.

Společnost pro kreativitu ve vzdělávání je organizace, která se věnuje rozvoji kreativity na českých školách od roku 2010. Významným impulsem k založení SPKV byla inspirace vlajkovým programem kreativních vzdělávacích metod v Anglii v roce 2002, který vytváří a podporuje dlouhodobé partnerství mezi školami a umělci s cílem inspirovat žáky a pedagogy, prosazovat otevřené prostředí a využívat potenciál kreativních metod na školách. Program ve

Velké Británii vyvinula a realizovala organizace Creativity, Culture and Education.

V roce 2013 jsme pilotně realizovali Kreativní partnerství ve spolupráci s MČ Praha 12 na pražských školách. Za osm let jsme své působení rozšířili do téměř všech krajů České republiky. Podpořili téměř 2000 žáků, 100 učitelů, spolupracujeme s více než stovkou umělců a odborníků z kreativních průmyslů.

Kreativní partnerství je jednou z klíčových a dlouhodobých programů, které SPKV na školách realizuje. Program je postaven na průniku designového myšlení, uměleckých a tvůrčích postupů a technik a konkrétního vzdělávacího obsahu za významné spoluúčasti žáků.

Program učí všechny aktéry stanovovat cíle, plánovat vzdělávací proces, mapovat jeho průběh, osvojovat si

nové umělecké techniky, nástroje a mechanismy, a začleňovat je do kontextu výuky, vnímat svět bez segmentace a v mezioborových souvislostech, vyhodnocovat svou činnost a dávat zpětnou vazbu a ctít rozmanitost v myšlení.

Mezi jeho jednoznačné pozitivní dopady patří rozvoj exekutivních a kognitivních funkcí, zvyšování motivace k učení, pozitivní vliv na klima třídy a školy a mnohé další.

1. Výběr správných partnerů

Kreativní partnerství jsme v prostředí českých škol dosud financovaly vždy s podporou operačních programů evropských strukturálních fondů (Kreativní partnerství pro inkluzivní školu, Kreativní partnerství Praha, Kreativní partnerství pro rovné příležitosti, Kreativní partnerství – podpora vzdělávání romských žáků – více na www.create-edu.cz). To do určité míry ovlivňuje výběr partnerských škol a detaily spolupráce. Školy se do programu přihlašují dobrovolně. SPKV přednostně oslovuje školy, které vyhovují stanoveným kritériím konkrétní výzvy (základní školy, střední školy, školy s určitým počtem romských žáků atp.). Počet zapojených škol/tříd se taky odvíjí od schváleného rozpočtu pro konkrétní projekt. Pilotně jsme v roce 2013 pracovali se třemi základními školami v sedmi třídách. V aktuálně končícím projektu

Kreativní partnerství pro inkluzivní školu jsme podpořili 15 škol a 56 tříd.

Základním předpokladem efektivního partnerství je, aby školy do spolupráce vstupovaly na základě vlastního rozhodnutí a přesvědčení. Projekt má pro školu jednoznačné pozitivní benefity, ale také musí všichni zapojení akteři počítat s aktivním přístupem, hledáním flexibilních řešení při zavádění programu, kooperaci při mapování průběhu programu a vyhodnocování jeho dopadu.

Škola do projektu deleguje školního koordinátora, který má na starosti komunikaci mezi vedením školy, externími odborníky, ostatními zaměstnanci školy a rodiči. Také nominuje učitele, kteří vedou, společně s umělcem aktivity třídního projektu.

Společnost pro kreativitu ve vzdělávání paralelně oslovuje konzultanty kreativity. To je zásadní pozice na úrovni manažera třídních projektů, designéra obsahu a dramaturga třídních projektů. Konzultanti kreativity jsou naprosto klíčové pozice, které procházejí náročným, vícestupňovým výběrem, který zahrnuje osobní pohovor, assessment centra i třídní trénink, na kterém se ověřují předpoklady uchazeče vést program v kontextu třídy.

Konzultanti kreativity dále vybírají pro třídní projekty nejvhodnější odborníky z oblasti umění, kreativních průmyslů nebo vědy za významné spoluúčasti žáků a učitele.

Všechny zmíněné pozice jsou honorovány.

2. Ujasnění vzájemných očekávání

Před každou realizací nového projektu je nutné přizpůsobit detaily jeho potřebám. Kreativní partnerství kombinuje postupy designového myšlení a kreativních nebo uměleckých metod a technik. Proto adaptace na vnější podmínky je velmi přirozená. Probíhá na úrovni multilaterálního setkání zapojených škol a organizačního týmu, případně dalších partnerů, které představí rámcový program. Představitelé škol mají možnost navrhnout opatření, která povedou k hladké implementaci. Ty jsou následně reflektovány v rámci generálního harmonogramu. Zároveň od škol předpokládáme důvěru v nastavení programu. Postupné zavádění změn a kreativních postupů do výuky je podstatou udržitelnosti programu. K tomu nám slouží případové studie a data, která systematicky sbíráme z předchozích realizací programu.

3. Ujasnění rolí jednotlivých „hráčů“

Kreativní partnerství nastavuje strukturovanou spolupráci mezi žáky, umělcem, učitelem a v neposlední

řadě i školou. Proto je třeba, aby každému účastníkovi byly evidentní jeho kompetence. Ty je třeba si vyjasnit vždy na úvodních trénincích, abychom předešli komplikacím při samotné implementaci programu. V průběhu procesu se hranice jednotlivých aktérů stírají, protože dochází k tvůrčí spolupráci, která vyžaduje určité uvolnění „hranic“, což je naprosto žádaný stav. Jedna z klíčových otázek evaluačního procesu je „Co jsem se naučil a jak mě ovlivnila vzájemná spolupráce?“ Zároveň je však každý z aktérů odpovědný za konkrétní oblast, v níž je expertem.

4. „Vtělení“ projektu do chodu organizací

Společnost pro kreativitu ve vzdělávání přináší do prostředí českých škol program, který reaguje na jejich konkrétní potřeby. To ale neznamená, že jeho implementace probíhá automaticky. Je třeba, aby škola/třída zakomponovala program do své typické činnosti a vytvořila dostatečný prostor pro jeho realizaci. Po praktické stránce to znamená, že škola musí zareagovat na produkční potřeby, jako jsou např. přizpůsobení rozvrhu, přítomnost externích odborníků ve výuce, bloková výuka, výuka mimo prostory školy atp. Mnohem komplikovanějším faktorem je skutečnost, že škola/třída by měla akceptovat změny na úrovni ideové. Realizací programu pro rozvoj kreativního učení se školy dostávají do situace, kdy musí přestavět základní principy, jakými se na škole

vyučuje (viz obrázek).

Odborníci Společnosti pro kreativitu ve vzdělávání společně s konzultanty kreativity jsou proto v nepře-

Charakteristika prostoru, kde probíhá výuka

	Málo funkční		Vysoce funkční
Řídící	←	Role učitele	→ Podněcující
Uměle vytvořené	←	Charakteristika aktivit	→ Autentické
Podle zvolení	←	Organizace času	→ Flexibilní
Klasická třída	←	Organizace prostoru	→ Flexibilní rozestavení
Individuálně	→	Řešení úkolů	→ Ve skupinách
Skrytá	→	Viditelnost procesů	→ Vysoká
Statické	→	Aktivity	→ Mobilní
Ignorován	→	Já jako nástroj učení	→ V centru pozornosti
Potlačené	→	Emoce	→ Přirozené
Částečná	→	Inkluze - začleněnost	→ Plná
V roli řízeného	→	Role studenta, žáka	→ Sebeřídící
Omezená	→	Reflexe, zpětná vazba	→ Průběžná

tržitým kontaktu se školami a pomáhají s nastavením úrovně požadovaných změn. Všechny odchylky od typického fungování výuky je následně nezbytné probrat s ostatními zaměstnanci školy a rodiči.

5. Napojení na místní autority kvůli informovanosti, udržitelnosti

Naším cílem je, aby se po vstupu do programu škola otevřela i spolupráci s dalšími hráči v regionu. Školy do toho kroku nenutíme násilím. Ideální je, pokud vyplyne z konkrétní potřeby. Jedním z principů udržitelnosti

programu je, že se kreativní myšlení a kreativní učení stává nedílnou součástí výuky a školního prostředí.

6. Finanční spoluúčast každého z partnerů

Školy do programu vstupují jako subjekty bez přímého finančního vkladu. Naopak každé zapojené třídě dáváme finanční příspěvek, který použije podle potřeby na realizaci třídního projektu.

7. Společná školení v týmové komunikaci (abychom si rozuměli)

Tréninky a školení jsou klíčovou aktivitou, kterou celý proces implementace programu na školách zahajujeme. Je nesmírně DŮLEŽITÉ, aby každý z aktérů prošel naším tréninkem a školením.

V případě konzultantů kreativity je třídní trénink součástí výběrového řízení. V průběhu zážitkového školení připravujeme všechny aktéry na skutečné situace ve třídě tak, aby byli schopni realizovat výuku postavenou na kreativním učení, maximálně využili svůj potenciál a dokázali reagovat na konkrétní potřeby žáků.

Konzultanti kreativity, učitelé a umělci procházejí tréninkem zvláště, což vyplývá z jednotlivých kroků procesu implementace. Důležité pro průběh je, aby se všichni společně setkali v neformálním a bezpečném

prostředí ještě před samotným plánováním třídního projektu. Program Kreativní partnerství je postavený na přátelské spolupráci a důvěře, a tu je nutné budovat od samého počátku společné realizace.

8. Pečlivá dokumentace toho, co proběhlo

Jednou ze zásadních podmínek programu je nejen dokumentace procesu, ale také jeho plánování.

Plánování probíhá na dvou úrovních. V první fázi konzultant kreativity získává bazální informace od učitele, žáků a vedení školy. Stanovují cíl třídního projektu, vytvářejí koncept a společně vybírají umělce. V této fázi je důležitá participace žáků. Jejich hlas by měl mít zásadní význam, aby za třídní projekt brali odpovědnost a chápali ho jako „svůj“. V dalším kroku učitel, umělec a žáci vytvářejí harmonogram aktivity jako průnik vzdělávacího obsahu a kreativních (uměleckých) technik a metod.

Učitel a umělec jsou vedeni k tomu, aby v průběhu realizace třídních projektů využívaly nástroje akčního výzkumu a detailně mapovali průběh. Kromě kvalitativních záznamů sbíráme i kvantitativní data (záznamy o docházce, předčasné odchody ze vzdělávání, známky z chování atp.).

9. Důsledná evaluace (na různých úrovních)

Evaluace třídních projektů je nedílnou součástí kreativních partnerství. Každý třídní projekt je individuálně vyhodnocený (focus groups, analýza deníkových zápisů, porovnávání referenčních vzorů atp.) a jeho dopady zaznamenávány do tzv. evaluačního formuláře.

Před samotnou realizací konzultanti kreativity společně s učitelem (případně umělcem, pokud už je zapojen do procesu) vytvoří „obraz aktuálního stavu“ a nastaví referenční vzory, které se v průběhu zaznamenávají a porovnávají. Konzultanti průběh třídního projektu rovněž průběžně sledují a pravidelně navštěvují projektové aktivity, aby měli komplexní obraz a dostatečný odstup.

10. Partnerství kultury a... = neztratit umělecký potenciál projektu a „jazyk“ umění

Podstatou kreativních partnerství jsou nástroje umění a kreativity, jako mezioborové komunikačního klíče. Stávají se univerzálním jazykem, mostem pro získání nových znalostí, zkušeností a dovedností. Umění ve vzdělávání dává prostor experimentovat a využívat chybu jako odrazový můstek k dalšímu bádání.

Katarína Kalivodová

Původním povoláním performerka a středoškolská a vysokoškolská pedagožka. Ve Společnosti pro kreativitu ve vzdělávání působí od roku 2012, nejprve jako konzultantka pro oblast kreativity v pilotním zavádění programu Creative Partnerships na pražských základních školách. V současnosti vede tvorbu programů na rozvoj kreativity pro různé cílové skupiny. Stála také u zrodu formující se platformy předních českých uměleckých organizací - uMĚNÍM, která prohlubuje a šíří jejich aktivity v oblasti formálního vzdělávání.

Kateřina Janořková

Knihovna spojuje! Knihovny a sociální začleňování

Role knihoven se v posledních letech výrazně proměnila. Z půjčoven knih se ve svých obcích staly neformálními místy napomáhajícími rozvoji komunity. Podporují dobré soužití lidí v místě, pomáhají lidem zlepřovat místo/obec/město, ve kterém žijí, a rozvíjet dobré vztahy mezi lidmi, skupinami lidí i organizacemi na daném území.

Komunitní knihovna poskytuje prostor pro aktivity jednotlivých skupin lidí a propojuje je s dalšími skupinami i jednotlivci v souladu s rozvojem komunity. Rozeznává a reaguje na potřeby místa a jeho obyvatel. Její sociálně integrační úloha je tedy významná.

Komunitní knihovna se podílí na společném životě, vyznačuje se bohatou spoluprací s místními organizacemi

a institucemi. Svými aktivitami podporuje propojování veřejného a soukromého sektoru, rozvoj partnerství mezi organizacemi a představiteli veřejné správy, neziskovými organizacemi, podnikateli, občany.

Cílem komunitní knihovny je při zachování kvalitních knihovnických a informačních služeb povzbudit místní obyvatele k aktivní účasti na životě své obce, pomoci rozšířit možnosti lidí ovlivnit to, co se s nimi děje, pomoci řešení problémů komunity informační podporou všech zainteresovaných, posilovat vztah lidí k místu, ve kterém žijí, koordinovaně s dalšími organizacemi (a ve spolupraci s nimi), rozvíjet kulturní, vzdělávací a volnočasové aktivity vycházející z potřeb komunity (podpora rozvoje potenciálu místa). Jde o takové činnosti knihovny, které nejsou primárně zaměřeny na regis-

trované uživatele knihovny, ale oslovují celou komunitu (případně určitý segment komunity) a vedou k jejímu posilování. Současně tak rovněž posilují místo knihovny v dané komunitě, genia loci a paměť místa.

Příležitostně komunitní aktivity různého rozsahu realizuje velká část veřejných knihoven, často jako součást svých PR aktivit. Snaží se jimi oslovit své okolí a získat další uživatele svých služeb.

Jak již bylo zmíněno, jedním z klíčových slov pro komunitní roli knihovny je „potřeba“. V každém místě, lokalitě je potřeba jiná. Fungují zde jiné vztahy, zájmy. Vychází z minulosti, současného života lokality, ale také vnímá budoucnost, novinky, trendy. Na to vše musí správná komunitní knihovna reagovat, znát perfektně svoji regionální historii, osobnosti, život své obce s úspěchy i problémy napříč všemi oblastmi (kultura, školství, sport, politika, ekonomika, ekologie, filantropie, turistický ruch, sociální oblast, zdravotnictví, dobrovolnictví a neziskový sektor) i cílovými skupinami (děti a mládež, rodiny s dětmi, senioři, aktivní pracující, zdravotně či sociálně handicapovaní, cizinci, menšiny atd.). Nebojí se i trochu riskovat jít do nových nápadů, technologií, projektů, přijímat výzvy, číst dopředu rychlý vývoj a životní a společenské změny. Proto je i každá knihovna unikátní.

Knihovny jsou významným hráčem na poli neformálního vzdělávání. Realizují množství kursů, seminářů, workshopů, přednášek i besed. Obsahem se nejedná pouze o podporu čtenářské gramotnosti a literární témata, ale o široké spektrum oblastí.

Knihovny tedy plní vedle své kulturní a sociální funkce také funkci vzdělávací. Svou pozici plnohodnotné vzdělávací instituce však musí velmi horlivě zdůrazňovat, a často i bojovat za náležité uznání na poli školství a jeho tradičních struktur.

Mezi nejčastější příklady dobré praxe z českých knihoven patří nejrůznější formáty – besedy, přednášky, workshopy, scénické čtení, veřejná venkovní čtení, výstavy, soutěže, živá knihovna. V knihovnách probíhá výuka kursů češtiny pro cizince a sociokulturní kursy pro cizince, dále jsou informačním i technickým záze-
mím pro osoby sociálně i zdravotně znevýhodněné (přístup k internetu, profesionální přístup knihovníků, nasměrování na příslušné úřady, zvuková knihovna), nabídka pro mateřské, střední i základní školy, akreditované programy, akce na podporu čtenářství, akce na podporu tradic, historie a regionálních témat, posilování informační gramotnosti, akademie a univerzity pro seniory, propojování generací, tvořivé dílny, setkání u společenských her, občanská témata, ekolo-

gie, udržitelný rozvoj, rovné příležitosti, podpora dobrovolnictví a další.

V mnoha zmíněných tématech je otevřený prostor pro spolupráci, a jak dokazuje text výše, partnerství a spolupráce napříč širokým spektrem vzdělávacích, kulturních i sociálních institucí, jak veřejných, tak soukromých, není knihovnám cizí.

V letošním roce si připomínáme pro knihovny významné výročí 100 let od vydání prvního knihovního zákona, zákona o veřejných knihovnách obecních, ze dne 22. července 1919. V řadě měst a obcí fungovala knihovna již před rokem 1919. Byly to knihovny především spolkové, které mnohdy působily de facto jako knihovny veřejné ještě před vydáním vlastního zákona. Nicméně právě vydání zákona tuto proměnu dovršilo. Zřízení knihovny za účelem „doplňovati a prohlubovati vzdělání obyvatelstva četbou naučnou i zábavnou, mající skutečnou hodnotu vnitřní“ bylo pro obce povinností.

Věříme, že i pro další roky budou knihovny pokračovat v nastoleném trendu a budou i nadále důvěryhodnými, otevřenými a rovnými poskytovateli služeb na poli kulturním, vzdělávacím a žádaným partnerem dalším organizacím.

<https://www.youtube.com/watch?v=OgkUZylvsP0>

Tatínek se synem si čtou v knihovně

Kulturně terapeutický kurs pro seniory a zdravotně handicapované

Exkurze v knihovně a představení služeb pro cizince

Kateřina Janošková

PR a projektová manažerka Masarykovy veřejné knihovny Vsetín. Její hlavní specializací jsou PR, propagace a marketing knihoven, komunikace s uživateli, partnerství a síťování, fundraising, projekty, granty, dotace. Její srdeční záležitostí je „komunitní knihovna“ (role a služby knihovny v místě pro občany, vytváření partnerství) a vzdělávání dospělých - vzdělávací a komunitní aktivity pro seniory, zdravotně handicapované, sociálně vyloučené, cizince a další veřejnost.

Markéta Pánková

Spolupráce zástupců kultury a školství přináší výsledky

Příspěvek má za cíl seznámit veřejnost s výsledky spolupráce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a Ministerstva kultury (MK) v oblasti a) spolupráce škol s paměťovými institucemi a b) zajištění národních oslav J. A. Komenského v letech 2019–2022. Spolupráce těchto ministerstev v minulých třech letech byla více než úspěšná, neboť bylo dosaženo (i díky Národnímu pedagogickému muzeu a knihovně J. A. Komenského jako koordinátora) řady pozitivních výsledků.

Spolupráce škol s paměťovými institucemi

Na začátku roku 2017 Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze (NPMK) dostaly za úkol od tehdejší ministryně školství Kateřiny Valachové zajistit pokusné ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“, aby se potvrdilo,

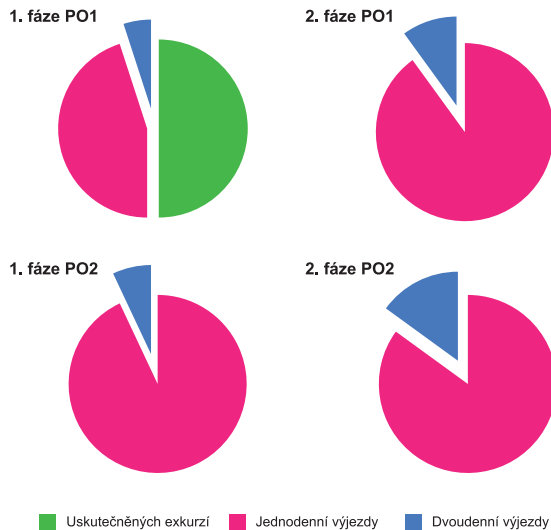
zda bude pro školy přínosné využívání již připravených vzdělávacích programů v muzeích, galeriích, knihovnách, na hradech či v zámcích. Bylo nutné zahájit spolupráci s odborem muzeí Ministerstva kultury, aby došlo k výběru paměťových institucí, které se do projektu zapojí. V rámci MŠMT pedagogické muzeum spadalo pod řízení sekce ekonomické v čele s náměstkyní RNDr. Zuzanou Matuškovou, která celý projekt podporovala. Takto plošné zacílení celostátní nabídky pro všechny školy s cílem zlepšit vzdělávání v rámci různých předmětů bylo a je unikátní i v rámci srovnání s evropskými státy. Cílem pokusného ověřování (PO1-P03) je především podpořit plánovanou novelizaci školského zákona, ve kterém má být zakotvena finanční podpora státu s tím, aby od roku 2021 všechny školy v České republice mohly navštěvovat paměťové

instituce a knihovny za účelem zlepšení výuky v příslušných předmětech. MŠMT počítá s pomocí České školní inspekce, která dle potřeb může v budoucnosti prověřovat kvalitu nabízených programů pro školy. MŠMT a MK již nyní spolupracují na kritériích kvality nabízených programů paměťových institucí. V rámci muzejní edukace je zřejmé, že také dochází k posílení průřezových témat. Posílení průřezových témat souvisí se zaměřením té či oné paměťové instituce, např. v Národním zemědělském muzeu se programy týkají Enviromentální výchovy, vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Člověk a svět práce. V rámci edukace v muzeích se také hovoří o „zážitkové“ pedagogice ve vzdělávání žáků. Cílem „zážitkové“ pedagogiky je poskytnutí možnosti žákům či studentům kompenzovat deficit pozitivních zážitků ve vyučování. Tuto kompenzaci získají díky absolvování kvalitních edukačních programů v paměťových institucích, využívání příběhů pamětníků, historických dokumentů a sbírkových předmětů, které ve škole nemohou být vždy k dispozici, aj. Je třeba upozornit na fakt, že někteří žáci navštívili paměťovou instituci poprvé v životě. Všem je poskytnuto prostřednictvím vzdělávacích programů (či absolvováním návštěvy expozic s učitelem a průvodcem) zkvalitnění vzdělávání v rámci jednotlivých oborů. Výstupem pokusného ověřování bylo jasně prokázáno, že do vyučování vzdělávací programy paměťových institucí patří (tedy do RVP).

Paměťové instituce, knihovny, hrady a zámky prokazatelně nabízejí rozšíření učiva o nové poznatky, neboť učebnice těžko mohou jít do hloubky příslušného oboru. V rámci PO učitelé v dotaznících hodnotí, zda návštěva instituce (absolvování programu) přinesla hlubší poznatky v tom či onom předmětu. Výstupy z PO byly součástí materiálů k novému vyhlášení. PO probíhá od školního roku 2017/18, nyní je zahájena druhá část posledního třetího běhu. Učitelé v rámci dotazníků hodnotí realizaci v rámci své školy. Lze konstatovat, že od zahájení pokusného ověřování (2017-2020) vzrostl zájem škol o vzdělávací programy paměťových institucí. Z hloubkového studia cílové skupiny pokusného ověřování vzešlo zajímavé zjištění, a sice, že jsme zaznamenali téměř shodný počet žáků 1. stupně ZŠ a 2. stupně ZŠ na exkurzích. Zjistili jsme, že ze škol zařazených do projektu vyjelo do paměťových institucí v první etapě PO1 celkem 31 343 žáků, ve druhé etapě PO1 celkem 37 772. Výběr paměťových institucí probíhal v součinnosti s Ministerstvem kultury a MŠMT. Podmínkou bylo, aby se jednalo o státem zřizované instituce, které spadají pod řízení MK, MŠMT, MZ aj.

Školám zařazeným do PO1 byla přidělena celková dotace 240 000 Kč / šk. rok, přičemž v průměru utratily za realizaci vzdělávacích exkurzí ve sledovaném období celkem 201 465 Kč. Školám zařazeným do PO2

byla přidělena celková dotace 240 000 Kč / šk. rok, přičemž v průměru utratily za realizaci vzdělávacích exkurzí ve sledovaném období celkem 207 221 Kč. Při celkové rekapitulaci se zjistilo, že v obou běžících ověřování sehrály dominantní roli jednodenní výjezdy (PO1: 562 + 493, PO2: 582 + 395) oproti realizaci dvoudenních akcí (PO1: 39 + 69, PO2: 39 + 81).

Závěr: Je důležité ocenit ty, kteří se v současné době podíleli na otevření diskuse o využívání zážitkové pedagogiky při výuce žáků. Pokud se podaří prosadit změnu novely školského zákona, aby všechny školy v ČR mohly s pomocí finanční podpory státu navštěvovat paměťové instituce a knihovny za účelem zlep-

šení výuky v příslušných předmětech od r. 2021, bude to evropský fenomén. Zástupci obou ministerstev potvrdili unikátnost projektu a společný zájem o dosažení kvalitního vzdělání mladé generace. Prostřednictvím realizace pokusného ověřování bylo potvrzeno, že vzdělávání v paměťových institucích rozvíjí v účastnících (žácích) vzdělávacích programů tvůrčí a badatelské postupy a propojuje vzdělávání v širších kontextech. Všichni zúčastnění se shodli, že společným cílem je kultivace mladého člověka, rozvíjení jeho zájmu se stále zdokonalovat. Zkvalitnění výuky žáků pomocí vzdělávacích programů je společným cílem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy i všech pedagogů. V posledních letech se u žáků i učitelů těší vzdělávání v paměťových institucích stále větší oblibě.

Propagační leták vydaný NPMK

Zajištění národních oslav J. A. Komenského v letech 2019-2022

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo kultury zpracovalo plán obsahující seznam aktivit připravovaných v rámci národních oslav připomínajících 350. výročí úmrtí J. A. Komenského (2020) a 430. výročí narození J. A. Komenského (2022). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) společně s Ministerstvem kultury (MK) již předložilo vládě dne 6. 11. 2017, čj. 1156/17 (materiál MŠMT, čj. 28576/2017-1) návrh prioritních akcí pro oslavy J. A. Komenského, jehož cílem bylo včas zabezpečit přípravu a realizaci těchto aktivit v průběhu let 2018-2022.

J. A. Komenský patří mezi nejvýznamnější a nejznámější osobnosti kulturních dějin českých zemí. Je proto důležité odkaz této osobnosti připomínat široké veřejnosti v České republice i v zahraničí. Do rozpočtu přímo řízených organizací jsou plánovány nemalé prostředky na aktivity spojené s oslavami. Tyto oslavy však vyžadují více pozornosti i ze strany vlády, aby akce mohly proběhnout důstojně a v co nejširší míře za podpory médií ve spolupráci s odděleními vnějších vztahů obou ministerstev. Předpokládá se, že některé vybrané akce mohou probíhat pod záštitou premiéra, ministra školství, mládeže a tělovýchovy, ministra kultury nebo ministra zahraničních věcí. MŠMT společně s MK rovněž předložilo prostřednictvím České komise pro

UNESCO žádost o zařazení 350. výročí úmrtí J. A. Komenského v roce 2020 mezi světová kulturní výročí.

Realizace plánovaných aktivit posílí neformální vzdělávání o odkazu Komenského a jeho současníků, navyšování znalostí žáků z oblasti historie, českého jazyka, vlastivědy a obohacování historického povědomí současné mladé generace. Předkladatelé také věnují pozornost oblasti kultivace společenského chování a kulturních návyků žáků, neboť představení Komenského jako člověka morálního a hledajícího rovnováhu ve společnosti by se mohlo stát pro mladou generaci vzorem.

MŠMT a MK kladou důraz na vznik výstav či stálých expozic, které moderním způsobem přiblíží aktuální odkaz Komenského. K tomu jsou určeny doprovodné aktivity směrem ke školám, ale také univerzitám i široké veřejnosti v ČR a zahraničí. Aktivity k oslavám Komenského budou realizovat nejlepší komeniologické, paměťové a vědecké instituce v součinnosti s pořadavky příslušných resortů. Z předkládaných akcí MŠMT a MK věnuje pozornost vydání Encyclopaedia Comeniana, neboť vůbec poprvé vznikne encyklopedie věnovaná životu, dílu a odkazu Komenského. Jedná se o výsledek vědeckého výzkumu devadesáti odborníků z celého světa v oblasti komeniologie, historie či pedagogiky v interdisciplinárním kontextu. Financo-

vání přípravných prací je již nyní zajišťováno z rozpočtu kapitol MŠMT a MK v tomto roce. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (od konce roku 2017) zajišťuje prostřednictvím Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského koordinaci příprav a realizaci hlavních výročních akcí po dohodě s Ministerstvem kultury. Obě ministerstva budou mít rozhodující roli při těchto oslavách a budou průběžně informovat vládu o plnění úkolů. V této souvislosti byla v roce 2017 ustavena a jmenována Ministrem školství, mládeže a tělovýchovy pracovní skupina, která je složená jak z odborníků působících na ministerstvech školství a kultury, tak napříč akademickou sférou, a to včetně vybraných specialistů z muzejní oblasti. Dle potřeby byli na jednání pracovní skupiny zváni příslušní odborníci na jednotlivá komeniologická témata. Zástupce Ministerstva zahraničních věcí bude přizván k jednáním týkajícím se mezinárodních aktivit. Po pracovní linii se koordinací zabývá Markéta Pánková, ředitelka Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského (příspěvkové organizace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy) a tehdejší ředitel odboru muzeí Ministerstva kultury Mgr. Pavel Hlubuček.

Probíhaly pracovní schůzky, kde se formulovaly priority oslav J. A. Komenského.

Realizace komeniologických akcí předložených v tomto materiálu jistě přispěje k důstojným oslavám nejvýznamnějšího českého myslitele – J. A. Komenského. Tento materiál byl projednán s Ministerstvem kultury a se členy pracovní skupiny za účelem zajištění komeniologických aktivit a provázání jednotlivých činností obou resortů v následujícím období. Vzniklo logo, které bude propojovat všechny instituce, a také společný web www.comenius350.cz, na kterém lze získat nejnovější informace o aktivitách nejen v České republice, ale i v zahraničí (jako např. v Naardenu, Nizozemí).

2020 - 2022
NÁRODNÍ
OSLAVY VÝROČÍ
JANA AMOSE KOMENSKÉHO

www.comenius350.cz

Markéta Pánková

Ředitelka Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze. Vystudovala dva obory: historii a sociologii. Je autorkou řady scénářů, výstav, článků a publikací z komeziologie, dějin školství a vzdělanosti. V r. 2017 byla jmenována ministryní školství koordinátorkou pokusného ověřování: Vzdělávací programy paměťových institucí do škol.

Spolupracuje s českými a zahraničními institucemi v oblasti komeziologie a dějin školství a je též nositelkou významných ocenění. Kromě medailí Komenského je držitelkou ocenění Ministerstva kultury Artis bohemiae amicis, medaile České školní inspekce Za zásluhy o rozvoj kvality vzdělávání a medaile J. A. Komenského, kterou převzala nedávno z rukou prezidenta Moravian College v Bethlehemu, USA za pozitivní vliv Národního pedagogického muzea v oblasti šíření odkazu Komenského a jeho učení napříč světem. V r. 2017 byla jmenována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy koordinátorkou komeziologických aktivit v rámci národních oslav k výročí J. A. Komenského v letech 2020 a 2022 (za spolupráce dotčených ministerstev).

Halldóra Arnardóttir

Umění a kultura jako terapie: projekt Alzheimer v MuBAM v širším kontextu

Hypotéza

Pacienti s Alzheimerovou chorobou, kteří se v rámci strategie psychomotorické stimulace podílejí na činnostech vycházejících z umění, dosahují v ukazatelích kvality života vyššího skóre než pacienti, kteří provádějí klasičtější stimulační aktivity.

Teoretický rámec

Od počátku nemoci vykazují jedinci trpící Alzheimerovou chorobou známky ztráty kognitivních schopností. Jak se nemoc vyvíjí, zhoršující se stav se přesouvá do dalších oblastí chování a zasahuje mimo jiné do oblasti emocí a motorických dovedností.

Je známo, že zkušenosti týkající se emocí a pocitů jsou silnější v nejzákladnějších částech mozku. To může být

jedním z důvodů, proč nervová síť a všechna spojení posilující emoce déle odolávají procesu zhoršování.

U pacientů v prvních stádiích choroby, kteří navíc vykonávají psychomotoricky stimulující aktivity spojené s emocemi vzpomínkami, můžeme v některých proměnných indikujících kvalitu života dosahovat lepší prognózy.

Lze uplatnit činnosti se silnými emocionálními vazbami obsahující výrazové projevy a kreativitu, a související se zážitky pacientů.

Umění a kultura jako terapie

Projekt Umění a kultura jako terapie začal v roce 2008 ve španělské Murcii s cílem otevřít rozsáhlou debatu o nefarmakologické léčbě Alzheimerovy choroby a v rámci

výzkumu spustit nové experimenty, při nichž se umění zapojuje do vědeckého výzkumu a kvalitativního hodnocení. Kromě toho projekt nabízí aplikaci různých nástrojů, které byly vědecké komunitě dosud neznámé. Myšlenka pochází z procesu návrhu nového Alzheimer Centre v Murcii (2007), kde příroda a hora hrály vedoucí roli při tvorbě terapeutické architektury, která brala v potaz i „stavební materiály“ jako vůně, barvy, zvuky a sklony klientů. Umění a kultura jako terapie je projekt, na jehož vedení se podílí Carmen Antúnezová, vedoucí oddělení demence v nemocnici Virgen de la Arrixaca, která tato spojení dále rozpracovala. V umění jsou smysly jedním ze základních nástrojů používaných při práci s realitou. Víze a citlivost umělce vůči společnosti nám ukazují složitost jednotlivce a různé způsoby pohledu na svět. V tomto kontextu mají emoce při výzkumu umění a kultury jako terapie zvláštní hodnotu. Emoce se stávají pracovním nástrojem pro:

- / povzbuzování emoční stimulace u osob s Alzheimerovou chorobou formou multisenzorické stimulace,
- / zlepšování kvality života a sebevědomí účastníků,
- / zlepšování vztahů mezi osobami s Alzheimerovou chorobou a jejich rodinami,
- / budování mostů mezi minulostí a současností,
- / identifikaci pocitu spojovaného s předmětem a jeho situací.

Nesledujeme zde pouze části mozku postižené nemocí, ale části, které postiženy nejsou, a ty se snažíme posilovat. Když někdo začne ztrácet paměť, mnoho dalších vzpomínek mu zůstává. Zůstává mu také bohatá sada citových spojení posilujících všechny vzpomínky už od doby narození a formujících onu obrovskou bohatost lidského mozku i vědomí sebe sama, které každá lidská bytost má.

První workshop Umění „Entretelas“ byl zahájen návštěvou výstavy Entretelas malířky Chelete Monereové v Muzeu výtvarných umění v Murcii (MuBAM). V roce 2008 navštívila výstavu skupina pacientů s Alzheimerovou chorobou spolu se svými rodinami, umělkyní a multidisciplinárním lékařským týmem.

Výstava sloužila jako inspirace a prostředek k aktivaci rozhovorů pacientů o vzdálených vzpomínkách souvisejících s jejich osobními věcmi. Každý pacient vytvořil kufr pamětí a vzpomínkový šátek. Úkolem bylo shromáždit předměty nabité vzpomínkami týkajícími se hraní si, školy, pracovního života, rodiny a přátel – paměti pocitů (nikoliv přesných událostí). V oddělení pro demenci dostali pacienti pevný kožený kufr, do kterého si měli své „vzpomínkové předměty“ uložit. Při organizování svých věcí pacienti sbírku vysvětlovali neuropsychologům a spolupacientům, a popisovali si-

tuace s těmito předměty spojené – v pořadí od dětství přes mládí až k dospělosti. Neuropsychologové prováděli pacienta částečně strukturovaným rozhovorem, který jim měl pomoci identifikovat pocity spojované s jednotlivými předměty a situacemi. V té chvíli se vrátila do dílny Chelete, aby s pacienty pracovala na tvorbě vzpomínkových šátků. Na ochranu a zabalení svých cenných předmětů vytvořil každý pacient do svého kufru vzpomínkový šátek, na němž zafixoval vzpomínky na situace vyvolané těmito předměty. Workshop byl zakončen výstavou v hale MuBAM, kde byly představeny výsledky, a každý, kdo do muzea vstoupil, byl k prohlídce kufrů paměti a vzpomínkových šátků pozván.

Druhý workshop s názvem Vyprávění vzpomínek proběhl v roce 2009 a byl zaměřen na kognitivní stimulaci a sémantickou autografickou paměť. V něm nebyly důležité pocity, ale přesnost paměti. Tato aktivita se těšila ze spolupráce s novinářem José Garcíou Martínezem a 12 studenty ilustrací na Fakultě výtvarných umění univerzity v Murcii. Vyprávění vzpomínek bylo později v roce 2011 ve stejné struktuře přeneseno do islandského Reykjavíku. Tam proběhl workshop ve spolupráci s renomovaným spisovatelem Þórarinnem Eldjárnem, 14 studenty ilustrací na reykjavíkské akademii umění a Národní knihovnou. Během prvního se-

tkání účastníci s Alzheimerovou chorobou poslouchali krátkou Þórarinnovu povídku Hvaðefsaga (Co kdyby) o vztahu člověka k přírodě odehrávající se na Islandu. Následujících několik setkání bylo zaměřených na 14 ilustrátorů, kteří byli požádáni, aby na každém z nich vytvořili jednu až tři co nejpodrobnější kresby. Témata měla vytvářet spojení mezi horou, dopravou a islandským Národním dnem. Bylo vypracováno cvičení zaměřené na přídavná a podstatná jména, která by danou kresbu zlepšila a zpřesnila. Na konci každého setkání pacienti vyhodnotili práci svých spolupracovníků, míru podrobnosti a podobnosti s tím, co si zapamatovali. Cílem bylo pochopit podstatu vyprávění a ztotožnit se s kresbou tak, aby mohli prohlásit: „Ano, tak se to stalo!“ Při posledním setkání přednesli pacienti své převyprávění příběhu Þórarinnovi Eldjárnovi a jako průvodce použili ilustrace. V té chvíli byl tento uznávaný spisovatel posluchačem. Cyklus byl zakončen výstavou v Národní knihovně na místě, jímž uživatelé knihovny cestou do studoven často procházeli.

Další workshop Murcijský dort a Paco Torreblanca se zaměřil na multisenzorickou stimulaci mozku při zákusku, kde při vyvolávání pocitů hrály roli zrak, dotek, čich, chuť i sluch. Aktivita zde spočívala ve spolupráci mezi osobami s Alzheimerovou chorobou, světozná-

mým pekařským mistrem Paco Torreblancou, Davidem Torreblancou a 18 studenty školy hotelového managementu v Murcii. Na úvodním setkání v únoru 2010 Paco Torreblanca přednesl interaktivní rozhovor o gastronomických chutích Středomoří, a zejména regionu Murcia. Nabízel pacientům zákusky různých chutí a rozmanitých textur a povzbuzoval je, aby vnímali jejich vůně, identifikovali jejich barvy a propracovanost a vychutnávali si je na chvíli v ústech. Dokonce aby i naslouchali. Zákusky posloužily jako inspirace pro rozsáhlé rozhovory o vzpomínkách na zákusky – situace a chutě. Jak chutnal jejich oblíbený zákusek? Jakou situaci zákusek připomněl: oslavu, rodinné setkání nebo místo? Během následujících sezení připravovali pacienti a studenti své zákusky, psali si recepty, pojmenovávali vlastnosti zákusků a popisovali vzpomínky, které se k nim vázaly. Přišel je ochutnat i David, což vedlo ke společnému úsilí vymyslet murcijský dort. Cílem bylo vytvořit dort s chutí minulosti a jednou nohou v budoucnosti. Dort byl spojovníkem mezi známými zákusky, které vyrobili pacienti, a příspěvkem Torreblancova týmu. Byl pak představen obyvatelům Murcie spolu s velkou oslavou, na kterou přišlo ochutnávat 200 lidí!

Hlavním nástrojem následujícího, až divadelního, projektu v rámci programu Umění a kultura jako terapie byla empatie. Pocity v tichu se uskutečnily ve spolu-

práci s americkým video-umělcem Billem Violou, jeho dvěma hlavními herci Johnem Malpedem a Henriëtte Brouwersovou, divadelní školou v Murcii a kulturními centry Cendeac (Centrum současného umění a teoretických studií) a Párraga. Chuť navázat spojení s Violou byla vyvolána jeho mimořádným úspěchem při práci s emocemi. V tomto kontextu byla zásadní jeho výstava „Vášně“ s jeho důvěrným pozorováním emocí vyjadřovaných v tichu a jejich rozvíjení ve zpomaleném pohybu. Účastníci trpící Alzheimerovou chorobou byli vedeni k tomu, aby pocítili a mimikou po vzoru videa „Šest hlav“ vyjádřili pocity štěstí, smutku, hněvu, posvátné úcty a stavu spánku či snění. Cílem cvičení bylo najít každou z těchto emocí a navázat se na ni, získat jistotu v interakci a komunikaci, a postavit se tak zhoršování emotivnosti v důsledku nemoci. Na prvním setkání pacienti s Alzheimerovou chorobou a jejich rodinní příslušníci spolu s Johnem a Henriëtte zhlédli ono umělecké video. Následně Violovi herci vysvětlili rámec následujících setkání, představili psychická a fyzická rozcvičení, techniky, jak se formou krátkých příběhů ztotožnit s různými emocemi v tichu, a způsoby stimulace a interakce. Vytvořili model, který představoval vždy „cestu“ mezi dvěma emocemi: štěstí a hněv, překvapení a strach, smutek a snění či spánek. Tato struktura se použila, aby se zachovala podobnost formátu „Šesti hlav“. Při přechodu z jedné emoce do

druhé bylo důležité emoce dosáhnout a zůstat v ní. Nešlo o to napodobit úsměv nebo vyjádření hněvu, ale tyto emoce POCÍTIT. Při posledním setkání se každá osoba s Alzheimerovou chorobou procházející v tichosti šesti emocionálními stavy (šťěstí, hněv, smutek, posvátná úcta, strach a snění) nahrávala. Po návratu do místnosti, kde se původně promítalo Violových „Šest hlav“, vytvořili divadelní studenti pro své „alzheimerovské partnery“ krátký příběh. Na každé emoci se zastavili, a teprve pak přecházeli na další. Nahrávka byla později převedena na soukromé video ve stejném formátu jako Violových „Šest hlav“, tedy do zpomaleného pohybu.

Jako další krok k oslovení společnosti a zvýšení informovanosti občanů o nemoci a potřebě výzkumu zahájil projekt Umění a kultura jako terapie svůj program v Muzeu výtvarných umění v Murcii (MuBAM). Svým počátkem v roce 2009 byl Projekt Alzheimer v MuBAM prvním ve Španělsku. Osobám s Alzheimerovou chorobou v počátečním stadiu a jejich rodinám nabízí kulturní a společenské aktivity. Výsledky se vědecky měřily. Nyní je otevřený celé společnosti, ale v dobách, kdy se vytvářel, byl nabízen pouze jedincům s Alzheimerovou chorobou, kteří se účastnili kognitivní stimulace na oddělení demence v nemocnici Virgen de la Arrixaca.

Díky jedinečné sbírce Muzea výtvarných umění v Murcii (MuBAM) se návštěvy soustředí na všímavost a propojení s emoční pamětí účastníků. Každá návštěva stimuluje empatii a podporuje sociální interakci mezi účastníky.

Projekt Alzheimer v MuBAM tvoří prohlídky muzea s průvodcem, který návštěvníky provádí cestou předem pečlivě vybraných uměleckých děl. Středomořská krajina, tradice a inovace, portréty a architektura tvoří trasu, která se proměňuje ve spojnicu mezi minulostí a současností: živou kulturou, prací a volným časem. Dotazníky pro účastníky s Alzheimerovou chorobou směřují jejich pozornost ke konkrétním faktorům nemoci, jako je pojem o čase, vědomí místa, emoce a neverbální komunikace.

Projekt byl přenesen na Island, kde ho v současnosti nabízí pět muzeí: Národní galerie Islandu, Islandské národní muzeum, Muzeum umění Reykjavíku, Městské muzeum a Muzeum umění Akureyri. Programy se provozují v úzké spolupráci s oddělením demence v islandské Národní nemocnici a s denními středisky pro osoby s demencí. Muzea jsou rozdílné povahy a ve svých prostorách představují umělecká díla od 19. století po současnost, fotografie, předměty, památky a sochy, a to formou dočasných i stálých expozic. Devět denních center v oblasti hlavního města Reyk-

javíku má možnost návštěvy jednoho muzea měsíčně, návštěvy se střídají a nikdy neopakují. Jde o výsledek fungující sítě vytvořené v srpnu 2019.

V roce 2017 jsme vydali knihu – Umění a kultura jako terapie: islandská muzea a Alzheimerova choroba s cílem inspirovat různé typy muzeí v zemi a pomoci jim otevřít dveře lidem trpícím Alzheimerovou chorobou. Ti, kdo do knihy přispěli, měli s prací pro lidi s Alzheimerovou chorobou bohaté zkušenosti: neurolog, geriatr, umělci, pedagog muzea a architekt. Při představování knihy jsme v Národní galerii uspořádali krátké workshopy o tom, jak stimulovat jednotlivce s Alzheimerovou chorobou a jak je napojit na emoční paměť. Vybraná umělecká díla, hudební rytmy, poezie a architektonické prostory se staly nástroji přístupu k jednotlivcům s Alzheimerovou chorobou a vstupem do jejich vnitřního světa – emocí a probouzení různých smyslů, využívání fantazie a vytváření nových spojení (vždy tam bylo přítomno „co kdyby“) a vytváření podmínek interakce, pozvání k aktivitě. K tomu existovala snaha vytvořit uvnitř muzea prostředí, které by bylo známé, pomáhalo se pacientům orientovat se a cítit se jako doma, v bezpečí.

Závěrem lze říci, že v každém kroku, který Umění a kultura jako terapie činí, je cítit přítomnost rodiny. Spolu-

práce rodiny a schopnost porozumět tomuto procesu předurčuje míru zapojení a dává sílu k dosažení konečného cíle každého cvičení: zlepšení kvality života pacienta i pečovatele. Formy hodnocení byly různé a v různých fázích každého projektu se lišily. Neuropsychologové hodnotí aspekty jako výraz emocí, chování, úroveň pozornosti a účast; studenti mají v daném zadání vypracovat zprávu, rodiny vyhodnocují výsledky z hlediska kvality života, chování a míry spokojenosti a pedagogové muzea mají po každé návštěvě zpracovat její popis. Ukázalo se, že přesun z nemocničních prostor má velmi pozitivní účinky na pacienty i jejich rodiny, oceňována je také inovační hodnota. Program vedl u pacientů ke zvýšení sebedůvěry, kvality života a vztahu s rodinami, navíc vyvolal pozitivní emoční reakci a změnu oproti apatickému stavu, kterým je tato sociální skupina známa.

Moduly různých workshopů a muzejních programů se drží stejné struktury, aby ji bylo možné opakovat na dalších místech, kde se léčí Alzheimerova choroba. Výzkum tak podporuje vytváření sítě znalostí a výměny zkušeností mezi multidisciplinárními zdravotnickými týmy, veřejnými institucemi, univerzitami, muzei a hromadnými sdělovacími prostředky.

Další informace na <http://artandcultureastherapy.blogspot.se>

Halldóra Arnardóttir

Historička umění v Bartlettově škole architektury a plánování, UCL v Londýně. Přednáší a publikuje po celém světě o umění, architektuře a Alzheimerově chorobě. Mezi její publikace patří: *Stories of Houses, Architecture of Manfréd Vilhjálmsson* (2009), *Kristín Guðmundsdóttir Interior Designer* (2015), *The art of Entretelas* (2009), *Narrating Memories* (2010), *Murcia Tart* (2010) and *Emotions in Silence* (2011) jako primární výstupy výzkumného projektu *Art and Culture as Therapy*, a *Art and Culture as Therapy: Icelandic Museums and Alzheimer* (2017). Aktuálně je Halldóra lektorkou na volné noze, přednáší a spolupracuje s vysokými školami na Islandu a ve Španělsku, a ve spolupráci vede program umění a kultura coby terapie v nemocnici Virgen de La Arrixaca; je i členkou SARQ architektů v Murcii (Španělsko).

Kultura a občanská společnost

Jakub Matějka

At' praskne tahle bublina...

V Čechách je ročně hospitalizováno na dětských odděleních nemocnic téměř sto osmdesát tisíc dětí. Část z nich je na lůžko upoutána dlouhodobě nebo se do nemocnice pravidelně vrací.

Každý dospělý sám dobře ví, jak je i pro něj pobyt v nemocnici psychicky náročný. Personál je často natolik vyčerpán, že nemá možnost se pacientům individuálně věnovat. Bolest i odloučení od rodiny a kamarádů působí dvojnásob na dětské pacienty. Malé děti se často nudí, je jim smutno, stýská se jim a prožívají stísněné pocity spojené s nemocí a odloučením od rodiny.

Loutky dokáží u nemocných často víc než pilulky – vykouzlit úsměv, zaplašit stesk po domově, pomoci na chvíli zapomenout na bolest a trápení.

Prostřednictvím divadelních představení, her a písniček se snažíme pomoci v procesu uzdravování, snažíme se otevírat prostor ke hře i komunikaci o prožívané realitě...

Spolek LOUTKY V NEMOCNICI se věnuje práci na poli dramaterapie a rozvíjí spektrum aktivit v oblasti psychosociální péče. Již téměř patnáct let se zasazuje o ulehčení pobytu pacientů v nemocnicích a léčebnách.

Těžiště naší činnosti tvoří návštěvy pacientů na lůžkových odděleních nemocnic a v léčebnách. Doba našeho pobytu zde je variabilní. Často zůstáváme k dispozici po celé odpoledne, někdy i celý den. Představení v hernách a sálech střídají návštěvy jednotlivých pokojů i čekáren ambulancí. Jevišťem se může stát třeba i postýlka na jednotce intenzivní péče nebo lůžko na kolečkách, co právě opustilo sanitku.

Přizpůsobujeme se možnostem a potřebám oddělení i pacientů. Máme diferencovaný přístup k různě nemocným klientům, spolupracujeme s nemocničním personálem i s rodiči.

Na počátku jsme byli v nemocnicích přijímáni s nedůvěrou, jako cizorodý prvek, který svou chvilkovou přítomností rozruší pevný řád, a vlastně tak svými neposednými loutkami, a někdy hlasitými hudebními nástroji, upozorňuje na fakt, že něco s komplexní péčí o pacienty není v pořádku. Od těch dob se dost změnilo, zvláště ve velkých nemocnicích. Jednotlivá oddělení mívají své herní terapeuty, kteří jsou schopni s dětmi na oddělení pracovat na denní bázi, a někdy i rozvíjet příběhy, které společně s dětmi zhlédnou. Vrchní sestry jsou připraveny v kalendáři vyhradit návštěvě Loutek v nemocnici konkrétní čas. Nehrozí tak, že děti odvádějí na vyšetření v průběhu napínavé pohádky. Naši práci akceptují a vítají i lékaři.

Že dobře naladěný pacient lépe spolupracuje a tělo se pak lépe zotavuje, je již široce akceptovanou skutečností, faktem, se kterým se počítá, a postupně se stává jednou z priorit nemocniční péče. Že k tomu může přispět umělecká aktivita realizovaná v nemocničním prostředí, již odbornou veřejnost nepřekvapuje. I Loutky v nemocnici se staly pevnou součástí

života mnoha zdravotnických zařízení po celé republice, a připojili se tak k řadě uměleckých projektů a aktivit, které na obdobném principu pacientům v nelehké situaci pomáhají v dalších vyspělých zemích.

Každý rok realizujeme během téměř 600 návštěv hospitalizovaných pacientů tisíce divadelních představení, odzpíváme desítky tisíc písniček.

Obvykle návštěvy realizujeme ve dvou. Ve dvojici nikdy nechybí profesionální loutkář a muzikant. Důraz klademe i na osobnostní profil členů našeho týmu a jejich doplňkovou výbavu, jakou může být dramaticko-pedagogické, psychologické či terapeutické vzdělání nebo kursy. Nechybí pak ani průběžná reflexe práce v samotném týmu či individuální konzultace, které umožňují uměleckou i psychologickou stabilitu týmu. Právě díky mixu schopností našeho týmu, jeho pestrosti a péči o něj můžeme nabídnout nejen výsostně profesionální tvůrčí práci v místech, kam se jinak umění těžko dostává, ale i nadstavbu, která činí naše návštěvy výjimečnými.

Naše přítomnost je nabídkou, kterou je možné využít přesně tak, jak je zrovna potřeba. Jsme rádi, pokud během naší návštěvy přijdou pacienti na jiné myšlenky. Když se smějí malí i dospělí, je to kouzlo, které

promění atmosféru na pokoji, a již jen kvůli tomu dávají naše návštěvy smysl.

Někdy, pokud je to vhodné, se ale nebojíme ani sdílet bolest a trápení nebo podpořit blízké pacienta. Právě oni, s vědomím celého kontextu aktuální situace a celkové anamnézy často ocení, když mohou své pocity ventilovat. Anebo si naopak odskočit na kávu, protože ví, že dítě se na Loutky v nemocnici těší a je s nimi aspoň na chvíli šťastné... Zátěž rodin s těžce nemocnými je totiž enormní. Nemoc promění chod domácnosti, kvůli pracovnímu omezení pečujících osob obvykle finanční situaci, a často vážně trpí i vztahy mezi dospělými, pokud zátěž, kterou vážná či nevyléčitelná nemoc rodině přináší, někteří členové neunesou. Je to tenká hranice. Nesnažíme se nahrazovat profesionální psychologickou péči. Přicházíme jako loutkáři a muzikanti, a těmi zůstáváme především. Nebráníme se však tomu, že někdy, když jsme nablízku, můžeme vystoupit ze svých rolí a být prostě lidmi ...

Snaha podpořit i rodinné příslušníky je důležitou součástí našich návštěv, kterou jsme po mnoha letech poznávání potřeb pacientů a jejich blízkých zapojili. Nedostatečnost takové podpory u nejtěžších diagnóz a absenci návazné a následné péče vnímáme jako obrovský nedostatek zdravotního a sociálního systému v České republice.

Vrcholem naší práce je jistě i přímá spolupráce s lékaři. Není součástí naší práce na každém oddělení, ale pokud se podaří ji navázat, velmi funguje. Souhra je poměrně různorodá a liší se dle jednotlivých oddělení. Vždy záleží především na vůli a potřebě konkrétního lékaře, jak se rozhodne spolupráci v léčebném procesu konkrétně využít. Loutka se tak může stát prostředníkem, kterému se dětský pacient svěří, který pomůže překonat komunikační bariéru, příběh dřevěného hrdiny se stává motorem při hledání další motivace a odvahy na dlouhé cestě léčby. Loutka se jako parták může stát i aktivizačním pomocníkem, tak, jak tomu bývá například na oddělení rehabilitace ve Fakultní nemocnici v Motole nebo v některých mimo-pražských léčebnách. Aktivně pomáháme při obnově funkcí pohybového aparátu, při dechových cvičeních, na psychiatrických i na některých onkologicko-hematologických odděleních.

S ohledem na věk, momentální situaci a diagnózu i s ohledem na vytčené cíle volíme při každé návštěvě aktuální repertoár, a to jak hudební, tak především divadelní. V dlouhodobé dramaturgii loutkových inscenací, které připravujeme pro své obecenstvo, se opíráme o osvědčené divadelní a literární texty i o původní tvorbu připravenou přímo pro specifické prostředí. Většinu inscenací připravujeme v takovém

provedení, aby ji zvládli dva interpreti při běžné návštěvě (kufříkové inscenace), stěžejní projekty pak i v podobě, která může zaujmout ve větším sále či v divadelním prostředí. Je naší ambicí, aby každá nová inscenace vždy reagovala na aktuální potřeby souboru a našich diváků, umožnila podchytit novou cílovou skupinu nebo posouvala dovednosti našeho týmu. Kromě kmenových spolupracovníků pravidelně oslovujeme i další tvůrce z oblasti profesionálního loutkového divadla, zejména řezbáře, scénografy či kostýmní výtvarníky. Využíváme tým vlastních muzikantů i interní režiséry, dramaturgy. Svou práci pak s oblibou prezentujeme v divadelním kontextu. Abychom zdůraznili provázanost s divadelním prostředím. Několikrát ročně vystupujeme i na profesionálních loutkových scénách, festivalech nebo se účastníme mimořádných událostí divadelní obce, jakou je například Noc divadel.

Hra je součástí našeho života. Nemusíme vnímat pravidla, nemusíme znát text ani vědět kam se příběh vyvine, a přesto hrajeme. Jsou hry, které si volíme a hrajeme rádi. Jsou role, které na sebe bereme a ani nevíme, jak a kdy jsme do nich vklouzli. A je nám v tom dobře... nebo ne... a třeba si vybereme příště jinak... někdy si nemůžeme zvolit vůbec, i když bychom strašně chtěli...

V nemocnici vstupujeme s Loutkami do velmi vážné a jasně popsane hry. Zúčastněnými jsou nemocné děti, jejich blízcí, lékaři a zdravotníci.

Léčba bývá i dlouhá, spojená nejen s bolestí, ale i s nudou, čekáním, nervovým vypětím. My se snažíme, aby tato bublina praskla a abychom vytvořili bublinu novou. Bublina, ve které dítě místo nemoci obklopuje dětská hra, kde platí dětská pravidla, svět hrdinů a naděje, svět fantazie i zde v nemocnici. Snažíme se přimět děti, aby vystoupily z role pacienta; dospělé, aby vystoupili z role rodiče či zdravotníka a aby si spolu s námi obuli dětské střívice a začali si hrát. S námi, a především s dětmi. Snažíme se, aby alespoň na chvíli kolem postele vznikla bublina dětského, ale i divadelního světa, hřiště či jeviště, chcete-li, místa, ve kterém je možné i nemožné. Chceme nejen dětem, ale i „velkým“ pomoci na chvíli zastavit tok těžkých myšlenek a obav spojených s tím, „co bude, když“, a pomoci všem na chvíli odpoutat se z nemocničního prostředí. Prostě alespoň na chvíli být jen spolu teď a tady.

Loutka má čarovnou moc a my si ji ověřujeme i u pacientů dříve narozených. I zde zažíváme nespočet silných setkání, ať již v léčebnách dlouhodobě nemocných, nebo přímo v hospicích, kde se snažíme přispět k lidské důstojnosti i smíření s prožitým živo-

tem na konci cesty těchto pacientů. I zde vždy funguje, když přijedou herci z Prahy. Anebo z Brna či Ostravy. I tam máme své spolupracovníky, a jako koření využíváme i kolegy ze sesterské slovenské organizace Bábky v nemocnici.

S naší prací se dostáváme ve zdravotnickém prostředí i mimo tradiční sociální či sociálně ekonomickou bublinu, ve které se tradiční divadlo, ale i divadelní diváci, včetně diváků loutkových představení, pohybují. Máme tak možnost současně oslovit pacienty z různých, někdy i velmi okrajových skupin či odlehlých částí republiky. Někdy se takto profesionální loutkové divadlo dostává k dětem úplně poprvé. Anebo k němu díky naší práci získají pozitivní vztah, jelikož se k nim dostává v době, kdy jsou velmi citliví.

Loutky v nemocnici jsou nestátní nezisková organizace. Svou činností i faktem, že je naše práce klientům k dispozici bezplatně, zároveň přispíváme i k pochopení funkcí a potřeby organizací, které vznikají jako součást občanské společnosti a poskytují kulturní a jiné služby, které státní správa a samospráva (a jimi zakládané a řízené organizace) vlastními silami zajistit nemohou.

V posledních patnácti letech jsme navštívili a často rozesmáli stovky tisíc pacientů a stali se součástí spousty příběhů. Někdy byly i velmi smutné. Ale přesto, anebo právě proto, máme jistotu, že opravdu pomáháme v procesu uzdravování a že přinášíme kvalitní loutkové divadlo do míst, kde je velmi potřeba. Máme jistotu, že naše práce má smysl a že je dobré v ní pokračovat.

Text vznikl s využitím myšlenek a formulací, které krystalizovaly po dobu 15 let naší práce. Jejich hlavními nositeli jsou mimo autora příspěvku Jakuba Matějky především Marka Míková, principálka souboru, režisérka, spisovatelka a loutkářka, a Hanka Řepová, psychoterapeutka a muzikantka, obě spoluzakladatelky spolku Loutek v nemocnici. „Ať praskne tahle bublina“ je část textu písničky Bublina, kterou pro Loutky v nemocnici složila a nahrála kapela Vypsaná fiXa. Píseň je podkresem související prezentace fotografií z práce Loutek v nemocnici:

https://youtu.be/FA_1ryPqjTQ

Další informace:

www.loutkyvnemocnici.cz

www.facebook.cz/loutkyvnemocnici

Jakub Matějka

Produkční spolku Loutek v nemocnici. Je odpovědný za management, fundraising a marketing spolku. Vystudoval DAMU, katedru produkce. Dlouhodobě se věnuje projektům nezávislého divadla, site-specific projektům, art-terapeutickým aktivitám ve spolupráci s českými i zahraničními umělci, ale i charitativním akcím ve spolupráci s předními neziskovými organizacemi (Člověk v tísni či Nadace rozvoje občanské společnosti). V minulosti působil také jako šéf marketingu Českého rozhlasu 3 - Vltava, ředitel festivalu ...příští vlna/next wave..., vedoucí produkce projektu Intersekcce v rámci Pražského Quadrienále, ředitel Muzea Karla Zemana nebo agentury HAPPY END Production.

Lukáš Houdek

Spojování nerozlučného

První řádky textu píše v nemocniční čekárně, kde spolu s mnoha sobě více či méně podobnými čekám na vytažení stehů. Mám tedy dobrou příležitost zamyslet se nad tématem konference z pohledu Zdravotního klauna, který ve své klaunské postavě často vystupuje v roli lékaře, a teď se ocitl v pozici pacienta. Rozhlížím se po plné místnosti, která zároveň slouží jako nemocniční chodba. K příjmu po ní spěchají pacienti s kufry na kolečkách, zatímco jiní, čerstvě propuštění, kráčejí pomalu, našlapují opatrně a na tváři mají zadumaný úsměv. Přímo u dveří ambulance zaparkoval sanitář bleďého mladíka na kolečkovém křesle, který tak musí čelit pohledům všech ostatních čekajících, sedících v jednotném šiku proti němu. Některá jména je třeba vyvolávat opakovaně, protože jejich nositelé špatně slyší...

Než začnu popisovat to, co nás od sebe odlišuje – svou specifickou profesí, povolání svých kolegů a jeho

domnělý nebo skutečný smysl – chci zdůraznit, co nás spojuje. Kulturu společně tvoří lidé, ti samí lidé, kteří se mnou sedí v čekárně, i ti v bílých pláštích za dveřmi, na které se nesmí klepat. Kultura coby abstraktní pojem vyrůstá z navýsost materiálního substrátu naší fyzické existence. Je s námi pořád, jen ji zahlédnout, nechat ji vyvolat sestřičkou, aby povstala v celém svém křehkém půvabu, pokud tedy ještě dobře slyší alespoň na jedno ucho. Kultura skutečně spojuje – to, co nikdy nebylo nebo nemělo být rozděleno. Chceme-li oddělovat kulturu od (v našem případě) zdravotnictví, abychom lépe prozkoumali jejich vzájemný vztah, počítejme s tím, že budeme potřebovat skalpel a nitě. Smyslem práce Zdravotních klaunů přitom vždycky bude především nitě vytahovat a napomáhat hojení ran, aby části opět srostly do celku, který je nejuvěrnějším obrazem jejich skutečného vztahu. Ale sestřička už vychází a volá: „Další, prosím!“ Vstupuji do ordi-

nace, odkládám si. Sestra bere do ruky pinzetu a nožík a paní doktorka se ptá: „Tak jak se daří?“

Daří se celkem dobře, děkujeme za optání! Organizaci jménem Zdravotní klaun zakládal před (z dnešního pohledu dlouhými) osmnácti lety americký klaun Gary A. Edwards. Měl za sebou v té době mnohaletou zkušenost s klaunským divadlem v Americe i v Evropě, mnoho průkopnických návštěv na dětských odděleních českých nemocnic a prokázal elán a cílevědomost, které charakterizují amerického ducha. Brzy navázal spolupráci s několika českými klauny, z nichž někteří předtím hráli i pro hospitalizované děti. To byl základ klaunské rodiny, která se tehdy při cestě na klaunský workshop vešla do dvou aut. Dnes je z ní klaunský klan, čítající velmi pestrou skupinu více než osmdesáti odborníků na nemocniční (ale také geriatrický, hospicový a další) smích, nepočítaje v to naše kolegy v klaunské kanceláři.

Myšlenka na obrodnou, uzdravující sílu humoru není samozřejmě nová. V lékařském kontextu ji zmiňuje již Hippokrates (skutečný i apokryfní). François Rabelais, autor groteskního románu Gargantua a Pantagruel, byl profesí lékař. Medicínu vystudoval i Patch Adams, jeden ze zakladatelů moderního hnutí zdravotních klaunů. Druhý muž spojovaný s počátky současného

rozmachu této profese je Michael Christensen, avšak jeho cesta byla opačná. Coby profesionální klaun se v nemocničním prostředí ocitl jako bratr jednoho z pacientů. Do rukou se mu dostaly lékařské atributy (brašna, fonendoskop) a první klasický „clowndoctor“, jak bývá naše profese v angličtině nazývána, byl na světě. Právě on se zasloužil o dosud nejvýmluvnější a nejstručnější definici smyslu naší práce. Při jedné z klaunských návštěv ho prý kdosi z pediatriů konfrontoval s touto výtkou: „Klaun v nemocnici nemá vážně co dělat.“ Michael Christensen odpověděl: „A děti zase, při vši úctě, nemají co dělat ve vážné nemocnici.“

Od roku 2001 se v naší práci mnohé změnilo, byť její podstata zůstává stejná – pomáhat dětem (ale i seniorům, dospělým, rodinným příslušníkům, nemocničnímu personálu) ve stresových situacích, ve strachu či v bolesti k obrodné síle smíchu, k radosti, k nadhledu. Tím, co se naopak změnilo, je celkový kontext, v kterém naše návštěvy probíhají. Zatímco v nultých letech bylo vcelku běžné, že jsme museli svou přítomnost v nemocnicích vysvětlovat personálu i rodičům (nevzpomínám si, že by se jí někdy výrazněji podivovaly děti), postupně si na nás začal zdravotní personál zvykat. Mimo jiné díky tomu, že jsme vždycky respektovali jejich práci, potřeby a pokyny. I pro nás byl pacient vždy na prvním místě, naše návštěvy byly (a dodnes

jsou) pravidelné a dlouhodobé a naši klauni jsou průběžně vzdělávání profesionálové. Zdravotní klauni (mluvím teď o Zdravotních klaunech s velkým „Z“, protože po celém světě je řada organizací vyznávajících i jiné principy práce) se tak vzdělávají nejen ve své hlavní profesi, tedy v klaunském řemesle, ale také v oblasti zdravotnictví, psychologie, komunikace či sociologie. Díky pečlivě a trpělivě budovaným vztahům, ale také díky prokazatelnému úspěchu u pacientů, se tak dnes u většiny zdravotníků těšíme neochvějně důvěře. Úzká spolupráce se zdravotnickými profesionály (lékařkami a lékaři, sestrami vrchními, staničními i dalšími, psychologkami...) nám umožňuje dostat se s dětmi i na místa a do situací, které bychom bez této důvěry navštívit nemohli, a přitom právě tam nás pacienti často potřebují nejvíce. Nerad bych zapomněl také na seniory, na pacienty hospiců, na děti s kombinovanými handicapy, děti v domácí péči – ty všechny dnes navštěvují Zdravotní klauni. Většina žen a mužů

s červenými nosy jsou vysokoškoláci, prakticky všichni jsou herci (v celé škále od národních po loutková divadla), ale všichni bez výjimky hledají kulturu především v lidech a vztazích mezi nimi.

Ze zhojené rány vyklouzl poslední kus zelené nitě. Tkáň srostla. V čekárně ale sedí další pacienti, včetně mladíka rozpačitě čelícího převaze pohledů nás ostatních – možná se cítí být outsiderem i v tomto našem vzorku z běžného života vydělených jedinců. Víím, že to nemusí trvat dlouho, protože někde v téhle nemocnici jsou v tuto chvíli i moji kolegové Zdravotní klauni. Při své práci nepřemýšlejí o tom, jak co nejlépe skloubit kulturu a zdravotnictví – to s úlevou nechávají na nás. Jejich cílem je co nejsrdečnější smích, při kterém se kultura a zdravotnictví vzájemně plácají do stehů.

Lukáš Houdek

Vystudoval dokumentární tvorbu na FAMU, od roku 2001 se věnuje klaunskému divadlu. Člen uměleckého vedení obecně prospěšné společnosti Zdravotní klaun, kde působí především jako kouč a lektor, mimo jiné při vzdělávání studentů lékařských fakult. Je také jedním z členů souboru fyzického divadla Squadra Sua a pedagogem oboru klaunerie na katedře nonverbálního divadla HAMU.

Závěry konference

Současná doba je charakteristická globálními výzvami, jako je změna klimatu či migrace, a ač to na první pohled nemusí být zřejmé, kulturní a soudržná společnost má mnohem větší šanci se s těmito problémy úspěšně potýkat. V tomto světle se jako zásadní prostředek fungování moderní společnosti ukazuje téma sociální inkluze. Jak konference potvrdila, velký

a dosud jen zčásti využitý potenciál má v tomto ohledu právě kultura. Na řadě českých i zahraničních příkladů bylo ilustrováno, že kultura představuje nenahraditelný a silný prostředek pro dialog a komunikaci mezi lidmi a může napomoci k nekonfliktním řešením společenských problémů.

Na politické úrovni se ukazuje potřeba dlouhodobých strategií, a sice takových, které půjdou napříč politickým spektrem a nebudou podléhat okamžitým změnám politické situace či vládních garnitur. Konference prokázala, že jednotlivé resorty jsou si vědomy potřeby vzájemné spolupráce a své zodpovědnosti za vytváření rovných příležitostí. V současné době má každý z nich vlastní strategie a nástroje. Nicméně se nelze spokojit pouze s tím, že strategie existují. Důležitější je, zda a jaký mají dopad do praxe. Zároveň je podstatné, aby byly resorty otevřeny vzájemné spolupráci. Jak ukázaly závěry konference, jedinečným nástrojem, který mezisektorovou spolupráci umožňuje, je právě kultura. Je schopna propojit péči o zdraví, sociální oblast a vzdělávací procesy v rámci konceptu udržitelného života ve společnosti.

Jelikož ústředním tématem konference byla problematika sociální inkluze s důrazem na úlohu kultury v tomto procesu, zabývali se účastníci konference tím, jaká je tato úloha a jaká by mohla být. V souvislosti s tím v rámci diskusních bloků formulovali následující předpoklady nutné k naplňování rovných příležitostí:

/ Překonat bariéry v myšlení a vnímání aktérů, a to jak na straně tvůrců strategií a politik, tak těch, na které jsou zacíleny, aby se všichni dotčení skutečně ztoto-

žnili se společnými záměry a úmysly.

/ Naslouchat a snažit se porozumět iniciativám „zdola“, jejich potřebám a požadavkům, jelikož dobrovolnická činnost a občanské aktivity jsou pilířem soudržné společnosti.

/ Kultura sama se musí naučit být lépe „čitelná“ pro společnost a jiné oblasti, se kterými by měla spolupracovat. Na jedné straně je třeba sebevědomě pojmenovat to, v čem je kultura nenahraditelná, avšak zároveň tak činit s pokorou bránící možnému elitářství.

/ Klíčové je efektivněji využívat data a argumenty k obhájení potřebnosti kultury a jejího značného potenciálu pro společnost. Přes obtížnou měřitelnost dopadů kultury usilovat aktivně a trpělivě o zhodnocení a prokázání multiplikačních efektů kultury.

Z příspěvků a diskusí se zahraničními hosty konference vyllynula řada zajímavých příkladů a podnětů, jak se lze s problematikou sociálního začleňování potýkat jak na úrovni politické, tak na úrovni občanské a mezilidské. Tyto příklady představují vhodnou inspiraci nejen pro Českou republiku, ale spolu s ní i pro jiné země, které v této oblasti zatím nejsou tak daleko a které jsou nuceny vyrovnávat se s pozůstatky své minulosti.

